

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
VERSLO EKONOMIKOS KATEDRA

RASA MAČIULYTĖ

NUOSAVO VERSLO LIETUVOJE PLĖTROS
EKONOMINIAI SVERTAI
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
prof. dr. R.Jasinavičius

VILNIUS, 2010

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
VERSLO EKONOMIKOS KATEDRA

NUOSAVO VERSLO LIETUVOJE PLĖTROS
EKONOMINIAI SVERTAI
Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110

Vadovas
prof. dr. R.Jasinavičius

Atliko
FRmn07-01 gr.st.
Rasa Mačiulytė
2010 12 07

VILNIUS, 2010

TURINYS

IVADAS	6
1. TEORINĖ, ANALITINĖ DALIS	8
1.1. Pridėtinės vertės kaip pagrindinio verslo ekonominio svėro samprata	9
1.2. Mokesčių sistemos sureguliuavimo būtinumas Lietuvos verslo sektoriuje.....	15
1.3. Inovacijų svarba šiuolaikiniame, pridėtinę vertę kuriančiame versle.....	19
1.4. Lietuvos investicinio klimato formavimas ir jo plėtra.....	27
1.5. Eksporto svarba šalies ekonomikai.....	34
1.6. Šiuolaikinės apribojimų teorijos vaidmuo nuosavo verslo valdyme	40
1.7. Darbo atlyginimo, grindžiamo pridėtinė verte, valdymas	43
1.8. Darbo našumo efektyvinimo būdai.....	48
2. PRAKTINĖ DALIS.....	53
2.1. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pagrindiniai ypatumai.....	53
2.2. Aukštą pridėtinę vertę kuriančios UAB „Biotech Sicor“ plėtros tendencijos.....	58
2.3. Kuriamos pridėtinės vertės prognozės Lietuvos biotechnologijų sektoriuje.....	61
2.4. Pridėtinės vertės priklausomybės tyrimas	64
IŠVADOS.....	70
LITERATŪROS ŠALTINIAI	72
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	77
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	79
PRIEDAI	81

LENTELĖS

- 1 lentelė. Lietuvos įmonių sumokėti mokesčiai 2007 – 2010 m. II ketv. (tūkst. Lt)
- 2 lentelė. Europos valstybėse įmonių mokamų pagrindinių mokesčių tarifai (proc.), surenkamų mokesčių dalis šalių BVP (proc.)
- 3 lentelė. Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai Lietuvoje 2004 – 2009 metais
- 4 lentelė. Lietuvos aukštųjų technologijų produkcijos eksportas, palyginti su visu eksportu 2001-2008 m. (proc.)
- 5 lentelė. Europos Sąjungos valstybių narių aukštųjų technologijų produkcijos eksportas, palyginti su visu eksportu 2000-2006 m. (proc.)
- 6 lentelė. Europos Sąjungos valstybių darbo našumas 2003-2009 m. (lyginant su bendru ES našumu)
- 7 lentelė. Darbo našumo visame Lietuvos ūkyje ir UAB „Sicor Biotech“ palyginimas 2005-2009 m. (tūkst. Lt)
- 8 lentelė. Stambiausių Lietuvos biotechnologijų sektoriaus įmonių pardavimai 2005-2009 m. (mln. Lt)
- 9 lentelė. Bendrasis vidaus produktas Lietuvoje ir jam įtakos turintys veiksniai (mln. Lt)
- 10 lentelė. Skaitinės charakteristikos
- 11 lentelė. Koreliacijos koeficientai
- 12 lentelė. Statistikos t reikšmė
- 13 lentelė. Regresijos koeficientai a_0 ir a_1
- 14 lentelė. Priklausomybės tarp vidaus produkto ir eksporto adekvatumo tikrinimas
- 15 lentelė. Priklausomybės tarp bendrojo vidaus produkto ir tiesioginių užsienio investicijų adekvatumo tikrinimas
- 16 lentelė. Priklausomybės tarp bendrojo vidaus produkto ir pardavimo pajamų adekvatumo tikrinimas

PAVEIKSLAI

- 1 pav. Bendras vidaus produktas per capita perkamosios galios standartais 2008-2009 metais
- 2 pav. Strateginio – taktinio inovacijų kūrimo sėkmės ratas
- 3 pav. Mokslui ir naujovėms skiriama įmonių išlaidų dalis 2001-2011 m. (proc.)
- 4 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1999 – 2009 metais (mln. Lt)
- 5 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis, 2009 m. (proc.)
- 6 pav. Lietuvos užsienio prekybos augimas 2000 – 2009 m. (mln. Lt)
- 7 pav. Svarbiausi Lietuvos įmonių eksporto partneriai 2009 m. (proc.)
- 8 pav. Minimalus darbo užmokestis 2009 metais Europos šalyse (Eur)
- 9 pav. Darbo našumas – pridėtinė vertė, tenkanti vienam užimtajam, 2000-2009 m. (tūkst. Lt)
- 10 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pardavimų ir eksporto apimtys 2005-2009 m. (Lt)
- 11 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus sukurta pridėtinė vertė 2005-2009 m. (Lt)
- 12 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus sukurtos pridėtinės vertės dalis šalies BVP 2005-2009 m. (proc.)
- 13 pav. UAB „Sicor Biotech“ pardavimų ir eksporto apimtys 2005-2009 m. (tūkst. Lt)
- 14 pav. UAB „Sicor Biotech“ sukurtos pridėtinės vertės dalis šalies BVP 2005-2009 m. (proc.)
- 15 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pardavimų apimties prognozės Lietuvoje 2010 - 2013 metais (mln. Lt)
- 16 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus kuriamos pridėtinės vertės prognozės Lietuvoje 2010 - 2013 metais (mln. Lt)

IVADAS

Po daugiau nei pusę amžiaus trukusio planinės ekonomikos dominavimo Centrinės ir Rytų Europos šalyse, kuomet gyvenome neefektyvaus totalitarinio valdymo sąlygomis, šios sistemos konkurencinis žlugimas davė Lietuvos valstybei šansą grįžti į globalinį pasaulį ir turėti daugiau galimybių sparčiau jame vystytis. Lietuva atgavo politinę laisvę, tačiau net ir po 19 metų, praėjusių nuo Sovietų Sąjungos žlugimo, šalis vis dar stovi ekonominio kelio, vedančio atgal į Europą, pradžioje. Šiandien gyvenimo kokybė vakarų pasaulio šalyse ir Rytų Europoje vis dar ženkliai skiriasi. Lietuvos ekonomika ir verslas augs ir vystysis priklausomai nuo to, kokiais būdais ir priemonėmis šalis integruosis į kitas globalias ekonomines struktūras.

Mūsų valstybei vos atgavus nepriklausomybę, verslo sektorius šalyje pradėjo sparčiai augti. Tuo metu daugelis dar nesuprato, kad norint sėkmingai organizuoti ir plėtoti verslą, neužtenka būti bankininku, vadybininku ar ekonomistu, negana turėti bet kokį aukštojo mokslo baigimo diplomą, nepakanka vien entuziazmo. Galbūt todėl labai didelė dalis pradėjusių verslininkų patyrė nesėkmes, nemažai jų visiškai bankrutavo – ir tai palietė visą verslo spektrą, nuo smulkių ir vidutinių įmonių iki stambių šalies bendrovių.

Verslas labai svarbus kiekvienos šalies ekonomikai, jo teikiamą naudą gali pajusti tiek verslininkai, verslo atstovai, tiek ir kiti visuomenės nariai. Lietuvoje šiuo metu verslo sektorius yra pažengęs, tačiau jame yra dar daug neišspręstų problemų, neatsakytų klausimų.

Šiandieninė ekonominė socialinė padėtis bei technologijų ir komunikacijų vystymasis verčia logiškai pagrįsti priimamus sprendimus, taip užtikrinant sėkmę nuolat besikeičiančiame verslo pasaulyje. Kiekvienas žino, kad efektyviai dirbanti įmonė turi ne tik didelę tikimybę išsilaikyti konkurencinėje kovoje, bet ir gali gautą naudą paskirstyti taip, kad įmonės veikla tik plėstųsi ir neštų vis didesnę naudą.

Tiek pradedantieji verslininkai ar verslo šakos lyderiai, tiek pati šalies vyriausybė turi pripažinti, kad sėkmės ir efektyvumo garantas tiek versle, tiek visoje šalies ekonomikoje yra įmonių kuriamos pridėtinės vertės didinimas ir teisingas jos generavimas, paskirstymas. Tik tai supratę ir to siekiantys verslininkai kartu su valdžios pagalba gali pasiekti efektyvių rezultatų tiek savo verslo plėtros procese, tiek ir prisidėti prie visos valstybės ekonominio klestėjimo.

Šiuo metu Lietuva dar negali pasigirti aukštą pridėtinę vertę kuriančių verslų gausa, ir pati šalies vyriausybė tik po truputį pradeda suprasti pridėtinės vertės kūrimo ir jos generavimo svarbą visai šalies ekonomikai, tad šiame darbe autorė aptars pridėtinės vertės kaip pagrindinio ekonominio tikslo svarbą verslui ir šalies ekonomikai, nustatys kokie ekonominiai svertai, kokios priemonės versle padėtų kurti aukštesnę pridėtinę vertę.

Baigiamojo darbo objektas – Lietuvos verslo sektorius, jo kuriama pridėtinė vertė.

Baigiamojo darbo tikslas – išsiaiškinti verslo Lietuvoje plėtros ypatumus, nustatyti, kokie ekonominiai svertai didina verslo kuriamą pridėtinę vertę.

Numatytam baigiamojo darbo tikslui pasiekti keliami uždaviniai:

1. Supažindinti su Lietuvos verslo sektoriumi, atskleisti pagrindinius šio sektoriaus ypatumus, išskirti pagrindines jo problemas;
2. Apibūdinti pridėtinę vertę, jos kūrimo procesą bei teikiamą naudą;
3. Apibūdinti pagrindinius ekonominius svertus, didinančius verslo Lietuvoje kuriamą pridėtinę vertę, išnagrinėti kur ir kam ši sukurta pridėtinė vertė yra paskirstoma;
4. Atlikti pasirinktos verslo sektoriaus šakos Lietuvoje analizę, įvertinti kokią pridėtinę vertę ši šaka sukuria ir kokią naudą ta sukurta vertė duoda Lietuvos ekonomikai;
5. Pasirinktos įmonės pavyzdžiu praktiškai išnagrinėti ekonominius svertus, prisidedančius prie įmonės kuriamos pridėtinės vertės didėjimo;
6. Apibendrinti tyrimo metu gautus rezultatus, pateikti išsamias išvadas;
7. Pateikti pasiūlymus, kaip skatinti verslo plėtrą Lietuvoje bei didinti verslo sektoriaus sukuriamą pridėtinę vertę.

Darbo hipotezė – nepakankamas verslo sektoriaus pridėtinės vertės kūrimas ir generavimas Lietuvoje.

Darbe naudojami tyrimo metodai:

1. Pirminių duomenų šaltinių analizė;
2. Mokslinės literatūros studijos ir antrinių duomenų analizė;
3. Atliktų tyrimų analizė ir vertinimas;
4. Statistinių duomenų analizė.

Pagrindinis darbo rezultatas – ekonominių svertų, padedančių kurti aukštą pridėtinę vertę Lietuvoje, išskyrimas bei įvertinimas, į visumą susiejant teorinius ir praktinius aspektus.

1. TEORINĖ, ANALITINĖ DALIS

Verslo steigimas ir jo plėtra yra sudėtingas, jėgų, finansų, laiko ir idėjų reikalaujantis procesas. Kad šis procesas išibėgėtų ir neštų naudą reikia pereiti labai daug kliūčių, trukdžių, kas parodytų ko nereikia daryti ateityje, išbandyti daug ir įvairių priemonių, iš kurių išsirinkus efektyviausias galima būtų siekti to daugeliui įmonių bene svarbiausio rezultato – pridėtinės vertės, jos didinimo ir generavimo. Autorė norėtų išskirti vieną iš svarbiausių šių dienų Lietuvos verslo problemą, kuri ir bus nagrinėjama šiame darbe – nepakankamas pridėtinės vertės kūrimas, netinkamas jos generavimas bei paskirstymas.

Kalbant apie pridėtinę vertę ir jos kūrimą, vien įmonės vidinių priemonių neužtenka, čia taip pat svarbų vaidmenį prisidedant prie vertės kūrimo turi atlikti pati valstybė, pasitelkiant jos valdymo politikos efektyvias priemones. Autorė išskirtų pagrindinius vidinius bei išorinius verslo plėtros ekonominius svertus, didinančius verslo pridėtinę vertę:

- Mokesčių sistemos sureguliuavimas;
- Užsienio prekybos balanso gerinimas, eksporto didinimas;
- Finansinė parama, pagalba įmonėms, teisingas jos panaudojimas;
- Investicijos į technologijas, inovacijas, žmonių mokymą, ekonominės gražos gavimas;
- Darbo našumo rodiklio gerinimas, pasitelkiant į pagalbą šiuolaikines teorijas;
- Verslo rizikos mažinimas.

Verslo subjektai, naudojantys įvairias priemones, skatinančias pridėtinės vertės augimą, gautą pridėtinę vertę skirsto ir turėtų skirstyti šioms sritims, kadangi tai skatintų dar didesnės pridėtinės vertės gavimą, tai:

- Darbo užmokesčiui, didesnėms socialinėms garantijoms;
- Inovacijoms, technologijų diegimui, naujoms idėjoms;
- Investicijoms į naujoves, darbuotojus, projektus;
- Gamybos, pardavimų, eksporto didinimui;
- Akcininkų pelnui, dividendų išmokėjimui;
- Mokesčiams, taip prisidedant prie visos visuomenės gerovės.

Kituose skyriuose autorė plačiau aptars verslo plėtros ekonominius svertus.

1.1. Pridėtinės vertės kaip pagrindinio verslo ekonominio svėro samprata

Ekonomikos literatūroje, statistikos leidiniuose ir žiniasklaidoje labai dažnai minimas pridėtinės vertės rodiklis. Vienas anksčiausiai tyrinėjusių pridėtinę vertę yra Adamas Smithas – škotų mąstytojas, šiuolaikinio ekonomikos mokslo pradininkas. A. Smitas žengė toliau už savo pirmtakus žmonių ūkinės veiklos pažinimo srityje, pirmasis tas žinias pavertė nuoseklia turto vertės kūrimo bei paskirstymo teorija ir susidūrė su prieštaravimu: jeigu mainomąją prekių vertę sukuria savininko pirktas darbas, tai kaip paaiškinti šios vertės pasiskirstymą tarp įvairiausių visuomenės klasių. [8] Smitas padarė išvadą, kad vertės dėsnis veikė tik pirmykštėse visuomenėse, o atsiradus kapitalui ir privatinei žemės nuosavybei yra sukuriamą pridėtinę vertę. Toji vertė apima tai, kas paprastai yra dvi skirtingos pajamų rūšys, priklausančios dviem skirtingiems asmenims, – sankaupų pelnas ir darbo užmokestis.

Ekonomine prasme konkretaus ūkio subjekto sukurta pridėtinė vertė gali būti apskaičiuojama kaip patirtų darbo užmokesčio sąnaudų ir uždirbto pelno suma arba kaip skirtumas tarp visų pardavimų ir visų pirkimų per ataskaitinį laikotarpį. [38]

Neabejotinai galima teigti, kad darbuotojams tenka didžiausia atsakomybė už didėjančią pridėtinės vertės dalį daugelyje pramonės šakų, tačiau reikia pripažinti, kad vertė taip pat priklauso ir nuo vartotojų. Todėl labai dažnai iškyla klausimas, kaip sukuriamą vertę turėtų būti padalijama tarp pagrindinių rinkos dalyvių, t. y. tarp darbuotojų, vartotojų ir akcininkų. Be viso to, labai svarbiu veiksnium tampa ir tiekėjai, savo reikalavimus įmonėms ir vertės kūrimui kelia ir politinis sektorius bei vietinės bendruomenės. [4]

Lietuvoje pridėtinės vertės rodiklis aiškinamas kaip skirtumas tarp įmonės pagamintos produkcijos rinkos kainos ir jos gamybos žaliavų bei paslaugų kainos. Pridėtinė vertė – tai išlaidos darbo užmokesčiui, mokesčiams bei gaunamas pelnas. Anot Petravičiaus ir Tamošiūnienės yra du pridėtinės vertės pavidalai – bendroji ir grynoji. Į bendrąją įskaičiuojamas ir ilgalaikio turto nusidėvėjimas, t. y. turto vertės sumažėjimas per tam tikrą laikotarpį. [7]

Pridėtinės vertės reikšmę taip pat nagrinėjo Michaelis Porteris, sukūręs vertės sistemą. Anot jo, įmonės konkurencinis pranašumas priklauso nuo jos kuriamos vertės. Kiekvienas įmonės padalinys prisideda prie vertės kūrimo. Dar 1985 metais M. Porteris pateikė vertės kūrimo sistemą, kurioje išskyrė 2 veiklas: pirminę ir palaikančias. Pirminė veikla tiesiogiai daro įtaką produkto arba paslaugos sukūrimui ir pateikimui. Tuo tarpu palaikančios veiklos užtikrina nuolatinį efektyvumą ir veiksmingumą. [15]

Mokslinėje literatūroje nėra vieno aiškaus pridėtinės vertės apibrėžimo, skirtingai joje taip pat pateikiama pridėtinės vertės apskaičiavimo metodika. Apibendrinant, autorė pateiktą tokią pridėtinės vertės sampratą: pridėtinė vertė – tai skirtumas tarp pardavimų apimties ir įsigytų prekių, žaliavų kainos.

Šiuolaikiniai ekonomikos mokslininkai išskiria tokias sąvokas kaip ekonominė pridėtinė vertė (toliau EPV), kuri parodo įmonės grynąją pelną atskaičius mokesčius ir atėmus investuoto kapitalo kainą. [14] Aiškinant EPV sampratą, ji lyginama su uždarbiu, „kurį savaitės pabaigoje mažo šeimininio verslo savininkas pasideda į kojinę“. Tai efektyvi koncepcija, kuri pastaraisiais dešimtmečiais tapo svarbiu kriterijumi planuojant įmonės veiklą.

EPV padeda vadovybei suderinti du pagrindinius finansų principus sprendimų priėmimo procese. Pirmasis – kiekvienos įmonės pirminiai finansiniai tikslai turėtų būti savininkų turto didinimas. Antrasis – įmonės vertė priklauso nuo to, kiek investuotojai tikisi augsiant ar smuksiant įmonės pelną. Nuolatinis ir darnus EPV augimas ilgainiui turėtų didinti įmonės vertę. Toks požiūris yra daugeliu atvejų pasitvirtinęs praktikoje. EPV skaitinė reikšmė iš tikrųjų nėra tokia svarbi, kur kas svarbiau, kaip ir kiek ji auga laike ir kiek atspindi bendrą įmonės augimą. Įmonės vadovai turi suprasti, kokie veiksniai nulemia EPV dydį. Pagrindiniai veiksniai gali būti suskirstyti į keturias grupes:

- Finansiniai – kaip įmonę vertina akcininkai, kreditoriai bei potencialūs investuotojai;
- Inovacijų – kaip kuriama nauja vertė, ar naudojamos pažangiausios ir moderniausios technologijos, intelektinis kapitalas ir pan.;
- Pirkėjų – kaip įmonės gaminamą produkciją vertina pirkėjai/ klientai, ar yra lojalūs ir pan.;
- Vidaus – ką reikia keisti ar tobulinti, modernizuoti įmonės viduje. [9]

Vertei darantys įtaką veiksniai yra kiekvienos veiklos įvertinimo dydis, kurio pasikeitimas keičia įmonės kuriamą vertę. Tačiau siekiant sukurti kuo didesnę vertę, įmonės valdymo strategijoje turi būti aiškiai apibrėžta kiekvieno veiksnio įtaka ekonominio pelno rodikliui ir, atsižvelgiant į šiuos veiksnius, turi būti atitinkamai nustatomi įmonės tikslai, keliami ne tik vadovams, bet ir visiems padaliniams. Taigi, galima pagrįstai teigti, kad bendrasis valdymo tikslas, kartu integruojantis visus kitus iškeltus tikslus, yra nuolatos didinti įmonės vertę.

Vadovybei planuojant įeiti į naujas rinkas, išleisti naujus produktus, nustatyti naujas kainas, įsigyti ilgalaikį turtą ir priimant kitus valdymo sprendimus, būtina turėti alternatyvius vertinimo būdus, kad būtų galima palyginti galimus variantus tarpusavyje ir išrinkti įmonei naudingiausius. Tą vadovybei gali padėti padaryti pinigų srautų analizė, tačiau žymiai patogesnis ir informatyvesnis įrankis vertinti ir valdyti vertę yra ekonominės pridėtinės vertės rodiklis. EPV galima išreikšti matematine formule: dabartinė EPV vertė yra lygi diskontuotų pinigų srautų grynajai dabartinei vertei. EPV iš tiesų matuoja visus būdus, kaip pagerinti veiklą ir sukurti didesnę naudą savininkams bet kokioje veiklos srityje. [17]

Vykdamt veiklą būtina nuolat vertinti pasiekiamus rezultatus ir jų pokyčių tendą, stebėti ar jie atitinka EPV rodiklio pokyčius. Gali būti tokia situacija, kad įmonės pardavimai didėja, rinka plečiasi ir planai vykdomi, tuo tarpu EPV nedidėja. Tuomet verslininkai turi peržiūrėti strategiją ir

iš naujo įvertinti, ar kapitalas įmonės veikloje yra naudojamas tinkamai, ar ne per daug eikvojama išteklių rezultatams pasiekti. Galbūt tokiu atveju reikia sukurti naują strategiją ar veiksmų planą, arba pagal situaciją patobulinti esamus strateginius ir taktinius planus. Šiems darbams atlikti labiau tinka EPV rodiklis nei pinigų srautų analizė, kadangi pastaroji nesuteikia tokių apibendrintų žinių ir nenurodo gairių tolimesniems veiksams.

Anot S. Stevardo, kuriant ekonominės pridėtinės vertės rodikliu pagrįstą įmonės valdymo modelį, be finansinių atsiranda ir daug nefinansinių rodiklių, turinčių įtakos kuriamos vertės dydžiui. Kiekviena įmonė norėdama padidinti savo vertę turi taikyti individualų EPV kūrimo modelį, nors pagrindiniai žingsniai liks panašūs. [13] EPV yra daugiau nei vien tik veiklos rezultatų matavimo sistema bei atspirties taškas įmonei valdyti. Šio rodiklio supratimas pakeičia požiūrį į daugelį įmonėje vykstančių procesų. Panorus įdiegti EPV sistemą, nepakaks tik išmokyti įmonės darbuotojus apskaičiuoti šį rodiklį. Ši sistema apima visą organizaciją, nuo aukščiausių vadovų iki eilinių darbuotojų, todėl prie jos sėkmingo funkcionavimo turi prisidėti visi struktūriniai padaliniai. Sprendimas diegti EPV dėl jos svarbos ir visuotiniškumo turėtų ateiti iš valdybos arba direktorių tarybos. Sistemos diegimas turi būti gerai paruoštas: numatyti visi žingsniai, problemos bei įvertinta galima atmetimo reakcija iš personalo pusės. [13] Diegiant EPV modelį įmonėje bei šiame procese dalyvaujat tiek vadovams, tiek akcininkams, tiek kiekvienam įmonės darbuotojui, pagrindinis tikslas turėtų būti EPV maksimizavimas. Žinant kaip ji apskaičiuojama, galima visai paprastai išvesti pagrindinius įmonės vertės kūrimo principus.

EPV labai naudingas smulkioms ir vidutinėms įmonėms, kadangi tradiciniai smulkaus verslo vertinimo metodai, žiūrint tik į apyvartą ar pelną, neparodo tikrosios įmonės kuriamos pridėtinės vertės. Tai kartais lemia neteisingus taktinius ar strateginius sprendimus. [20] Smulkiose ir vidutinėse įmonėse naudojami tradiciniai veiklos rodikliai, tokie kaip pardavimų dydis bei pelningumas, neatskleidžia tikrųjų įmonės veiklos rezultatų, todėl įmonėje gali būti priimami klaidingi veiklos strateginiai sprendimai. EPV pagrindas yra įprastinės finansinės atskaitomybės rodikliai (skolintas kapitalas, nuosavas kapitalas ir veikos pelnas), bet ji skiriasi nuo tradicinių matų tuo, kad šiam rodikliui apskaičiuoti naudojama kapitalo kaina. Įmonė, kurios EPV rodiklis yra teigiamas, sukuria ekonominę pridėtinę vertę, o neigiamas rodiklio reikšmė rodo, kad įmonė nesukuria vertės. [12] Neigiamas EPV rezultatas iš tikrųjų dar nerodo, kad būtina naikinti tam tikrą įmonės veiklą. Tai tik parodo, kad kapitalas buvo neteisingai paskirstytas, arba kad pirminiai lūkesčiai nebuvo patenkinti. Ir tai gali būti visai ne blogos strategijos ar blogo valdymo pasekmė. Tą galėtų nulemti ir nuo įmonės nepriklausančios aplinkybės. Kitaip tariant, EPV parodo ankstesnių sprendimų įtaką rezultatams, kas taip pat atsispindi įmonės akcijų kainoje ir rinkos vertės pokyčiuose. EPV yra universalus rodiklis, todėl mažoms įmonėms, taip pat kaip ir didelėms, parodo, kada ir kokius sprendimus reikia priimti – esant nuolat neigiamai EPV reikšmei, būtina

imtis įmonės restruktūrizacijos ar kaštų pertvarkymo. Kadangi EPV gali būti nesunkiai suvokiamas ne tik finansininkų, tačiau ir daugelio įmonės darbuotojų, todėl tai padeda išskaidyti bendrą įmonės tikslą į kiekvienam darbuotojui skirtas užduotis bei tinkamai paskirstyti tam būtinus išteklius. Smulkių įmonių vadovybė gali priimti labiau pagrįstus sprendimus, kadangi EPV dėka turi geresnį supratimą apie kapitalo ir jo naudojimo kainą. Siekiant, kad EPV duotų realią naudą smulkiai įmonei, būtina kad EPV būtų skaičiuojama ir stebima nuolatos ir esant pasikeitimams būtų iš karto priimami atitinkami sprendimai. Smulkiajame versle EPV pokyčiai yra pagrindas priimant finansų ir verslo valdymo politikas.

Mažos įmonės vadovybė gali gerinti EPV rodiklį šiais būdais:

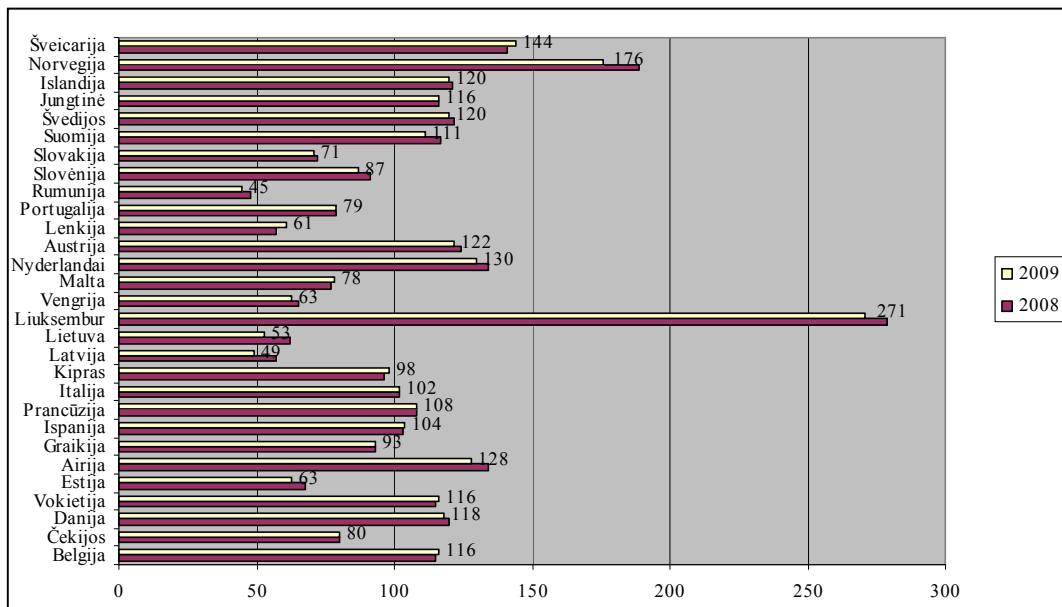
- didinti pajamas neinvestuojant visai arba investuojant minimaliai papildomo kapitalo;
- investuojant naujai tik į projektus, įrangą, ir kitus objektus, padengiančius kapitalo kaštus;
- peržiūrint ir kur įmanoma sumažinant naudojamo kapitalo (tiek nuosavo, tiek ir skolinto) kieki;
- nustatant, kur pajamos yra mažesnės nei kapitalo kaštai ir permetant lėšas į kitas, pelningesnes veiklas ar produktus;
- sumažinti kapitalo kaštus gali padėti kapitalo struktūros pakeitimas, „įdarbinant“ mažiau brangaus akcinio ir daugiau pigesnio skolinto kapitalo. [11]

Lietuvoje EPV daugeliui vis dar naujas dydis versle. Lietuviškų įmonių uždaramas neskaitina diegti naujus, modernius verslo valdymo metodus. Be to, įmonėms dažnai vadovauja patys jų savininkai. Dalis verslininkų net mano, jog maža jų įmonių grąža, dideli kapitalo kaštai parodytų jų verslą turint neigiamą EPV ir tai demotyvuotų, o ne skatintų kažką keisti. Tačiau ši pozicija tikrai nepadės patenkinti akcininkų interesų. Labiau tiktų apeliuoti į tradicijų nebuvimą ir sistemos pritaikymo Lietuvos atskaitomybės standartams sunkumus. Dalį kaltės dėl to galėtų prisiimti ir švietimo institucijos, kurias baigę verslo vadybos, finansų magistrai dažnai ne tik neturi fundamentalių modernių verslo valdymo pagrindų, bet net nėra girdėję apie rodiklį EPV. O vis dėl to jos pirmiausia turėtų paruošti metodikas, balanso korekcijų aprašus, kapitalo kaštų skaičiavimo įmonėse rekomendacijas, kurios padėtų lengviau įvesti vertės didinimu grįstus įmonės valdymo būdus. [23]

Džiugu, kad kai kuriose Lietuvos įmonėse, ypač bankuose ir jų dukterinėse kompanijose, taip pat bendrovėse, kur apskaita vedama pagal tarptautinės apskaitos principus, EPV valdymo sistema ir EPV premijavimas jau atrado savo nišą. Be to, Lietuvoje jau veikia keletas konsultacinių įmonių, padedančių Lietuvos bendrovėms diegti savo versle būtent EPV principu paremtas valdymo strategijas. Kuo daugiau įmonių supras pridėtinės vertės svarbą versle, tuo daugiau jų galės džiaugtis teigiamais, efektyviais savo veiklos rezultatais.

Kaip gi pridėtinė vertė prisideda prie visos visuomenės gerovės? Pridėtinės vertės rodiklis yra naudojamas darbo našumo lygiui nustatyti. Darbo našumas išreiškiamas kaip bendroji pridėtinė vertė, tenkanti vienai faktiškai darbuotojų dirbtai valandai. Pridėtinė vertė matuojamo darbo našumo lygis įvairiose ekonominės veiklos srityse labai skirtingas, kai kuriose skiriasi beveik penkis kartus. Ši aplinkybė rodo, kad pridėtinė vertė vaidina svarbų vaidmenį ne tik kiekvienos įmonės ekonomikoje, bet ir visame šalies ūkyje. Šalies ūkio kokybinius pokyčius ypač gerai atspindi įvairių ekonominės veiklos rūšių dalies kuriant visos šalies pridėtinės vertės bendrą mastą kitimas. Ši kitimą atspindi bendrojo vidaus produkto (toliau BVP) struktūros kitimas. Sudėję visų įmonių pridėtinės vertes gauname šalies BPV ataskaitiniu laikotarpiu buvusiomis kainomis. Ši pridėtinė vertė yra pagrindas bendrajam vidaus produktui apskaičiuoti. BVP, jo kitimo tempai plačiai naudojami tarptautiniams palyginimams ir ekonominei analizei. [29]

1 pav. Bendras vidaus produktas per capita perkamosios galios standartais 2008-2009 metais

Šaltinis: autorės sudaryta pagal EuroStat'o duomenų bazės informaciją

Iš 1 paveikslo matyti, kad didžiausias bendrasis vidaus produktas, o tuo pačiu ir pridėtinė vertė, kuriama Liuksemburge. Ši šalis gali pasigirti geležies ir plieno išvystyta pramone, žemdirbystės įnašas į Liuksemburgo ekonomiką sudaro 0,8% bendro vidaus produkto, be to, Liuksemburgas laikomas komercijos ir bankų centru. Čia veikia net 200 bankų, paslaugų sektorius sukuria apie 80 proc. BVP ir šioje šalyje beveik nėra nedarbo. Be verslui palankių geografinių ir tradicinių sąlygų, Liuksemburgo valdžia taip pat prisideda prie patrauklios aplinkos verslui kūrimo. Žinodama, kad mažai ekonomikai vienas svarbiausių dalykų yra patraukli mokesčių sistema, Liuksemburgo valdžia stengiasi sukurti tokias sąlygas, kurios būtų konkurencingos ir skatintų investuoti jų šalyje. Liuksemburgo verslo rūmai nurodo, kad šiuo metu juridinių asmenų mokami mokesčiai Liuksemburge sudaro apie 30,6 procento. Pelno mokestis yra 22 proc, bendruomenių darbo mokestis yra vidutiniškai 7,5 proc. ir solidarumo mokestis – 5 procentai. Dėl investicijoms

taikomų mažesnių mokesčių ir kitų mokesčių lengvatų daugumos pramonės ir gamybos įmonių mokamų mokesčių bendra suma siekia vidutiniškai 15 procentų. Gyventojų pajamos apmokestinamos skirtingai, atsižvelgiant į pajamų dydį. Tai sudaro nuo 0 iki 39,9 procentų. Liuksemburge yra mažiausias iš visų Europos šalių pridėtinės vertės mokestis – 15 proc, be to, kai kurioms būtiniausioms prekėms jis sumažintas iki 3 procentų. Lietuva iš Liuksemburgo ekonomikos turėtų pasisemti to, kad dideli mokesčiai dar nereiškia, kad tai atneš didesnę efektyvumą šalies ekonomikai. Teisingas mokesčių surinkimas, efektyvi investicijų skatinimo sistema gali padėti šaliai padidinti pridėtinę vertę.

Lietuvos bendrojo vidaus produkto rodiklis Europos kontekste rodo ne itin gerą ekonominę situaciją Lietuvoje, šalyje nepakankamai skatinamas pridėtinės vertės kūrimas ir jos teisingas generavimas. Todėl sekančiuose skyriuose autorė apžvelgs priemones, ekonominius svertus, galinčius prisidėti prie Lietuvos verslo sektoriaus kuriamos pridėtinės vertės augimo.

1.2. Mokesčių sistemos suregulavimo būtinumas Lietuvos verslo sektoriuje

Versle, kaip ir kiekvienoje kitoje veikloje, susiduriama su įvairiomis kliūtimis, sunkumais. Nepaisant didėjančios pažangos verslo sektoriuje gerinant verslo aplinką ir mažinant patekimo į rinką barjerus, verslumo dinamika Lietuvoje išlieka silpna, o naujų įmonių skaičiaus augimas – lėtas. Šalyje vis dar sudėtingos administracinės naujų įmonių steigimo procedūros, verslininkai stokoja pradinio apyvartinio kapitalo ir vadybos, ekonomikos bei finansinių gebėjimų, rinkodaros bei eksporto įgūdžių ir informacijos. Verslininkystės augimą silpnina palyginti maža Lietuvos vidaus rinka, mažas technologinis įmonių pajėgumas, finansavimo prieinamumo problema, sudėtingi administraciniai reikalavimai ir su jais susijusios sąnaudos, sunkumai apsirūpinant reikiamos kvalifikacijos darbuotojais.

Tačiau kalbant apie pridėtinę vertę, jos generavimą šalyje, bene svarbiausią kliūtį kuriant aukštą pridėtinę vertę versle, autorė įvardintų nestabilią, neefektyvią, „smaugiančią“ Lietuvos verslus, mokesčių sistemą.

Neigiamą įtaką verslo veiklai turi įvairūs išankstiniai mokesčiai ir mokėjimai (įmonės registravimas, avansinis pelno mokestis ir kt.). Sudėtingas Lietuvoje yra mokesčių surinkimas, apskaitos sistemos. Mokesčių sistemoje, kaip ir daugelyje kitų sričių, verslininkai dažnai susiduria su biurokratizmu, kuris komplikuoja visą prekybą, daro legalų verslą nekonkurencingą, kaip antai ypač didelis muitinių darbo biurokratizmas, stabdantis užsienio prekybos plėtrą, ar verslo steigimui būtinų dokumentų rengimas, varžantis naujų verslų atsiradimą.

Prasidėjus krizei, vyriausybei reikėjo imtis veiksmų, kurie padėtų mažinti valstybės skolas. Pirmieji vyriausybės veiksmai buvo mokesčių sistemos keitimas. Padidinti mokesčiai padidino šešėlinę ekonomiką Lietuvoje, privertė verslus „susiveržti diržus“ arba tiesiog bankrutuoti. Statistikos departamento ir Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, maždaug nuo 2002 m. daugelis verslo sričių skaidrėjo. Tačiau nuo 2009 metų pradžios, kai įsigaliojo nauja mokesčių sistema, didelė dalis smulkiojo verslo pasuko į šešėlį. Kiti išvyko į užsienį ir nusprendė kurti verslą svečiose šalyse. Pagal Lietuvos laisvosios rinkos instituto atliktą ekonominį tyrimą, numatoma, kad Lietuvoje 2011 m. šešėlinė ekonomika sudarys 27 proc. šalies BVP. [10]

1 lentelė. Lietuvos įmonių sumokėti mokesčiai 2007 – 2010 m. II ketv. (tūkst. Lt)

Laikotarpis	Iš viso mokesčių	Pelno mokestis	Pridėtinės vertės mokestis	Akcizai	Mokestis už aplinkos teršimą
2007 m. I ketv.	3 283 015	223 228	1 975 286	712 588	28 540
2007 m. II ketv.	3 040 633	221 865	1 905 456	584 843	10 350
2007 m. III ketv.	3 947 183	703 467	2 126 449	714 274	16 457
2007 m. IV ketv.	3 931 918	905 088	1 816 984	791 891	7 968
2008 m. I ketv.	4 099 530	379 651	2 521 969	831 442	34 964
2008 m. II ketv.	3 768 734	423 903	2 265 681	816 697	10 248
2008 m. III ketv.	4 680 162	1 142 340	2 339 343	824 867	18 130
2008 m. IV ketv.	4 279 484	964 281	2 115 464	881 048	8 502
2009 m. I ketv.	3 354 064	372 625	1 851 310	808 885	27 231
2009 m. II ketv.	3 029 900	311 050	1 659 640	809 328	11 955
2009 m. III ketv.	3 400 142	517 226	1 772 580	905 242	16 517
2009 m. IV ketv.	2 983 890	506 692	1 515 292	734 706	6 832
2010 m. I ketv.	3 118 322	160 600	1 978 045	657 906	17 005
2010 m. II ketv.	2 952 501	153 268	1 815 635	755 867	4 033

Šaltinis: autorės sudaryta pagal Lietuvos Statistikos departamento duomenis

Kaip matome iš lentelės, vyriausybės 2009 m. pradžioje priimta mokesčių reforma, kuri padidino tiek įmonių pelno mokestį, tiek pridėtinės vertės mokestį, tiek ir akcizus, iš tiesų nepasiteisino, o dar labiau sumažino surenkamų mokesčių apimtį. Tai parodo, kad pardavimai Lietuvos verslo sektoriuje taip pat sumažėjo, dėl to mažėjo ir Lietuvos įmonių kuriama pridėtinė vertė.

Mokesčių didinimas taip pogi mažina visos šalies investicinę aplinką, nes įmonės geriau steigs savo filialus ar investuos tose valstybėse, kur mokesčiai yra mažesni, kur mokesčių sistema verslui yra patrauklesnė. Čia reiktų išskirti Nyderlandus – valstybę, kurioje Lietuvos statistikos departamento duomenimis, nuo 2008 m. spalio 1 d. investicijos padidėjo nuo 0 iki 1,8 mlrd. litų. Ši tendencija tokia todėl, kad Nyderlanduose valdymo bendrovėms sudarytos labai palankios sąlygos – daugeliu atvejų įmonių pajamos neapmokestinamos, kai naudos ir pajamų gavėjas nėra toje valstybėje. Dar vienas šios šalies pranašumas – sutartys, padedančios išvengti dvigubo apmokestinimo. Lietuva jų turi tik apie 50, o Nyderlanduose jų daugiau nei šimtas. Ketinantiems investuoti Afrikoje, Artimuosiuose ar Tolimuosiuose Rytuose, Nyderlandų jurisdikcija suteiks kur kas daugiau apsaugos ir lengvatų. Tačiau bene svarbiausias dalykas Nyderlanduose, prikaustęs užsieniečių ir lietuvių verslininkų dėmesį, – ekonominis ir politinis stabilumas. Nyderlandų vyriausybė savo darbais ir sprendimais laikui bėgant užsitikrino ekonomiškai ir politiškai stabilios valstybės įvaizdį, todėl net krizės laikotarpiu ji gali džiaugtis didėjančiomis investicijomis.

2 lentelė. Europos valstybėse įmonių mokamų pagrindinių mokesčių tarifai (proc.), surenkamų mokesčių dalis šalių BVP (proc.)

Valstybė	Įmonių mokestis	Pridėtinės vertės mokestis	Viso:	Mokesčių dalis šalių BVP
Kipras	10,00%	15,00%	25,00%	36,6
Serbija	10,00%	18,00%	28,00%	34,1
Bulgarija	10,00%	20,00%	30,00%	34,4
Šveicarija	25,00%	7,60%	32,60%	30,1
Airija	12,50%	21,00%	33,50%	34
Vokietija	14,35%-17,5%	19,00%	33,35%-36,5%	40,6
Latvija	15,00%	21,00%	36,00%	30,4
Rusija	20,00%	18,00%	38,00%	36,9
Slovakija	19,00%	19,00%	38,00%	29,5
Turkija	20,00%	18,00%	38,00%	32,5
Didžioji Britanija	21%-28%	17,50%	38,5%-45,5%	39
Estija	20,00%	20,00%	40,00%	31,1
Rumunija	16,00%	24,00%	40,00%	28,1
Slovėnija	20,00%	20,00%	40,00%	39,3
Čekijos Respublika	21,00%	20,00%	41,00%	36,3
Vengrija	16,00%	25,00%	41,00%	37,3
Lietuva	20,00%	21,00%	41,00%	20,9
Lenkija	19,00%	22,00%	41,00%	33,8
Baltarusija	24,00%	18,00%	42,00%	24,2
Kroatija	20,00%	23,00%	43,00%	26,6
Liuksemburgas	28,59%	15,00%	43,59%	36,4
Olandija	25,50%	19,00%	44,50%	39,5
Austrija	25,00%	20,00%	45,00%	43,4
Ukraina	25,00%	20,00%	45,00%	38,1
Graikija	25,00%	23,00%	48,00%	33,5
Ispanija	30,00%	18,00%	48,00%	37,3
Suomija	26,00%	23,00%	49,00%	43,6
Danija	25,00%	25,00%	50,00%	50
Portugalija	27,50%	23,00%	50,50%	37
Švedija	26,30%	25,00%	51,30%	49,7
Italija	31,40%	20,00%	51,40%	42,6
Islandija	26,00%	25,50%	51,50%	40,4
Prancūzija	33,33%	19,60%	52,93%	46,1
Malta	35,00%	18,00%	53,00%	35,2
Norvegija	28,00%	25,00%	53,00%	43,6
Belgija	33,99%	21,00%	54,99%	46,8

Šaltinis: autorės sudaryta pagal [49] ir [50] šaltinius.

Kaip matyti 2 lentelėje, Lietuvoje pelno mokesčio ir pridėtinės vertės mokesčio tarifai yra vieni didesnių, tačiau surenkamų mokesčių dalis šalies BVP sudaro labai mažą dalį (20,9 proc.). Kaip antai Kipre, kur minėti pagrindiniai įmonių mokami mokesčiai tesudaro 25 proc., mokesčių dalis BVP apima net 36,6 proc. Anot Vokietijos kanclerės Angela Merkel, norint kuo greičiau įveikti ekonominę krizę reiktų sumažinti mokesčius ir plėsti investicijas į ateitį. Iš 2 lentelės matyti, kad Vokietijoje mokesčių tarifai nėra didžiausi Europoje, jų dalis BVP sudaro net 40,6 proc., tačiau toks Vokietijos valdžios požiūris tik patvirtina, kad mokesčių mažinimas anaipatol nemažintų šalies

ekonominių rodiklių, o dar labiau prisidėtų prie visos visuomenės gerovės, t.y. mažėjant mokesčiams, įmonės galėtų dar labiau didinti savo verslų kuriamą pridėtinę vertę, tai sąlygotų ekonomikos efektyvumą, o tuo pačiu didintų surenkamą į biudžetą mokesčių apimtį.

Sumažinus mokesčius ir pasiekus Lietuvos mokesčių sistemos stabilumą, Lietuvos verslas galėtų produktyviai funkcionuoti ir duoti naudą visos šalies visuomenės gerovei. Autorė pritartų Lietuvos Laisvosios rinkos instituto įvardijamiems sprendimams, kurių įgyvendinimas gerintų verslo sąlygas Lietuvoje:

- Pelno mokesčio panaikinimas. Tai leistų Lietuvą padaryti išskirtinę savo patrauklumu užsienio investicijoms, nebeliktų sudėtingos, darbei imlios ir subjektyvios pelno mokesčio skaičiavimo procedūros, investicijos atpigėtų mokesčio suma.
- „Sodros“ įmokų lubų įvedimas ir jų sulyginimas su „Sodros“ išmokų lubomis. Įvedus „Sodros“ lubas, nebebūtų diskriminuojamas aukštos kvalifikacijos darbas, atsirastų prielaidos vystyti aukštą pridėtinę vertę kuriančią veiklą.
- Dividendų apmokestinimo gyventojų pajamų mokesčiu mažinimas iki 15 proc. Dividendai turi būti apmokestinami bendroju tarifu, pajamos už verslumą neturi būti išskiriamos iš kitų pajamų ir apmokestinamos didesniu tarifu.
- Minimalios mėnesinės algos mažinimas iki 600 Lt. Minimalios mėnesinės algos sumažinimas išspręstų nedarbo problemą tarp žemiausią kvalifikaciją turinčių ar darbo rinkos naujokų.
- Verslą kontroliuojančių institucijų naštos verslui mažinimas. Šiuo metu verslą kontroliuojančios institucijos nėra pagalbos laikyti teisės aktų reikalavimų šaltinis, o greičiau turi tikslą nubausti, jos neatsižvelgia į sąnaudas, kurias patiria verslo įmonės dėl dažnos, ilgai trunkančios kontrolės. [34]

Lietuvos verslo sektoriuje problemų yra daug, tačiau efektyvių būdų, kaip tas problemas išspręsti ne per daugiausia. Verslo subjektai, jų partneriai ir klientai nuolat diskutuoja kaip skatinti verslo plėtrą, kaip spręsti šiame sektoriuje kylančias problemas. Diskusijų metu verslo atstovai priėjo vieningos išvados – būtina efektyvinti veiklą, kuri nuolat didintų verslo generuojamą pridėtinę vertę ir, atsakingai ja dalinantis su sistemos dalyviais, gerinti visos visuomenės gyvenimo kokybę. Verslo sukuriama pridėtinės vertės svarba kiekvienam visuomenės nariui yra labai didelė, tačiau ne kiekvienas iš jų tą svarbą supranta. Lietuvoje gyventojų ekonominis išprusimas nėra pakankamas, kad daugelis mažas pajamas gaunančiųjų suvoktų, jog visi šalies pinigai, kuriais mokami jiems atlyginimai, pensijos, pašalpos ir stipendijos, yra paimti iš kažkieno darbu sukurtos pridėtinės vertės. [24] Juk būtent ši sukurta pridėtinė vertė yra vienintelis tikrasis šaltinis visiems mokesčiams, biudžetams, socialiniams fondams, atlyginimams ir darbo vietoms išlaikyti ir vystyti, investicinei grąžai investuotojams sumokėti.

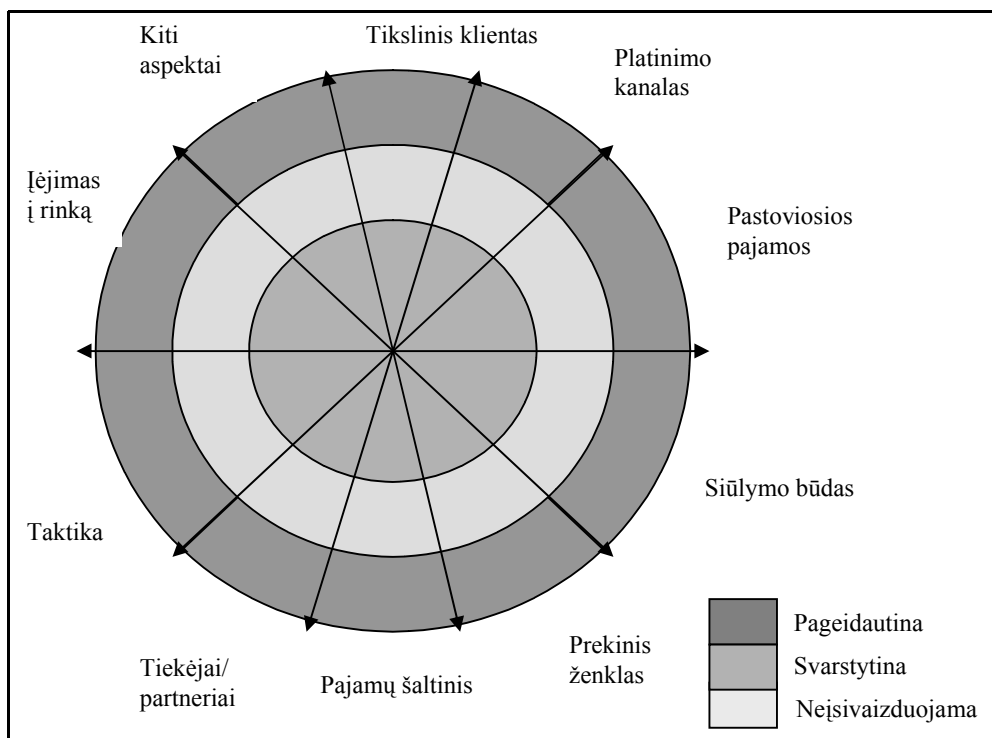
1.3. Inovacijų svarba šiuolaikiniame, pridėtinę vertę kuriančiame versle

Europos Sąjunga, taip pat ir Lietuva, gali būti konkurencinga ir klestinti tik sėkmingai plėtojant inovacijas. Nežiūrint teigiamų poslinkių, Lietuvoje šis procesas dar yra vangus. Daugelis Lietuvos įmonių yra susitaikę su pagalbiniu vaidmeniu vertės kūrimo procese ir tenkinasi tik nedidele pelno marža. Retai pasitaiko sėkmingų inovacijų plėtojimo pavyzdžių. Dažnai nauji produktai arba visai nekuriami arba šis procesas vyksta labai vangiai ir nereguliariai. Įmonės tenkinasi tik imitavimo strategija ir vietinio lygio naujovių diegimu.

Iš tikrųjų inovacijų plėtojimas – tai sudėtingas uždavinys, reikalaujantis daug ir įvairių žinių bei gebėjimų (inžinerinių, vadybinių, marketingo, finansų, teisės ir .t.t.). Vienas žmogus šiais laikais jau nepajėgus įsisavinti tiek žinių ir turėti gebėjimų, kad būtų konkurencingas globalioje rinkoje. Tarptautinėse bendrovėse inovacijų plėtojimui skiriami didžiuliai išteklių, tiek žmogiškieji, tiek finansiniai. Tam pritraukiami geriausi įvairių sričių specialistai. Šiose įmonėse inovacijų plėtojimas yra reguliarus ir nuolatinis procesas. Be jo neįsivaizduojama įmonės veikla. [3]

Verslo pasaulyje įmonės išgyvena labai dinamišką laikotarpį. Kiekvienas verslas ar veikla nuolatos yra lydimas rizikos, kad esamas jos veiklos modelis taptų neefektyvus. Kol egzistuos vartotojas ir galimybės tenkinti jo poreikius, tol atsiras ir verslo įmonės, kurios norės tuos poreikius tenkinti. Naujai iškilusios bendrovės sukurs naujus inovatyvius, efektyvesnius verslo modelius, kad galėtų sėkmingai konkuruoti su išsitvirtinusia pramone. [3] Šių dienų verslo pasaulyje sėkmingai kylančios bendrovės išskirtinai remiasi inovacijomis.

2 pav. Strateginio – taktinio inovacijų kūrimo sėkmės ratas.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal [47] šaltinį

Kaip matyti iš 2 paveikslo, inovacijų sėkmė priklauso tiek nuo pasirinktos komandos, gero plano, taktinio mąstymo, kruopštaus pasiruošimo ir teisingos struktūros, tiek ir nuo klientų norų, tiekėjų elgsenos ar patekimo į rinką būdu.

Pripažįstama, kad inovacijų kūrimas ir diegimas remiasi žinių panaudojimu. Tokių produktyvių žinių šaltiniai yra įvairūs tiek žinių „gamintojų“ sektorine (mokslas, verslas, konsultantai, „protingi“ įrengimai ir t. t.), tiek geografinė prigimtimi. Iš kitos pusės, pačiai inovatyviai veiklai įmonėse (inovaciniams projektams) yra būdinga sava rizika (dažnai tai projektinė rizika, kurią reikėtų skirti nuo bendrosios verslo rizikos). Inovatyvios įmonės turi būti pajėgios šią riziką ne tik toleruoti, bet ir efektyviai valdyti. Įmonių organizaciniai procesai turi būti orientuoti į pasinaudojimą visais įmanomais inovaciniais ištekliais – tiek organizacijos viduje (pvz., įmonės darbuotojų žiniomis), tiek jos išorėje (pvz., palaikant partneriškus santykius su specifines žinias turinčiomis įmonėmis ir organizacijomis). Įmonės inovacinės veiklos sėkmė didele dalimi priklauso nuo visos šalies kultūrinės aplinkos, t. y. kiek jos darbuotojai, vartotojai toleruoja novatoriškas idėjas, jų įvairovę, geba efektyviai bendradarbiauti vienas su kitu. Taigi sėkminga šiuolaikinė inovacijų veikla yra betarpiškai susijusi su plataus veikėjų tinklo (įmonių, valdžios institucijų, paramos, švietimo ir mokymo organizacijų) dalykinėmis, socialinėmis ir vadybos kompetencijomis, kurių dėka individualios žinios yra apjungiamos ir paverčiamos konkurencingais produktais. Atsižvelgiant į šį kompleksinį inovacinės veiklos versle pobūdį valstybės intervencija yra ne tik leistina, bet ir būtina. [31]

Daugelyje išsivysčiusių valstybių inovacijos jau senokai tapo pagrindiniu ekonominės plėtros varikliu, įgalinančiu pasiekti aukštą veiklos produktyvumo lygį ir atitinkamą piliečių gyvenimo kokybę.

Naujausio European Innovation Scoreboard (toliau EIS) 2009 metų tyrimo duomenimis Europos Sąjungos šalys pagal inovacijų diegimą buvo suskirstytos į keturias grupes:

- Danija, Suomija, Vokietija, Švedija, Šveicarija ir Jungtinė Karalystė yra priskiriamos inovacijų taikymo lyderėms, šiose šalyse inovacijų diegimo lygis gerokai didesnis už bendrą Europos Sąjungos vidurkį;
- Austrija, Belgija, Kipras, Estija, Prancūzija, Islandija, Airija, Liuksemburgas, Nyderlandai ir Slovėnija yra priskiriamos inovacijų diegėjoms, šiose šalyse inovacijų diegimo lygis mažesnis nei pirmosios grupės, ir šiek tiek viršija arba nesiekia ES vidurkio;
- Čekijos Respublika, Graikija, Vengrija, Italija, Lietuva, Malta, Norvegija, Lenkija, Portugalija, Slovakija ir Ispanija priskiriamos nuosaikioms novatorėms, jų inovacijų diegimo lygis mažesnis už ES vidurkį;
- Bulgarija, Kroatija, Latvija, Rumunija, Serbija ir Turkija priskiriamos inovacijų vijimosi šalims, jų inovacijų diegimo lygis ženkliai mažesnis už ES vidurkį. [45]

Kaip matome, Lietuva Europos kontekste nėra blogiausioje vietoje pagal inovacijų diegimą, tačiau Lietuvos įmonių konkurencingumas daugiausia priklauso nuo santykinai pigių gamybos veiksnių, vidaus investicijų, sparčių vietos vartojimo ir eksporto augimo tempų, todėl Lietuva turi suprasti, kad tradiciniais gamybos veiksniais grindžiamas ekonomikos augimas yra neišvengiamai trumpalaikis, o aukštą pridėtinę vertę ir ekonominės sistemos produktyvumą ilguoju laikotarpiu gali garantuoti tik inovacijomis grindžiama įmonių veikla.

Inovacijų versle pagrindinis tikslas turėtų būti – prielaidų sukūrimas, kurios padėtų inovacijoms tapti esmine verslo konkurencingumo varomąja jėga. Šis tikslas turėtų realizuoti politikos poveikį nukreipiant 4 pagrindinėmis prioritetinėmis kryptimis:

1. Plėtojant veiksmingą reguliacinę ir institucinę inovacijų infrastruktūrą bei paskatų sistemą. Sklandžiai funkcionuojanti institucinė ir reguliacinė aplinka turi esminę įtaką įmonėse kuriamų inovatyvių produktų sėkmei. Ji privalo ne tik sudaryti foną, bet ir teikti paskatas verslininkams, vykdančioms inovacinę veiklą. Tokios paskatų sistemos sukūrimas gali duoti svarbų postūmį visos inovacinės sistemos konkurencingumui.

2. Ugdant inovacinės veiklos versle dalyvių kompetenciją. Reguliacinės – institucinės aplinkos kokybė nebus pakankama sėkmingai inovacinei veiklai, jei patys verslininkai, įmonės darbuotojai neturės reikiamo lygio kompetencijos. Tai apima ne tik įmonių, bet ir švietimo institucijų, paramos organizacijų bei inovacijų politiką formuojančių institucijų dalykinę ir vadybos kompetenciją.

3. Vystant inovacijų kultūrą. Tai reiškia, kad inovacinės sistemos dalyviai ne tik turi inovacinei veiklai reikalingas kompetencijas, gebėjimus, bet ir pasižymi jai palankiomis vertybėmis bei nuostatomis. Visuomenė suvokia novatoriškos veiklos teikiamą naudą ir skatina tokių vertybių formavimąsi visuose savo lygmenyse (t. y. šeimoje, visose švietimo grandyse, darbo organizacijose, valstybės institucijose).

4. Stiprinant bendradarbiavimu ir mokymusi grindžiamus inovacinės veiklos ryšius. Inovacinės veiklos sėkmė labai priklauso nuo sėkmingo skirtingų verslo dalyvių bendradarbiavimo, kai dalinamasi turimomis žiniomis ir formuojamos naujos kokybės kolektyvinės žinios, kurių rezultatas – išskirtinėmis savybėmis pasižymintys, tarptautinėje rinkoje konkurencingi produktai. Bendradarbiavimo vertybių ir kompetencijų suformavimas žemu pasitikėjimo lygiu pasižyminčioje Lietuvos verslo aplinkoje yra vienas pagrindinių iššūkių inovacijų sistemos plėtrai. [31]

Plačiau aptariant Lietuvos inovacinės veiklos situaciją, autorė rėmėsi Statistikos departamento 2006 metais atlikto inovacijų versle tyrimo duomenimis, kuriame nustatyta, kad 2002 – 2004 m. Lietuvoje tik 23,4 proc. visų įmonių buvo inovatyvios, o jų apyvarta 2002 m. sudarė 59,5 proc., o 2004 m. 56,9 proc. visų įmonių apyvartos. Tik 10,1 proc. tokių įmonių gavo valstybės finansinę paramą, o apie rizikos kapitalo fondų veiklą, inovacijų finansavimą iš tokių fondų patikimos

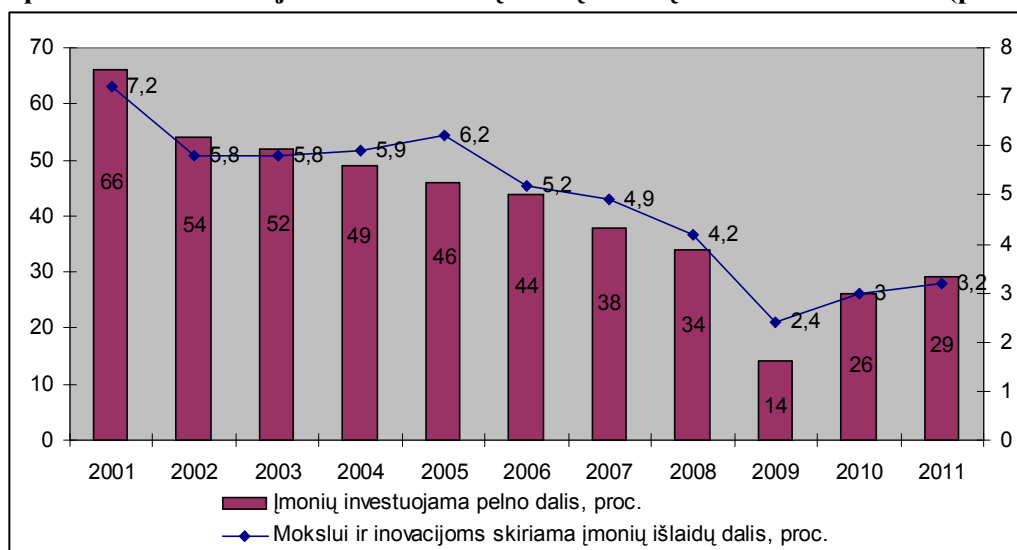
statistinės informacijos nėra. Akivaizdu, kad iki Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą, Lietuvos įmonės nepakankamai investavo į inovacinę veiklą, nes praktiškai nebuvo jokių inovacijų rizikos kompensavimo mechanizmų, taigi inovacijos buvo vystomos tik esant menkai rizikai. Remiantis atliktu tyrimu, aukštą inovacinės veiklos kainą, lėšų trūkumą inovacijoms, finansavimo šaltinių nepakankamumą inovatyvios įmonės nurodė kaip pagrindinius inovacinės veiklos trikdžius. Natūralu, kad esant tokiai situacijai, buvo vystomos daugiausia testinio pobūdžio, tiekėjų sąlygotos inovacijos (svarbiausi įmonių inovacinės veiklos partneriai – medžiagų, komponentų, programinės įrangos tiekėjai, 41,5 proc.) arba inovacijos, kuriamos bendradarbiaujant su klientais ir vartotojais (32,1 proc.), kurių rizika yra itin menka. Konkurentai ar kitos įmonės taip pat buvo gana svarbūs inovacinės veiklos partneriai (nurodė 22,5 proc. visų inovatyvių įmonių), kaip ir konsultantai, laboratorijos ar privatūs mokslinių tyrimų institutai (20,9 proc.). Universitetai ir kitos aukštosios mokyklos buvo 11,2 proc. įmonių inovacinės veiklos partneriai, kai tuo tarpu valstybinės mokslinių tyrimų įstaigos – tik 8,7 proc. [31] Toks inovacinės veiklos partnerių pasiskirstymas parodo, kad įmonės labiau linkusios bendradarbiauti su inovacinės veiklos atstovais, veikiančiais verslo sektoriuje, o ne su valstybiniame sektoriuje esančiomis mokslo ir kitomis įstaigomis. To priežastys yra akivaizdžios – skirtinga veiklos motyvacija ir orientacija, skirtingos normos ir vertybės. Norint padidinti mokslo žinių taikymą inovacijoms versle, būtina keisti Lietuvos aukštojo mokslo veiklos praktikas, labiau skatinti privačių mokslo tyrimų, paslaugų ir naujomis technologijomis pagrįstų įmonių kūrimąsi. Galbūt tokių paskatų sistemos sukūrimas dar labiau nuskurdins mokslo sektorių žmogiškųjų išteklių prasme, daliai mokslininkų pereinant į verslo sektorių, tačiau, autorės manymu, ilgalaikėje perspektyvoje tai neabejotinai paskatintų šių sektorių produktyvų bendradarbiavimą ir efektyvią partnerystę.

Daugelyje inovacinę politiką formuojančių dokumentų, tokių kaip: Aukštųjų technologijų plėtros programa, Mokslo ir Technologijų Baltosios knygos įgyvendinimo nuostatos, ir kt., įtvirtinta nuostata, kad aukštųjų technologijų plėtra ir su jomis susiję mokslo tyrimai bei eksperimentinė plėtra šiuo metu yra vienas iš esminių prioritetų, plėtojant šalies ūkį žinių ekonomikos link. Tačiau inovacinės veiklos profilis versle rodo, kad verslo gebėjimai kurti strategines, didelę pridėtinę vertę generuojančias inovacijas yra itin menki. Lyginant su bet kuria kita ES valstybe, Lietuvoje įmonės mažiausiai vykdė strateginę reikšmę turinčių inovacijų. Kol kas šalyje dominuoja adaptacinis inovacinės veiklos pobūdis, praktiškai pasireiškiantis kitų šalių technologijų, gamybos metodų adaptavimu versle. Dauguma inovacijų yra orientuotos į tiekėjus arba į rinkos pokyčius. Tokios inovacijos nesukuria įmonei ilgalaikio pranašumo ar technologinio dominavimo tam tikrose rinkose, todėl nesukuriama ir verslo ilgalaikė aukštos pridėtinės vertės koncepcija. [33] Taigi, autorės teigimu, šalies verslo konkurencingumo varikliais vis dar išlieka adaptacija ir produktų bei paslaugų

teikimas mažesniais kaštais, o ne originalios, į strateginį proveržį orientuotos inovacinės veiklos, didinančios verslo sukuriama aukštą pridėtinę vertę.

Itin menkas strategiškai reikšmingą inovacinę veiklą vykdyusių įmonių skaičius tiesiogiai sietinas su neišplėtotu mokslo tyrimų ir eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) veikla versle ir pramonėje, verslo ir mokslo bendradarbiavimo tinklų stoka. Strategiškai reikšmingos produktų ir procesų inovacijos kuriamos nuolatinės MTEP veiklos pagrindu. Pastarojo tipo inovacijos svarbios visų pirma dėl to, kad jos tampa inovacijų (technologinių bei proceso) sklaidos objektu ir yra reikšmingos kitų įmonių inovacinėje veikloje. Tokių inovacinių įmonių buvimas ir nulemia didelę pridėtinę vertę generuojančių inovacinių verslų formavimąsi šalies ekonomikoje. Lietuvoje, 2005 metų EIS duomenimis, tokių įmonių tebuvo 1 proc., o atsižvelgiant į paskutinių metų šio sektoriaus plėtrą galime daryti išvadą, kad jų ženkliai nepadaugėjo, todėl ir dabar originaliomis, naujomis ir strategiškai reikšmingomis žiniomis pagrįstai inovacinei plėtrai šalyje pagrindo kol kas nėra. [33]

3 pav. Mokslui ir naujovėms skiriama įmonių išlaidų dalis 2001-2011* m. (proc.)

Šaltinis: autorės sudaryta pagal LLRI atlikto ekonominio tyrimo duomenis

Iš 3 paveikslu matyti, kad Lietuvoje mokslui ir inovacijoms įmonės skiria labai mažą dalį savo pelno. Apskritai, pati investuojama pelno dalis Lietuvos įmonių yra nedidelė. Autorės manymu, tokia situacija Lietuvoje susidarė dėl įmonių nesistengimo gauti didesnę pridėtinę vertę, kuri su laiku dar labiau didintų įmonių pelną, didesnių investicijų galimybę. Mokslui ir inovacijoms įmonės taip pat turėtų skirti didesnę reikšmę, nes jų dėka verslas galėtų kurti didesnės pridėtinės vertės produktus, didinti jų apimtį, o tai šių dienų ekonomikoje yra labai svarbūs veiksniai.

Lietuvoje, galime teigti, iš esmės yra per menkas naujomis žinioms grįstos inovatyvios veiklos potencialas – stokojama veiklių, antrepreneriškų mokslininkų, aukštos kvalifikacijos technologinės orientacijos magistrų, kurie iš esmės ir lemtų naujų veiklos sričių kūrimą ir paiešką. Tačiau nereikia visiškai nuvertinti Lietuvos inovacinės aplinkos, čia taip pat galime surasti sėkmingai veikiančių mokslo žiniomis grįstų įmonių (pavyzdžiui UAB „Sicor Biotech“), kurios

parodo, kad visgi inovatyvi veikla Lietuvoje yra vykdoma, ypač Vilniuje ir Kaune, kur sukonzentruotas šalies mokslinis potencialas tiek institucijų, tiek žmoniškųjų išteklių, tiek investicijų prasme, tačiau galbūt šis potencialas per menkai generuojamas, kad būtų matomi ir apčiuopiami šios srities aukšti rezultatai.

Intensyvus MTEP veiklų versle didinimas ir šalies mokslo ir verslo sektorių pastangų apjungimas technologijų ir žinių ekonomikos plėtrai šalyje, ko gero, yra vienintelė sąlyga sėkmingai inovacinei plėtrai. Koncentruotos inovacijų politikos pastangos yra būtinos siekiant sukurti ir plėtoti kūrybiškuosius (o ne tik adaptacinius) inovacinius gebėjimus, pagrįstus tiek materialiaisiais, tiek nematerialiaisiais ištekliais. Labai svarbu pabrėžti, kad būtina išplėsti pačią inovacinės, mokslinės veiklos sričių sampratą, išplėsti esamų ir būsimų verslininkų požiūrį į invacijas, jų svarbą tiek pačiam verslui, tiek visai šalies ekonomikai. Daugelyje Vakarų valstybių inovacijos jau seniai tapo pagrindiniu ekonominio augimo varikliu, leidžiančiu pasiekti aukštą verslo našumo ir pelningumo lygį bei sparčiai gerėjančią piliečių gyvenimo kokybę, tačiau kol kas Lietuvos inovacinės veiklos rodikliai išlieka vienais žemiausių Europos Sąjungoje. Kaip rodo oficiali statistika, šiuo metu inovacinę veiklą Lietuvoje vykdo tik 1/4 įmonių, o šalies įmonių mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros išlaidų santykis su BVP net 7 kartus mažesnis už ES vidurkį. [1]

Kalbant apie inovacijų naudą Lietuvos verslo atstovų kuriamos pridėtinės vertės augimui, reiktų paminėti Europos Sąjungos Struktūrinių fondų paramą inovacijų plėtrai. 2007-2013 metų laikotarpiu Lietuvai skirta 2 mlrd. priemonėms, susijusioms su moksliniais tyrimais, technologine plėtra ir inovacijomis. Lėšos sutelktos į pirmą ekonomikos augimo veiksmų programos prioritetą – ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra (MTTP). Šią sritį kuruoja Švietimo ir mokslo bei Ūkio ministerijos, nes čia reikalingos abiejų šalių – mokslo ir verslo – pastangos ir veiksmų koordinavimas. Kalbant apie uždavinius – jų yra keturi. Tai viešosios ir privačios MTTP bazės stiprinimas (įranga, laboratorijos ir kt.), viešojo sektoriaus MTTP veiklos efektyvumo ir prieinamumo įmonėms didinimas (viešoji MTTP infrastruktūra ir paslaugos verslui), MTTP veiklos aktyvumo privačiame sektoriuje didinimas (MTTP veiklos finansavimas) bei mokslo ir verslo bendradarbiavimo MTTP srityje gerinimas. Be to, prie inovacijų ir technologijų plėtros nemažai prisidės ir antrasis Ekonomikos veiksmų programos prioritetas – verslo produktyvumo didinimas. Jam taip pat 2007-2013 metų laikotarpiu numatyta skirti apie 2 milijardus litų, pradedant technologinės įrangos atnaujinimu ir baigiant elektroninio verslo sistemų diegimu įmonėse. Be to, yra numatyta diegti modernias vadybos sistemas, skatinti eksportą. Ekonomikos augimo veiksmų programos lėšos skirtos valstybės makroekonominėms priemonėms, kurių taikymas turės įtakos konkurencingumui ir inovatyvumo plėtrai skatinti, orientuojantis ne tik į vidaus, bet ir užsienio rinkas. [43]

Kaip matome, finansavimas iš Europos Sąjungos didžiulis, tačiau ar tai pasitvirtins, ar parama inovacijoms galės ženkliai prisidėti prie aukštesnės pridėtinės vertės produktų kūrimo parodys tik laikas ir nuodugni to analizė, nes inovacijų diegimas dar nereiškia, kad tai padidins pridėtinę vertę, tai tik prielaida, kuri gali pasiteisinti, atsipirkti arba ne, nes dažniausiai įmonės, savo veikloje diegdamos inovacijas, daugiau joms skiria finansinių lėšų, negu jos sukuria naudos.

Siekiant didinti šalies inovacinį potencialą, skatinti inovacinę verslo veiklą ir informacinių technologijų taikymą Lietuvoje Vyriausybė patvirtino Inovacijų versle 2009–2013 metais programą. Pagrindinis šios programos tikslas – Lietuvos ūkio produktyvumą ir kuriamą pridėtinę vertę priartinti prie ES šalių vidurkio, padidinant inovacijas diegiančių, aukštų ir vidutiniškai aukštų technologijų įmonių dalį, skatinant Lietuvos įmonių produkcijos eksportą. [39] To bus siekiama populiarinant inovacijas bei didinant visuomenės informuotumą apie inovacijų versle svarbą ir galimybes, užtikrinant finansinės paramos inovacijoms versle prieinamumą ir įvairovę, skatinant verslo ir mokslo inovacinės partnerystės tinklų kūrimąsi ir plėtrą. Įgyvendinant šią programą, numatoma įkurti Lietuvos inovacijų ir technologijų plėtros agentūrą, teikti finansinę paramą verslo infrastruktūrai plėtoti, technologinių inovacijų, pažangių valdymo metodų diegimui, išradimams užpatentuoti. Taip pat numatoma finansinė parama inovacijų paramos įstaigoms, inovacijų populiarinimo projektams.

Pasaulis vis giliau įsisąmonina, kad ateities ekonominio augimo perspektyva priklausys nuo privataus sektoriaus novatoriškumo. Todėl įvairių šalių vyriausybės yra skatinamos visokeriopai remti inovacijas. Valstybių konkurencingumo kartelė kyla aukštyn, nes pasaulinis inovacijų potencialas didėja. Visos moderniosios valstybės, taip pat ir kai kurios besivystančios šalys, skverbiasi į inovacijų sritį, daug lėšų investuodamos į informacines technologijas. Jeigu anksčiau inovacijų lyderės vaidmuo priklausė JAV, tai dabar į šias pozicijas taikosi Šveicarija, Švedija, Vokietija, Suomija, Danija bei Japonija. Šiose šalyse technikos specialistai šiandien ruošiami greičiau nei JAV. Taigi išlaidos mokslui bei technologijoms neišvengiamai didėja. Šalys, kurios dėl vienokių ar kitokių priežasčių tam neskiria pakankamai dėmesio ir lėšų, yra pasmerktos likti pasaulinės ekonomikos nuošalyje.

Lietuvoje po truputį pradeda suprasti, kad tokiuose verslo sektoriuose kaip elektros ir optinės įrangos, chemijos ir farmacijos, mašinų ir įrengimų, logistikos, kurie daugelyje ES šalių yra vieni inovatyviausių ir kuriančių auštą pridėtinę vertę, glūdi didelis inovacinės veiklos potencialas. Todėl Lietuva irgi turi dėti visas pastangas, kad šie sektoriai vystytųsi dėka inovatyvių idėjų, taip prisidedant prie aukštesnės pridėtinės vertės generavimo šalyje.

Apibendrinant galime teigti, kad Lietuvoje tik dabar po truputį pradeda suprasti, kokią svarbą teikia inovacijos tiek atskirai kiekvienai įmonei, tiek visai šalies ekonomikai. Tik dabar siekiama didinti šalies inovacinį potencialą, tokiu būdu prisidedant prie visos šalies visuomenės

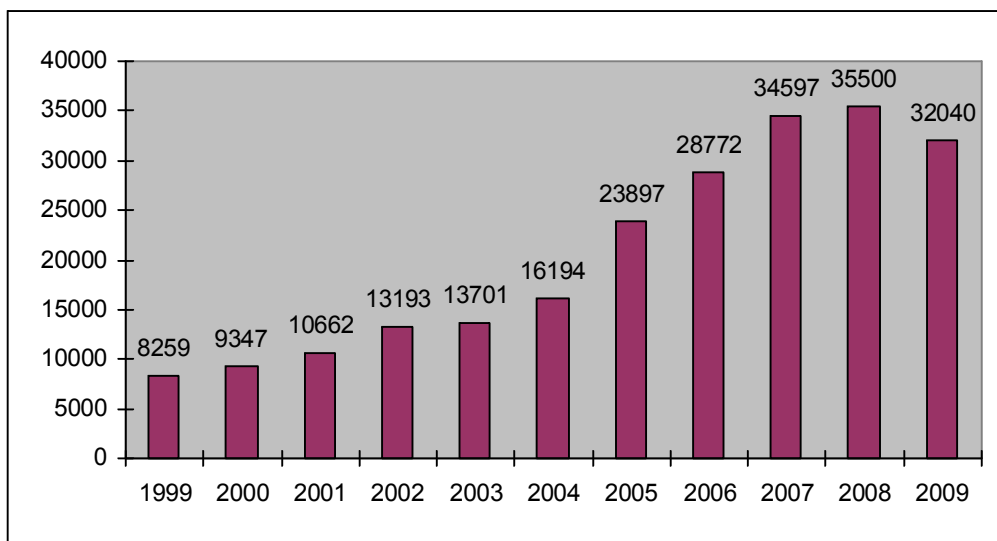
gerovės, nes inovatyvus verslas – tai šiuolaikinis požiūris, kuriame slepiasi pagrindinis visos ekonomikos ar atskiros įmonės tikslas – aukštesnės pridėtinės vertės kūrimas.

Inovacijų svarba tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje, teoriškai yra labai svarbi ir akcentuotina, tačiau pažvelgus giliau, paanalizavus statistinius, ekonominius rodiklius, inovacijos gali būti apibūdinamos tik kaip prielaida, kuri gali prisidėti prie pridėtinės vertės augimo, tačiau taip pat gali įmonei atnešti daugiau išlaidų, o ne pridėtinės vertės didėjimo. Todėl norint, kad inovacijos išties atsipirktų ir didintų verslo kuriamą pridėtinę vertę, reikia kuo išsamiau išanalizuoti taikytinos inovacijos kaštus, pasverti visus teigiamus bei neigiamus aspektus, o tik po to pradėti inovacijų diegimą. Bene svarbiausias faktorius šioje vietoje turėtų būti pardavimo apimčių didinimas. Būtent inovacijų diegimas, kokios jos bebūtų, turi būti paremtas pardavimų didinimu, kaštų, išlaidų jiems mažinimu, nes būtent didinant vartojimą bus kuriama didesnė pridėtinė vertė.

1.4. Lietuvos investicinio klimato formavimas ir jo plėtra

Kadangi Lietuva nepasižymi gausiais savais kapitalo ištekliais, autorė norėtų akcentuoti tiesioginių užsienio investicijų svarbą Lietuvos verslui. Tiesioginės užsienio investicijos yra efektyvi priemonė, skatinanti gamybos augimą, eksportą, kelianti prekių bei paslaugų kokybę, kurianti naujas darbo vietas ir padedanti įmonėms sėkmingiau konkuruoti laisvos rinkos sąlygomis. Tiesioginės investicijos yra vienas pagrindinių šalies ūkio renovacijos veiksnių, nes dėka jų atsiranda galimybė diegti modernias technologijas, įgyvendinanti naujas ir progresyvias vadybos idėjas.

4 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1999 – 2009 metais (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Nors Lietuvos investicinė aplinka kasmet vertinama vis geriau, tiesioginių užsienio investicijų srautas į šalį mažėja. Kapitalo įplaukos (tarp jų ir tiesioginės užsienio investicijos) auga visose naujosiose ES valstybėse, bet Lietuvoje – menkiausiai. Todėl tam, kad Lietuva nebūtų paskutinė šalies vyriausybė turi imtis investicinės aplinkos gerinimo priemonių.

Analizuojant investicinę aplinką Lietuvoje, svarbu susidaryti objektyvų vaizdą, kad mūsų šalyje jau yra geriau negu kitur, kuo mes išsiskiriame, ką galime pasiūlyti, o kurias sritis dar reikia tobulinti. Kiekvienas užsienio verslininkas, svarstymas, kur jam geriau investuoti, turi žinoti, koks investicinis klimatas, kokios šio klimato kaitos prognozės yra vienoje ar kitoje šalyje. Tam reikia įvertinti atskirų valstybių teigiamas ir neigiamas investicinio klimato puses.

Investiciniam klimatui šalyje didelę įtaką daro valstybės mokesčių politika, Lietuvoje kurią būtų galima vertinti nepalankiai. Pas mus mokesčių politika nestabili, mokesčių tarifai yra pakankamai aukšti ir nestabilūs, todėl tai atbaido dalį užsienio investuotojų. Tačiau kartais ir labai maži mokesčiai gali stabdyti investicijas, nes tai suponuoja nestabilumą. Investuotojai supranta, kad

valstybė, kurios mokesčiai yra maži, negali išsilaikyti, o tai rodo galimas permainas, kurios nėra prognozuojamos.

Dar viena Lietuvos investicinės aplinkos problema – įstatymų nesilaikymas ir šešėlinė ekonomika. Taip pat, be siekimo užtikrinti skaidrų verslo vykdymą, reikėtų daugiau dėmesio kreipti į tiesioginius, dvišalius ryšius su užsienio investuotojais – pritraukti juos, su jais kalbantis, siūlant lengvatas.

Paskutiniaisiais metais Lietuva pasaulyje buvo minima kaip politinių krizių šalis. Politinis ir biurokratinis neskaidrumas turi įtakos ir užsienio investicijų sprendimui rinktis investicijoms ne Lietuvą, o kitas šalis. Todėl vienas svarbiausias dalykų šiandien Lietuvoje yra tai, kad vyriausybė turi sugebėti užtikrinti skaidrų verslą, įstatymų laikymąsi bei mažesnę korupciją.

Dabartinę Lietuvos politiką galima apibūdinti kaip „stumk trauk“ politiką, kai vienur padėtis pagerinama, kitur – pabloginama. Vyriausybė baimindamasi prarasti gyventojų palaikymą, skiria daugiau dėmesio ir lėšų kelioms prioritetinėms sritims, taip apleisdama kitas. Dėl to valstybė sudarė užsienio kapitalo pritraukimo programą, kurioje skatinamas investavimas visose ekonomikos sferose ir šakose. Lietuvoje investicijų pritraukimo programos prioritetinėmis investavimo sferomis nustatytos šių šakų įmonės: žemės ūkio, kuro ir energetinio komplekso, ryšių, lengvosios pramonės, mašinų gamybos, medicinos pramonės, transporto infrastruktūros, chemijos pramonės, socialinės infrastruktūros. [21] Tačiau šiame sąrašė pirmoji prioritetinė investavimo sfera minima žemės ūkio šaka. Čia daroma klaida – Lietuva turėtų stengtis pritraukti investicijas į naujų technologijų kūrimą, mokslo ir technikos pažangą, nes būtent šie verslo sektoriai sukuria didžiausią pridėtinę vertę.

Norint mažai valstybei pritraukti užsienio investuotojų dėmesį, reikia kryptingos investicijų pritraukimo politikos – ne tik bandant investuotojus suvilioti finansiniais mokesčių politikos svertais, bet ir viešųjų ryšių akcijomis sudarant įvaizdį, kad šalis yra tikrai patraukli investicijoms. Mažos šalys, tokios kaip Lietuva, gali nepritraukti kai kurių investicijų dėl ribotų rinkų. Investicijos ateina ten, kur galima produktus pagaminti vietos rinkai. Mažų šalių rinka tam gali būti per maža.

Kalbant apie švietimo sistemą, čia taip pat egzistuoja problema – Lietuvoje aukštojo mokslo sistema daugiau orientuota ne į kokybę, bet į kiekybę. Lietuvoje, kur iš visų ES šalių BVP išlaidų dalis, tenkanti švietimui, yra didžiausia, 2009 metais išlaidos švietimui sudarė 6,8 proc. BVP, 2008 metais - 5,6 proc., tačiau išlaidos, tenkančios vienam besimokančiajam, yra vienos mažiausių. Tai sąlygoja sąlyginai prastą išsilavinimo kokybės lygį ir žemos kvalifikacijos universitetus baigusiuju specialistų pateikimą į darbo rinką. [27] Valstybė turi stengtis pertvarkyti švietimo sistemą taip, kad ji prisidėtų prie Lietuvos investicinės aplinkos gerinimo, o ne jos žlugdymo. Tačiau kol kas, efektyvių priemonių šioje sferoje nematyti.

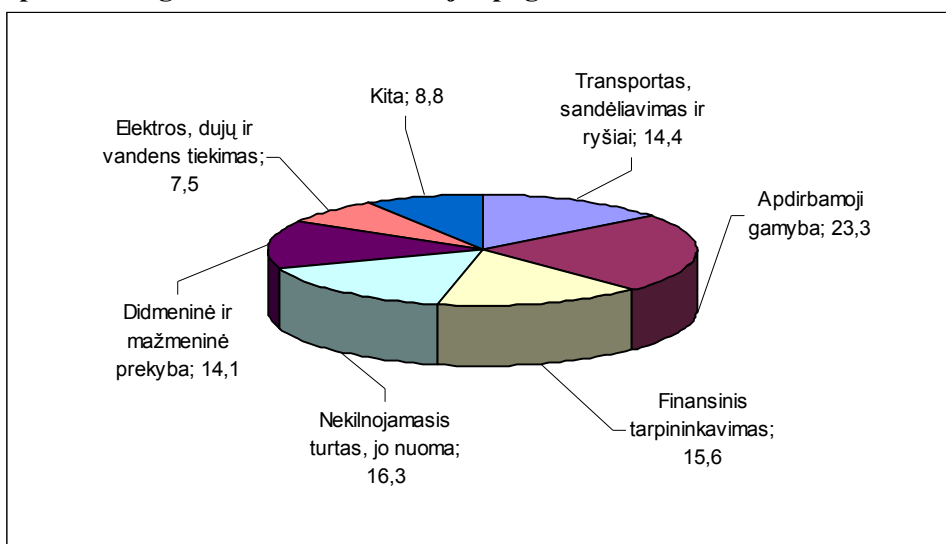
Pasaulio bankas 2004 m. atliko tyrimą, kuris parodė, kad Lietuva tarptautinėje rinkoje neturi nei savo ūkio specializacijos, nei gamtinių išteklių ir iš esmės yra mažos pridėtinės vertės prekių

eksportuotoja. Aukštųjų technologijų eksportas mūsų šalyje sudaro vos 5-6 proc. viso eksporto. Norint šią situaciją pakeisti, šaliai reikalingas aukštojo mokslo pertvarkymas ir mažų ir naujų inovatyvių įmonių finansavimas, kurio galėtų imtis ne tik užsienio investuotojai, bet ir pati Lietuvos valstybė.

Vis dėlto nors ir yra nemažai trūkumų Lietuvos ekonominėje sistemoje, išanalizavus paskutinių metų Lietuvos ekonominę padėtį, būtų galima išskirti tokius pagrindinius teigiamus aspektus, kuriuos dažniausiai mini užsienio investuotojai Lietuvoje:

- Gerai išvystytas Lietuvos transporto kelių tinklas;
- Laisvų ekonominių zonų (LEZ) steigimas;
- Užsienio kompanijų investuoja į Lietuvą, turėdamos tikslą ateityje eksportuoti savo produkciją į kitus regionus;
- E – verslo sektorius;
- Galimybė verslo plėtrai panaudoti ES struktūrinių fondų lėšas. [21]

5 pav. Tiesioginės užsienio investicijos pagal ekonominės veiklos rūšis, 2009 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Statistikos departamento išankstiniais duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos 2009 m. sausio 1 d. sudarė 31,48 mlrd. litų ir buvo 11,3 procento mažesnės nei 2008 m. sausio 1 d. (35,50 mlrd. litų). Vidutiniškai vienam šalies gyventojui teko 9,4 tūkst. litų (2008 m. sausio 1 d. – 10,5 tūkst. litų) tiesioginių užsienio investicijų. Tiesioginių užsienio investicijų sumažėjimą lėmė įmonių akcijų kainų kritimas ir reinvesticijų sumažėjimas, nors tiesioginės užsienio investicijos į akcinį kapitalą ir kitą kapitalą padidėjo. [48]

Daugiausia Lietuvoje yra investavę Švedijos investuotojai – 5,30 mlrd. litų (16,8 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų), Vokietijos – 3,17 mlrd. litų (10,1 proc.), Danijos – 2,75 mlrd. litų (8,7 proc.), Estijos – 2,40 mlrd. litų (7,6 proc.), Nyderlandų – 2,11 mlrd. litų (6,7 proc.), Latvijos – 1,95 mlrd. litų (6,2 proc.).

Pagal atskiras ūkio šakas Lietuvos investavimo struktūra yra neprogresyvi. Dar neseniai sparčiausiai investicijos augo statybos sektoriuje, kuris išsiskyrė kylančiomis nekilnojamojo turto kainomis ir didele investicijų grąža. Šiuo metu situacija šiame sektoriuje pasiketusi, tačiau neatmetama tikimybė, kad ji vėl pradės keistis. Dėl buvusios statybos sektoriaus situacijos, šiuo metu padidėjusios investicijos į nekilnojamojo turto, jo nuomos sektorių. Kaip matome iš 5 paveikslėlio, didžiausios investicijos dedamos į apdirbamąją pramonę. Tačiau investicijų augimas apdirbamojoje pramonėje labiau sietinas su pagrindinio kapitalo atnaujinimu ir tik nedidele dalimi su naujomis technologijomis. Apdirbamojoje gamyboje daugiausia investuota į naftos produktų ir chemijos gaminių gamybą – 2,69 mlrd. litų (36,7 proc. visų apdirbamosios gamybos investicijų), maisto produktų, gėrimų ir tabako gamybą – 1,55 mlrd. litų (21,2 proc.). Lietuva sukuria didelę BVP dalį iš chemijos gaminių gamybos, prie kurių galėtumėme priskirti ir biotechnologijas, farmacijos pramonę. Todėl investicijos į šią sritį turėtų būti dar labiau didinamos. Lietuvos investicijos pasižymi trumpalaikę strategija – pasirenkamos veiklos sritys, užtikrinančios aukštą investicijų grąžą dabar, bet mažai investuojama į aukštas ir sąlygiškai aukštas technologijas bei įrenginius, nors nuo to priklauso ilgalaikis efektyvus gamybos našumo, sukuriamos pridėtinės vertės, bendrojo vidaus produkto ir konkurencingumo didėjimas.

Europos Sąjungoje didžiausias užsienio investicijas 2007 metais gavo Liuksemburgas (80553 milijonai Eurų per metus), Belgija (72586 Eurų per metus), Prancūzija (59360 Eurų), Didžioji Britanija (57498 Eurų), Vokietija (30327 Eurų). [50] Teisingas tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas leidžia šioms šalims plėtoti savo ekonomikas ir didinti savo šalių bendrą vidaus produktą, kurti aukštą pridėtinę vertę.

Tam, kad Lietuva investuotojų akimis taptų patrauklia investicijoms šalimi, Lietuva turi kuo greičiau sukurti aiškia strategija, kaip sudominti užsienio investuotojus bei atsizvelgiant į įvairių sričių atstovų kritiką ir rekomendacijas nustatyti, kokių priemonių reikėtų imtis ateityje, kad investicinė aplinka taptų patrauklesnė.

Siekiant sukurti palankią ir orientuotą į augimą investicinę aplinką bei pasiekti aukštą pasaulio konkurencingumo lygį, Lietuvai būtina atlikti kokybinį šuolį, t.y. pereiti prie aukštųjų technologijų, aukštos pridėtinės vertės produktų, aukštesnio lygio ekonomikos. Tam reikia turėti tinkamą žmogiškąjį kapitalą, pasirengusį perimti geriausias naujas technologijas ir šiuolaikiškas valdymo koncepcijas, ateinančias į Lietuvą visų pirma kartu su tiesioginėmis užsienio investicijomis.

Rengiant priemones investiciniam klimatui gerinti, kad šalyje būtų daugiau investuojama į aukštą pridėdamąją vertę kuriančią bei aukštas ir vidutines technologijas naudojančią pramonę ir verslą, reikia įvertinti, jog tik aktyvi investuotojų pritraukimo politika gali duoti teigiamų rezultatų. Todėl 2008 metais Lietuvos Vyriausybė parengė investicijų skatinimo 2008-2013 m. programą, kuria bus siekiama pagerinti šalies investicinę aplinką ir sukurti efektyvią tiesioginių vidaus bei

užsienio investicijų skatinimo sistemą. Programoje numatyta gerinti Lietuvos kaip palankios investuoti šalies įvaizdį, kurti ir tobulinti investicijų skatinimo priemonių sistemą, kurti verslui palankią mokestinę aplinką, spartinti ir plėtoti pramoninių parkų tinklą, skatinti kitų pramoninių teritorijų plėtrą. [30]

Igyvendinant minėtos programos tikslus ir uždavinius prioritetu yra laikomos tiesioginės investicijos, kurios yra susijusios su aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų sektorių plėtra arba didelės pridėtinės vertės produktus kuriančių įmonių gausinimu, užimtumo problemų sprendimu, geros kokybės darbo vietų kūrimu, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų (ir išvykusių į užsienį lietuvių) pritraukimu. [30]

Igyvendinant minėtą programą ir siekiant formuoti verslui ir investicijoms palankų Lietuvos įvaizdį Lietuvos Respublikos ūkio ministerija parengė Investicijų skatinimo strategiją ir tikslus 2010-2020 metams (toliau Strategija), kurioje apžvelgiama investicijų pritraukimo ir skatinimo Lietuvoje politika ir numatomas paskatų sistemos investicijoms taikymas.

Strategijoje investicijų skatinimas įvardijamas kaip naujų investicinių projektų inicijavimas bei pritraukimas, įgyvendinimas Lietuvos teritorijoje; esamų investicinių projektų Lietuvoje išlaikymas ir palankios įstatyminės bei mokestinės aplinkos kūrimas, siekiant didinti šalies konkurencingumą ir Lietuvos, kaip patrauklios investicijoms šalies, žinomumą pasaulyje. Strategijos įgyvendinimo laikotarpis – 2010-2020 metai. [30]

Kaip teigiama Strategijoje, Lietuva šiuo metu išgyvena rimtų ekonominių iššūkių etapą. 2008 m. rudenį kilusi pasaulinė finansų krizė nutraukė pigių kreditinių išteklių srautą į Lietuvą. Keletą metų iš eilės skolintais iš komercinių bankų pinigais finansuota sparti ekonominė plėtra baigėsi giliu ekonominiu nuosmikiu. Todėl tiesioginės užsienio investicijos lieka viena iš nedaugelio alternatyvų finansuoti šalies ekonomikos atsigavimą. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos 2009 m. sausio 1 d. sudarė 31,48 mlrd. litų. Vidutiniškai vienam šalies gyventojui teko 9 400 litų tiesioginių užsienio investicijų. Tuo metu kaimyninėje Lenkijoje šis rodiklis sudarė 10 400 litų, Latvijoje - 12 250 litų, Estijoje – 29 200 litų, Suomijoje – 41 100 litų, Danijoje – 70 500 litų. Lietuvoje trūksta papildomų paskatų investuotojams. Neturėdama aiškaus finansinių paskatų paketo, Lietuva atsiduria nelygioje konkurencinėje kovoje dėl TI pritraukimo. Specialistų rengimo sistema universitetuose ir kitose aukštosiose mokyklose per lėtai prisitaiko prie kintančių darbo rinkos reikalavimų. Šalis yra viena paskutiniųjų tarp ES valstybių pagal inovacijas lemiančius ar charakterizuojančius rodiklius. Žemės įsigijimo ir teritorijų planavimo procedūros yra komplikotos ir ilgai trunkančios. Dažnai investuotojų minima problema, – per didelis valstybės biurokratinis mechanizmas ir kontrolė. Investicijų srautus riboja ir nepakankamas Lietuvos žinomumas – iki šiol nėra patvirtinta vieninga įvaizdžio formavimo strategija. [30]

Todėl įgyvendinant Strategiją, siekiama sukurti Lietuvos – patrauklios užsienio investicijoms šalies – įvaizdį, akcentuojant pažangiosios inžinerijos ir biotechnologijos sektorius, stiprią tradicinę pramonę bei potencialą tapti Šiaurės Europos verslo paslaugų centru, kuriame įgyvendinta e-bendruomenės koncepcija. Tuo pačiu Strategijoje minima, kad tinkamai ją įgyvendinus jau 2013 metų pabaigoje tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje turėtų padidėti nuo 9 400 Lt gyventojui (2009 sausio 1 d.) iki 18 000 litų, didžiausią akcentą skiriant pritraukti investicijoms į technologijų bei inžinerinių ir verslo paslaugų sektorius bei formuojant Lietuvos – kaip paslaugų centro – įvaizdį. Tuo tarpu siektina, kad 2020 metais Lietuvoje TUI vienam gyventojui pasiektų 40 000 Lt. [30]

Atsižvelgiant į esamą Lietuvos situaciją, šalies ūkio struktūrinius pokyčius, pasaulines TUI srautų tendencijas, tarptautinių konsultacinių kompanijų tyrimų išvadas bei ekonomikos ekspertų nuomonę, išskiriamos šios prioritetinės, aukštą pridėtinę vertę kuriančios, investicinių projektų ekonominės veiklos sritys:

1. Aukštesnę nei vidutinę šalyje pridėtinę vertę kurianti gamyba aukštųjų technologijų srityje;
2. Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) centrai;
3. Aukštesnės pridėtinės vertės tradicinės pramonės šakos, kur Lietuva turi ilgalaikį konkurencinį pranašumą;
4. Logistikos centrai;
5. Verslo paslaugos (informacinių technologijų, finansinės, klientų aptarnavimo ir kitos).

Remiantis ilgamete Lietuvos ekonominės plėtros agentūros (LEPA) darbo patirtimi, tarptautinių konsultacinių kompanijų tyrimų išvadomis bei TUI srautų tendencijomis, Strategijoje išskiriamos šios prioritetinės šalys investicijoms pritraukti:

1. Švedija, Suomija, Danija ir Norvegija;
2. Didžioji Britanija, Vokietija, Prancūzija, Olandija;
3. Jungtinės Amerikos Valstijos ir Rusija;
4. Ilgalaikėje perspektyvoje, pradedant įdirbį šiuo metu - NVS ir Tolimųjų Rytų šalys.

Siekiant Strategijos tikslų, keliami šie uždaviniai:

1. Gerinti investicinę aplinką (biurokratinių apribojimų mažinimas, verslo kontrolės sistemos, mokesčių apskaitos ir mokėjimo supaprastinimas, viešojo sektoriaus administratorių žinių ir gebėjimų ugdymas, darbo santykių reguliavimo, bankroto procedūrų supaprastinimas, Lietuvos pasiekiamumo oru ir jūrų transportu didinimas, palankios ir patogios gyventi užsienio investuotojams Lietuvoje aplinkos kūrimas);

2. Kurti finansinių paskatų instrumentus šalies ir užsienio investuotojams (finansinės paramos instrumentai, finansų sistemos instrumentų didinimas ir kapitalo rinkos vystymas, infrastruktūros investuotojams kūrimas ir vystymas);

3. Užtikrinti naujų investicinių projektų pritraukimą ir jau esamų įgyvendintų investicinių projektų išlaikymą bei jų plėtrą (paramos sistemos sukūrimas jau investavusioms Lietuvoje kompanijoms);

4. Įgyvendinti Lietuvos, kaip patrauklios investicijoms valstybės, rinkodaros ir komunikavimo priemones (jaunų žmonių pozityvios informacijos apie Lietuvą sklaidimas socialiniuose tinklalapiuose). [32]

Nors minėtos programos tikslai ir uždaviniai atspinti ekonomikos efektyvumo skatinimo priemones, tačiau iki šiol aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų sektorius Lietuvoje nėra pakankamai plėtojamas, o didelės pridėtinės vertės produktus kuriančių įmonių skaičius nėra didelis. Todėl vyriausybė turi ne tik rengti programas, bet ir tinkamai, pasitelkiant visas galimas priemones, jas įgyvendinti.

1.5. Eksporto svarba šalies ekonomikai

Kiekviena šalis, siekdama didinti savo vidaus rinkų efektyvumą, siekianti išplėsti savo ekonominį pranašumą, turi būti atvira tarptautinei konkurencijai, kur išplėtota tiek vidaus, tiek ir užsienio prekyba, kadangi šalies ekonominė plėtra ir žmonių gerovė yra glaudžiai susijusios su tokiomis sritimis kaip eksportas ir importas. Autorės nuomone, ypač didelę reikšmę šalių ūkių plėtrai teikia eksportas, jo plėtra, kadangi eksportuojamos prekės, darbai ir paslaugos didele dalimi prisideda prie valstybės bendrojo vidaus produkto didėjimo.

Valstybės turi būti suinteresuotos eksporto didinimu, jo skatinimu. Ūkio subjektai gamindami produkciją, atlikdami darbus, teikdami paslaugas ar vykdydami kitas ekonomines operacijas, siekia efektyvumo didindami eksportą. Tai gerina šalies ekonominę būklę, kuriamos naujos darbo vietos, tuo pačiu greičiau atsiperka investicijos į eksporto plėtrą ir skatinimą.

Eksportas – mažiausiai rizikinga tarptautinio verslo forma, nes čia rizikuojama mažesnėmis finansinėmis lėšomis. Jis turi daug privalumų ir yra pirmasis svarbus žingsnis vykdant tarptautinę prekybą bei pirmasis žingsnis link įmonės plėtimosi ir internacionalizavimo. Eksportas kaip tik ir yra paranki ir pakankamai paprasta forma mūsų nedaug patirties tarptautinėje rinkoje turintiems verslininkams.

Eksportas – tai prekių ir/ ar paslaugų pardavimas už šalies ribų tiesioginiu ar netiesioginiu metodais. Patekimas į eksporto rinkas dažniausiai prasideda vykdant užsienio klientų užsakymus. Tačiau kartais įmonės mato rinkos galimybes ir aktyviai nusprendžia išvežti savo produktus ar paslaugas už šalies ribų patys. [2]

Eksporto būtinumas grindžiamas tokiomis priežastimis:

- tarptautiniu darbo pasidalijimu ir gamybos specializacija. Šie reiškiniai aiškinami santykinio (lyginamojo) pranašumo teorija. Tam tikra šalis specializuojasi gamindama tuos produktus ir tiekdamą tą paslaugą, kuriais ji turi sąlygišką pranašumą, kurie didina darbo bei gamybos našumą. Be to, nacionaliniai gamintojai nėra pajėgūs (ir jiems nėra ekonomiškai naudinga) visiškai tenkinti savo šalies vartotojų poreikių įvairovę;
- eksportas mažina monopolijų atsiradimą šalyje ir didina rinkos konkurenciją. Įvairiose šalyse yra skirtingos gamybos sąnaudos, nevienoda ekonomija dėl gamybos apimties. Eksporto konkurencija verčia nacionalines įmones tobulėti, gerinti gamybos organizavimą, technologijas, produkto kokybę, mažinti jo savikainą;
- eksporto būtinybę lemia importas. Valstybė negali tenkinti savo poreikių importu neeksportuodama. Eksporto ir importo santykis matomas prekybos balanse, kuris susijęs su prekybos sąlygomis. Tačiau jų padėties rodikliai nebūtinai yra tiesiogiai priklausomi. Šis ryšys priklauso nuo paklausos elastingumo. Tik jei paklausa yra neelastinga, prekybos sąlygų pagerėjimas lems prekybos balanso saldo (eksportas didesnis už importą) padidėjimą, ir atvirkščiai. [5]

Eksporto privalumai, palyginti su kitais išėjimo į užsienio rinką būdais, yra:

- mažas rizikos laipsnis;
- efektyvus būdas, kai potenciali rinka tarp daugybės užsienio rinkų negali būti tiksliai nustatyta;
- leidžia parduoti prekes tiek tarpininkų, tiek nuosavų skyrių būdais ir pagal galimybes pasirinkti kontrolės lygį;
- eksporto didėjimas leidžia daugiau importuoti, t. y. mokėti užsienio valiuta. Didėjant eksportui, į šalies ekonomiką įliejama papildomų pajamų ir taip didinama bendroji pagamintos produkcijos šalyje paklausa. [5]

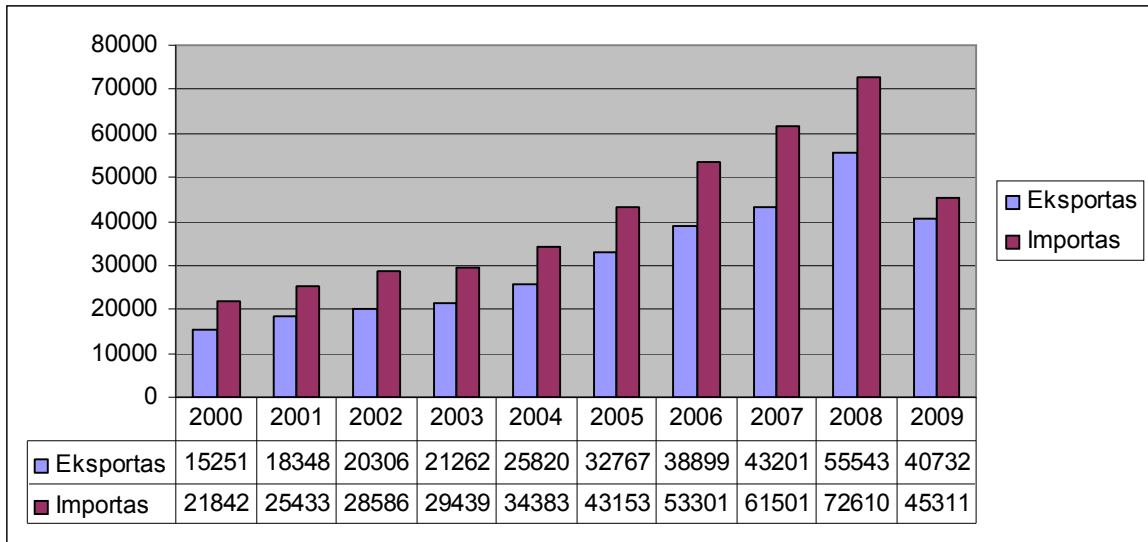
3 lentelė. Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai Lietuvoje 2004 – 2009 metais

	2005	2006	2007	2008	2009
Gyventojų skaičius laikotarpio pradžioje (tūkst.)	3425,3	3403,3	3384,9	3366,4	3350
BVP (%)	7,8	7,8	8,9	3*	-13,6
BVP (milijardais litų)	72,05	82,79	98,67	111,2	92,45
Metinė infliacija, %	3	4,5	8,1	8,5	1,3
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	1276,2	1495,7	1802,4	2151,7	2052,4
Tiesioginės užsienio investicijos, mlrd. Lt metų pr.	16,193	23,896	28,925	35,504	31,591
Eksportas, mlrd. Lt	32,8	38,9	43,2	55,5	40,7
Eksporto augimas, %	27,1	18,7	11,1	28,4	-26,6
Importas, mlrd. Lt	43,2	53,3	61,5	73	45,1
Importo augimas, %	25,5	23,5	15,4	18	-38,2
Nedarbo lygis, %	8,3	5,6	4,3	5,8	13,1
Valstybės biudžeto deficitas, mlrd. Lt	0,668	1,193	0,337	1,345	n.d.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos Statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Lietuvai, kuri turi pakankamai mažas, nekonkurencingas vidaus rinkas, didelę reikšmę jos ekonomikos plėtrai turi eksportas, jo didinimas. Eksportas sudaro daugiau kaip 46 proc. Lietuvos BVP, kasmet ši dalis vis didėja. Nors pastaraisiais metais eksporto tempai kiek sulėtėjo, tačiau Lietuvos ūkis vis labiau orientuojasi į užsienio rinkas, kadangi tai didina tiek atskirų įmonių pelningumą, tiek visos šalies ekonomikos augimą. Pagrindiniai rinkos sektoriai, į kuriuos nukreiptas Lietuvos eksportas yra: metalo, mašinų, įrengimų, maisto, chemijos ir kiti sektoriai. Šių sektorių plėtra garantuoja šalies ekonomikos augimą. Lietuvos eksporto ir importo tendencijas galime pamatyti 6 paveiksle.

6 pav. Lietuvos užsienio prekybos augimas 2000 – 2009 m. (mln. Lt)

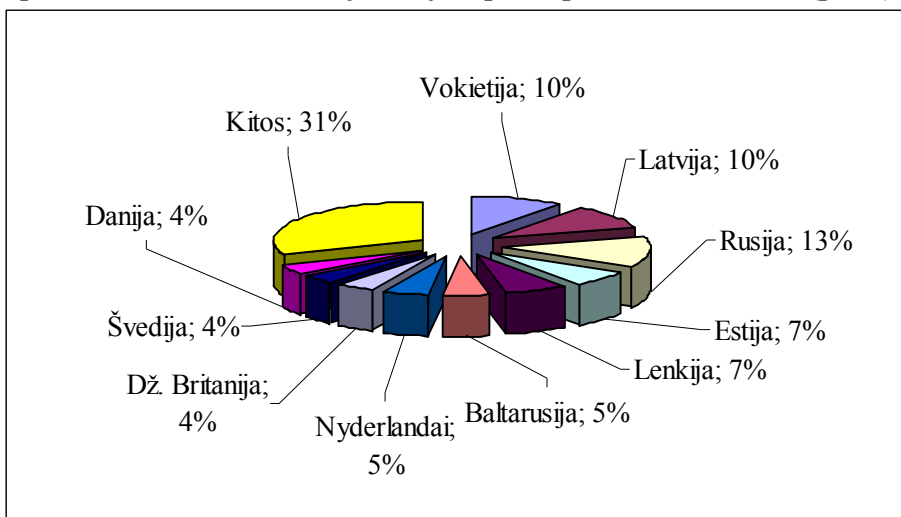

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Kaip matome iš Lietuvos užsienio prekybos tendencijų, eksporto apimtys Lietuvoje daug metų nežymiai, bet didėjo. Pasaulyje prasidėjus ekonominei krizei, 2009 metais eksportas Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos valstybių nukrito.

Pagal Ūkio ministerijos parengtą Lietuvos 2009 m. I pusmečio apžvalgą, Lietuvos prekių ir paslaugų eksportas 2009 m. pirmąjį ketvirtį sudarė 54,4 proc. (2008 m. I ketv. – 60,8 proc.) BVP, Estijos – 66 proc., Latvijos – 40,7 proc. O Lenkijos – 39,8 proc. Lietuvoje eksporto reikšmė ekonomikos augimui yra didesnė negu ES, kurioje eksportas vidutiniškai sudaro 36,2 proc. BVP. Airijos eksportas šiuo laikotarpiu sudarė 88,5 proc. BVP. Panašus rodiklis buvo Vengrijoje (84,4 proc.), Belgijoje (79,5 proc.), Slovakijoje (69,4 proc.), Čekijoje (69,2 proc.) ir Nyderlanduose (69,0 proc.). Mažiausia eksporto dalis BVP yra Graikijoje (15,9 proc.), Ispanijoje (21,4 proc.), Prancūzijoje (23,0 proc.), Italijoje (23,9 proc.).

7 pav. Svarbiausi Lietuvos įmonių eksporto partneriai 2009 m. (proc.)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Statistikos departamento duomenis

Lietuvos eksportas apima daugiau kaip 180 pasaulio valstybių. Apie 65 proc. prekių Lietuvos įmonės eksportuojama į Europos Sąjungos, 24,4 proc. – į Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) šalis. Sparčiausiai didėja eksportas į NVS – 2005 metais jis nesiekė nė 18 proc., tačiau dabar jau kelerius metus Rusija yra svarbiausia Lietuvos prekybos partnerė. Į ją 2009 metais eksportuota 13 proc., į Latviją – 10 proc., į Vokietiją – 10 proc. prekių. Lietuvos įmonės į Rusiją eksportuoja ne tik daug maisto produktų, bet ir mašinų, mechaninių įrengimų. Pastaraisiais metais Lietuvos įmonės vis labiau domina ir kitos NVS šalys – ypač Baltarusija, Ukraina, Kazachstanas. Lietuva taip pat palankiai žiūri į prekybos su Baltarusija galimybes. Nors politinė situacija šioje gretimoje šalyje yra nestabili ir imtis verslo ten rizikinga, ši didelė rinka mūsų verslininkams labai patraukli dėl geografinės padėties.

Euro zonos, taip pat ir Lietuvos, ekonomikos atsigavimas daugiausia yra siejamas su eksporto rinkų aktyvumu. Tačiau euro zonos eksporto struktūra yra palankesnė ES senbuvėms, negu Baltijos šalims. Euro zonos šalių eksportas į Azijos regioną, kuris pradeda atsigauti pakankamai sparčiai (ypatingai Kinija), sudaro daugiau kaip penktadalį. Tai svarbus veiksnys, leidžiantis tikėtis euro zonos valstybių atsigavimo artimiausiu metu, ir tai būtų palanku Lietuvai, nes euro zonos šalys yra pagrindinės Lietuvos eksporto partnerės.

Dabartinė ekonominė situacija visame pasaulyje labai pasikeitė, pasikeitė ji ir Lietuvos eksporto sektoriuje, kur 2009 metais eksporto apimtys Lietuvoje pasiekė 2006 metų lygį. Didelė infliacija, brangstantys energijos ištekliai, valiutų svyravimai ir kiti faktoriai mažina Lietuvos eksporto konkurencingumą. O tai didina sąnaudas ir gali sumenkinti šalies įmonių galimybes konkuruoti tose rinkose, kur jos yra išitvirtinusios, bei skverbtis į naujas. Lietuvos įmonių konkurencingumą mažina ir tai, kad jos daugiausia eksportuoja tradicines prekes, kurioms sukurti reikia daug rankų darbo. Didžiąją eksporto dalį sudaro mažesnės pridėtinės vertės produktai ir paslaugos, todėl mūsų šalies eksportuotojams didelę grėsmę kelia intensyvėjantis Kinijos ir kitų Azijos šalių bendrovių, gaminančių vis kokybiškesnes nebrangias būtiniausias prekes, skverbimasis. Taip pat, prie eksporto plėtrą Lietuvoje stabdančių veiksnių galime priskirti inovacijų diegimą, kuris yra lėtas ir neproduktyvus. Tačiau pagrindinė problema, mažinanti tiek eksporto apimtį, tiek jo konkurencingumą yra ta, kad Lietuvos eksportas konkuruoja žema kaina, o ne aukštos pridėtinės vertės produkcija. Aukštos pridėtinės vertės produkcija, jos eksportas gali padėti Lietuvos ekonomikai atsigauti. Tiek vyriausybė, tiek Lietuvos verslininkai turi suprasti, kad šiame globaliame, žiniomis ir konkurencija pagrįstame pasaulyje gali išitvirtinti tik tos valstybės, kurios sugebės kurti pridėtinę vertę, o sukūrusios mokės ją tinkamai generuoti, kad būtų pasiekta dar daugiau.

Siekdama paskatinti didesnės pridėtinės vertės produkcijos eksportą bei spręsti sudėtingus ekonominės situacijos padarinius Lietuvoje, Vyriausybė turi sudaryti tam sąlygas, turi tai

akcentuoti, kad Lietuvos verslas, jos visuomenė suprastų, kad didesnė pridėtinė vertė prisideda prie visos visuomenės gerovės, jos plėtros ir išsivystymo.

Norėdama paskatinti įmones aktyviau ieškoti užsienio partnerių ir didinti pardavimus užsienio rinkose, Ūkio ministerija teikia paramą per 2007–2013 m. Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas pagal priemonę „Naujos galimybės“, pagal kurią yra skatinama ir remiama įmonių eksporto galimybių paieška. Ūkio ministerija taip pat remia valstybės bandymus įvairiais būdais skatinti diversifikuotą eksportą, tikintis ekonominio stabilumo. Viena iš valstybės dabartinių prioritetinių kryptių – siekimas, kad 2015 m. trečdalį Lietuvos eksporto sudarytų aukštos pridėtinės vertės prekių ir paslaugų eksportas. Lietuvos verslas eksportuoti turi ne pigias prekes, o kokybiškas žinias, kokybišką produkciją. [43] Lietuva priklauso vienam inovatyviausių regionų pasaulyje, ir tam, kad taptume reikšminga jos dalimi, dabartinę žemos pridėtinės vertės ekonomiką Lietuva turi pakeisti aukštos pridėtinės vertės produktais bei inovacijomis.

4 lentelė. Lietuvos aukštųjų technologijų produkcijos eksportas, palyginti su visu eksportu 2001-2008 m. (proc.)

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
2,9	2,4	3	2,7	3,2	4,7	7,7	6,8

Šaltinis: sudaryta autorės pagal EuroStat'o ir Statistikos departamento duomenis

Iš 4 lentelės matyti, kad Lietuvoje aukštųjų technologijų produkcijos eksportas sudaro labai mažą procentą nuo viso šalies eksporto. Tik nuo 2007 metų pastebimas šioks toks pagerėjimas, bet palyginus mūsų šalies rodiklius su Europos Sąjungos valstybėmis narėmis (žr. 5 lentelę), Lietuvos aukštųjų technologijų produkcijos eksportas yra vienas žemiausių Europoje. Kaip antai Liuksemburgas, kuris gali pasigirti aukščiausiu Europoje BVP, labiausiai pritraukiamomis tiesioginėmis užsienio investicijomis, šioje šalyje aukštųjų technologijų produkcijos eksportas sudaro beveik pusę viso šalies eksporto. Tai parodo, kad tik aukštosios technologijos, jų gamyba ir eksportas gali ženkliai padidinti šalies BVP, kuriant aukštą pridėtinę vertę taip prisidėti prie visos visuomenės gerovės.

5 lentelė. Europos Sąjungos valstybių narių aukštųjų technologijų produkcijos eksportas, palyginti su visu eksportu 2000-2006 m. (proc.)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Belgija	8,69	8,98	7,50	7,42	7,12	7,05	6,66
Bulgarija	1,64	1,77	2,56	2,91	2,54	2,91	3,34
Čekijos Respublika	7,78	9,10	12,32	12,37	13,66	11,67	12,74
Vokietija	14,43	13,99	15,02	13,45	13,32	14,86	12,75
Danija	16,08	15,80	15,15	14,76	15,36	14,79	14,06
Estija	25,12	17,09	9,83	9,36	10,04	10,29	7,99
Airija	40,54	40,80	35,35	29,91	29,08	29,54	29,01
Graikija	7,46	6,19	6,56	7,52	7,12	5,95	5,71
Ispanija	6,37	6,11	5,71	5,91	5,70	5,65	4,92
Prancūzija	25,47	25,60	21,88	20,74	20,07	19,07	17,88
Italija	8,54	8,58	8,22	7,10	7,08	6,94	6,35
Kipras	3,04	3,99	3,46	4,20	15,89	31,56	21,35
Latvija	2,25	2,24	2,27	2,75	3,21	3,21	4,21
Lietuva	2,55	2,92	2,44	3,02	2,72	3,20	4,65
Liuksemburgas	20,56	27,91	24,71	29,63	29,46	37,99	40,67
Vengrija	23,11	20,61	21,45	22,33	21,92	19,69	20,33
Malta	64,40	58,13	56,53	55,49	54,96	48,25	53,79
Olandija	22,82	22,28	18,74	18,81	19,10	20,25	18,27
Austrija	14,05	14,66	15,74	15,33	14,76	12,81	11,17
Lenkija	2,84	2,71	2,45	2,71	2,73	3,20	3,11
Portugalija	5,57	6,94	6,36	7,48	7,50	6,85	6,99
Rumunija	4,63	4,97	3,09	3,31	3,08	3,11	3,85
Slovėnija	4,46	4,83	4,86	5,80	5,20	4,26	4,66
Slovakija	2,87	3,17	2,63	3,43	4,68	6,40	5,82
Suomija	23,48	21,14	20,90	20,58	17,77	21,34	18,12
Švedija	18,71	14,23	13,71	13,12	14,14	14,23	13,40
Didžioji Britanija	28,90	29,80	28,64	24,43	22,80	22,14	26,48
Islandija	1,69	1,30	1,67	1,99	2,35	6,55	8,92
Norvegija	3,30	3,60	4,56	3,70	3,47	2,93	2,96
Šveicarija	19,91	21,12	21,67	22,40	22,23	21,77	21,28
Kroatija	6,34	7,65	8,96	8,99	9,59	7,96	6,80

Šaltinis: autorės sudaryta pagal EuroStat' o duomenų bazės informaciją.

Taigi, Lietuva turėtų šiuo metu dėti visas pastangas pereiti nuo „žemos pridėtinės vertės“ produkcijos gamybos ir prekybos, kurią turi kitos šalys, tokios kaip Rumunija, Indija, Marokas, ant „didelės pridėtinės vertės“, kurią jau turi tokios šalys, kaip Liuksemburgas, Malta, Didžioji Britanija, Prancūzija, Olandija, Vengrija. Tik auštos vertės produkcija, kaip antai Lietuvoje autorė išskirtų biotechnologijų sektorių, kuris ženkliai prisideda prie aukštos pridėtinės vertės produkcijos kūrimo, Lietuvai gali padėti tapti aukštą pridėtinę vertę generuojančia valstybe, o tuo pačiu pereiti į išsivysčiusios ekonomikos valstybių gretas.

1.6. Šiuolaikinės apribojimų teorijos vaidmuo nuosavo verslo valdyme

Nuo šimtmečio pradžios mūsų visuomenė ir organizacijos smarkiai pasikeitė, o verslo aplinka ir toliau visą laiką keičiasi. Tačiau apskaitos metodų tipai atsiliko nuo to kitimo. Kaip antai, senoji išlaidų apskaita yra:

- Per daug sudėtinga, todėl ją supranta tik nedaugelis;
- Nepajėgi identifikuoti gaminius, labiausiai didinančius kompanijos pelną, todėl ji nesugeba padėti firmoms klestėti.
- Kita vertus, po truputį vis daugiau organizacijų, stambių ir smulkių bendrovių pereinama prie naujos apskaitos formos – ji vadinama Pralaidumo apskaita. Ši apskaita:
 - Paprasta;
 - Lengvai suprantama;
 - Identifikuoja gaminius, labiausiai didinančius pridėtinę vertę, o tuo pačiu pelną, todėl vadovai gali greitai priimti gerus sprendimus. [28]

Šių dienų pasaulyje konkurencija įnirtingesnė nei bet kada anksčiau, todėl įmonės turi sugebėti greit prisitaikyti. Sėkmė darosi vis labiau trumpalaikė ir bet kokio įgyto pranašumo galima netekti per labai trumpą laiką. Organizacijos, kaip ir žmonės, turi mokytis, kaip elgtis su tuo nauju mentaliteto pasikeitimu. Dauguma vadovų pritaria nuomonei, kad orientavimasis į klientą yra geriausias kelias į sėkmę. Su tokia vizija mintyse kuriasi naujos organizacinės formos, siekiančios didesnio lankstumo ir norinčios geriau suprasti rinką. Tam reikia, kad visi organizacijos nariai dalyvautų šiame procese, suprastų, ką organizacija daro ir kur ji nori eiti – tai verčia organizaciją traktuoti kaip visumą. Turime keisti savo požiūrį kaip suprasti organizacijas ir kaip jas valdyti. [26]

Rinkos, todėl ir įmonės, nuo šimtmečio pradžios smarkiai pasikeitė, o valdymo apskaita – ne. Dėl tokios stagnacijos valdymo apskaitos informacija tapo nesvarbi, nereikšminga – ji jau nebeatlieka savo paskirties.

Apribojimų teorija gimė dvidešimtojo amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, kai Izraelio fizikas Eliyahu Goldrattas pradėjo gilintis į gamybos logistikos problemas. Nors jis neturėjo jokios verslo patirties, tačiau pamėgino fizikoje išmoktus problemų sprendimo metodus panaudoti gamybos logistikos problemoms spręsti. Taikydamas tikslųjų gamtos mokslų (fizikos, matematikos, biologijos ir kt.) nuostatas ir metodikas įvairių žmonių, jų grupių, organizacijų, sistemų problemų analizei ir efektyvių problemų sprendimų paieškai, E. M. Goldrattas išstobulino konstruktyvaus mastymo procesų metodiką, kurią pritaikius galima rasti išeitis sprendžiant net ir sudėtingas problemas. [25]

Goldrattas, kaip ir daug kitų žmonių, kalba apie būtinybę keisti valdymą, būtinybę kompaniją traktuoti kaip sistemą, būtinybę kompaniją padaryti besimokančia organizacija, bet ji tuo

neapsiriboja, o duoda mums ir priemones, kurios leistų mums pasiekti tokį revoliucinį perversmą. Tos priemonės – tai Goldratto Mąstymo procesai. [25]

Jo knygoje kritikuojama tradiciniai valdymo metodai, įskaitant ir išlaidų apskaitą. Jo nuomone, įmonėms reikia žinoti, kaip pačioms spręsti savo problemas, kad galima būtų užsitikrinti savo ateitį nuolat tobulėjant.

Apribojimų teorija remiasi principu, kad daugelis pasekmių turi bendrą priežastį, kad pasekmės, kurias matome ir jaučiame, yra gilesnių priežasčių padariniai. Šis principas veda mus prie sisteminio požiūrio į įmonę. Svarbiausia prielaida, kuria remiasi apribojimų teorijos mastymo procesai, - ta, kad bet kurioje sistemoje yra tik viena ar vos kelios priežastys, lemiančios daugelį kitų pasekmių. Mastymo procesų pagrindas – priežasties ir pasekmės dėsniai, tai – loginės diagramos, padedančios paaiškinti mūsų intuiciją. Jie remiasi pirminėmis priemonėmis – realios dabarties medžiu ir pažangios ateities medžiu. [26] Tai suvokęs, E. M. Goldrattas nusprendė pradėti mokyti žmones rezultatyvaus loginio mastymo, kuriį jis pats naudoja problemoms spręsti. Jo nuomone, bet kurios organizacijos vadovams būtina mokėti patiems spręsti savo problemas, kad galėtų užtikrinti sėkmingą savo ir jų vadovaujamų kolektyvų ateitį, nuolat tobulėti. 1991 m. jo paties intuityviai naudoti loginio mastymo būdai publikuoti, ir nuo tada jų moko E. M. Goldratto institutas. [25]

Apribojimų teorija kiekvieną įmonę traktuoja kaip sistemą, tai yra kaip tarpusavyje susijusių elementų visumą. Kiekvienas elementas koku nors būdu priklauso nuo kitų, o sistemos bendras veiklos efektyvumas priklauso nuo visų sistemos elementų bendrų pastangų. Viena iš svarbiausių sąvokų yra pripažinimas, kad sistemoje svarbų vaidmenį vaidina apribojimas. Sistemos apribojimas yra tai, ką galima išreikšti tokiais žodžiais: tai visa, kas trukdo sistemai pasiekti didesnę veiklos efektyvumą palyginti su užsibrėžtu tikslu. Mūsų realybėje bet kuri sistema turi labai mažai apribojimų ir kartu bet kuri sistema realybėje privalo turėti ne mažiau kaip vieną apribojimą. Teiginį, kad kiekviena sistema turi bent vieną apribojimą paaiškina tai, kad jei nebūtų nieko, ribojančio sistemos veiklos efektyvumą, tai jis būtų beribis. Jei įmonė neturėtų kokio nors apribojimo, jos pelnas būtų begalinis. [19]

Apribojimų teorijos procesas turi penkis žingsnius:

- Identifikuoti sistemos apribojimą (apribojimus);
- Nuspręsti, kaip išnaudoti sistemos apribojimą (apribojimus);
- Viską pajungti aukščiau minėtam sprendimui;
- Praplėsti sistemos apribojimą (apribojimus);
- Grįžti prie pirmo žingsnio.

Kiekvienos įmonės veikloje visada bus išteklius, ribojantis jos maksimalų veiklos srautą, kaip kad grandinėje visada yra silpniausia grandis. Norėdami padidinti sistemos veiklos efektyvumą arba

padidinti grandinės stiprumą, turime identifikuoti silpniausią grandį. Valdydama apribojimus organizacija uždirba daugiau pelno, nes atsisakiusi klaidingų prielaidų siekia didinti pridėtinę vertę savo klientams. [28]

Įmonės turi persiorientuoti ir savo veikloje pradėti taikyti Apribojimų teorijos principus, kadangi įmonių, taikančių Apribojimų teoriją pasiekimai rodo, kad tai pažangiausia organizacijų valdymo metodologija pasaulyje. Praktiniais pasiekimais įrodyta, kad Apribojimų teorija yra daug efektyvesnė už kitas valdymo metodologijas. Naudodamos Apribojimų teoriją, įmonės galės padidinti savo rezultatyvumą, įsitvirtinti naujose rinkose, ištrūkti iš šiuo metu pasaulį apėmusios stagnacijos.

Kiekvienai organizacijai reikia tokios informacijos sistemos, kuri rodytų kryptį ir skatintų vadovus judėti kompanijos tikslo link. Jie turi žinoti, kuria kryptimi nukreipti savo pastangas, kad jų organizacija kuo labiau priartėtų prie savo tikslo. Valdymo apskaitą galima palyginti su kompasu. Kompasas rodo mums, kuria kryptimi einame. Pagal jį mes galime pasitikrinti, ar nenukrypome nuo kurso ir esant reikalui pakoreguoti jį. Jei nukrypome nuo teisingo kurso, jis parodo mums, koks turi būti teisingas kursas. Kad galėtų priimti kasdienes sprendimus, vadovams reikia tilto, sujungiančio jų sprendimus bei veiksmus su organizacijos pelningumu. Tokio tilto vaidmenį turėtų atlikti valdymo apskaita, kad vadovai galėtų žinoti, kokį kursą pasirinkti. Teisingai matuodama vietinių sprendimų poveikį globaliniam veiklos efektyvumui, valdymo apskaita gali būti ir motyvuojančiu veiksniumi, nes ji atlygina tiems, kurie prisideda prie organizacijos tikslų siekimo. Valdymo apskaitos tikslas yra aprūpinti vadovus informacija, kurios jiems reikia priiminėti sprendimus, susijusius su sistemos tikslu. Gera valdymo apskaitos sistema nėra sėkmės receptas, bet ji yra prielaida jai pasiekti. [28]

Valdymo apskaitos, paremtos pridėtinės vertės rodikliu, naudojimas įmonės veikloje ne iš karto, bet su laiku gali padėti efektyviau organizuoti įmonės veiklą ir visiems verslo dalyviams parodyti, ką kiekvienam iš jų daryti, kad būtų pasiektas pagrindinis įmonės tikslas – pridėtinės vertės augimas.

1.7. Darbo atlyginimo, grindžiamo pridėtine verte, valdymas

Kalbant apie pridėtinę vertę, kaip pagrindinį ekonominį svertą, jos augimui įtakos turi efektyvus darbo atlyginimo valdymas. Pasiiekus aukštesnę pridėtinę vertę, ta vertė gali būti paskirstoma darbo atlygiui, ko pasėkoje įmonės darbuotojai bus motyvuoti geriau dirbti, taip kurdami įmonei dar didesnę pridėtinę vertę.

Atlyginimas traktuojamas plačiau nei vien užmokestis. Į jį įeina darbo užmokestis, priedai, priemokos ir kitos išmokos, kurių visuma sudaro rinkinį piniginių ir nepiniginių elementų, būtinų norint lanksčiai vadovauti darbuotojams ir siekti konkurencinio įmonės pranašumo. [36] Dera atkreipti dėmesį į tai, kad šiame apibrėžime atlyginimui už darbą suteikta strateginė svarba siekiant organizacinių tikslų.

Organizacijos darbo apmokėjimo sistema turi:

- Padėti konkuruoti darbo rinkoje, nes, nustačiusi per žemą darbo užmokesčio lygį, organizacija nesugebės pritraukti ir išlaikyti reikiamų darbuotojų;
- Garantuoti darbo sąnaudų efektyvumą, t.y. kurti pridėtinąją vertę be papildomų sąnaudų;
- Motyvuoti darbuotojus geriau atlikti darbą. [36]

Pagrindinis atlyginimo už darbą tikslas yra padėti įgyvendinti organizacijos strateginius siekius ir trumpalaikius uždavinius ugdant kvalifikuotus, kompetetingus, pareigingus darbuotojus ir juos motyvuojant.

Versle darbas dirbamas siekiant labai konkretaus rezultato – sukurti pridėtinę vertę. Tos sukurtos pridėtinės vertės turi užtekti sumokėti darbuotojui už darbą, verslo savininkui sumokėti už kapitalą ir riziką, bei valstybei sumokėti už jai būdingų funkcijų atlikimą. Kaip matome, tos pridėtinės vertės pageidautina sukurti pakankamai daug, nes visi išvardinti dalybų proceso dalyviai tikrai neprieštaraus prieš didelį darbo užmokestį, didelį pelną ar didelius mokesčius. Darbo apmokėjimas turi atlikti keletą funkcijų:

- atlyginti (už darbą);
- skatinti (gerai atlikti darbą);
- suderinti (darbuotojo ir darbdavio ekonominius interesus; kolektyvo narių socialinius ir ekonominius interesus).

Visus šiuos uždavinius kur kas lengviau išspręsti taikant išsivysčiusiųjų užsienio šalių patirtį, kuri buvo kaupiama ir tobulinama ne vieną dešimtmetį. Dabartinėmis sąlygomis išsivysčiusios rinkos šalyse daug dėmesio skiriama darbo apmokėjimo priklausomybei nuo šalies ekonomikos plėtotės veiksnių, nuo darbo turinio kitimo, darbuotojų kvalifikacijos, darbo sąlygų, pamainingumo, įmonės specifikos. Kūrybinis išsivysčiusiųjų industrinių šalių patirties taikymas organizuojant apmokėjimą už darbą Lietuvos šalies įmonėse įgalins greičiau pasiekti pageidaujamą efektą siekiant suinteresuoti darbuotojus įgyvendinti įmonių strateginius tikslus, užtikrins spartesnę ir tolygesnę

visuomenės narių gyvenimo lygio kilimą ir socialinės įtampos mažinimą dėl nepagrįstai sparčios atskirų gyventojų sluoksnių pajamų diferenciacijos. [35]

Vienas svarbiausių Lietuvos įmonių uždavinių šiuo metu yra teisingų ir motyvuojančių darbo apmokėjimo sistemų sukūrimas. Siekiant šio tikslo, reikia atsižvelgti į keletą svarbių reikalavimų:

- Pirma, norint geriau motyvuoti darbuotojus, nepakanka mokėti didelį darbo užmokestį. Darbo užmokesčio didinimas yra gana ribota ir trumpalaikė motyvavimo priemonė. Kad ir kaip norėtume darbo užmokestį didinti, jis turi ribas. Lietuvos įmonės, norėdamos išlikti konkurencijos sąlygomis, yra priverstos mažinti gaminamos produkcijos ar teikiamų paslaugų kaštus. Taigi, darbo užmokesčio didinimas brangiai kainuoja – didėja produkcijos kaštai ir savikaina. Todėl mokėti daugiau įmonės gali tik tuomet, kai kartu auga veiklos efektyvumas. Kita vertus, kai nuolat mokama daugiau, darbo užmokestis praranda savo motyvuojantį poveikį.

- Kad darbo užmokestis stimuliuotų darbuotojų motyvaciją, reikia orientuotis ne į kiekybinį, bet į kokybinį darbo apmokėjimo sistemos aspektą. Darbuotojai jaučia atlikto darbo kiekybės ir kokybės bei gaunamo darbo užmokesčio ryšį. Todėl įmonėse sukurta darbo apmokėjimo sistema turi laiku ir teisingai įvertinti darbuotojų laimėjimus bei nuopelnus ir skatinti siekti gerų darbo rezultatų.

- Darbo apmokėjimo sistema turi būti patraukli, leidžianti priimti, išlaikyti ir ugdyti kvalifikuotus darbuotojus. Suinteresuotos sėkminga veikla įmonės nori turėti ne bet kokius, o geriausius darbuotojus. Todėl darbo apmokėjimo sistemoje būtina išlaikyti balansą tarp to, ko nori ir tikisi darbuotojai, bei to, ką gali pasiūlyti įmonė, atsižvelgdama į savo vidines galimybes bei išorinės aplinkos veiksnius.

- Darbo apmokėjimo sistema turi skatinti darbuotojus siekti tokių darbo rezultatų, kurie atneštų naudą įmonei. Šiuo metu pažangiose darbo apmokėjimo sistemose atsisakoma „baudų“ principo ir pradama orientuotis į norimo elgesio skatinimą. Todėl įmonėse turi būti vertinamas darbuotojų elgesys ir rezultatai, naudingi ir įmonei. Šį ryšį turi jausti ir darbuotojai, suvokdami, kad rezultatas vertas siekimo.

- Galiausiai, darbo apmokėjimo sistema turi būti dinamiška. Šiuolaikinėje sparčiai kintančioje aplinkoje veiksniai, kurie yra motyvuojantys ir efektyvūs šiandien, ateityje darbuotojų akyse gali prarasti savo vertę. Dažnai darbo apmokėjimo sistemos pakeitimas įmonėje iš pradžių būna labai efektyvus, o vėliau pamažu praranda motyvuojančią galią. Todėl apmokėjimo sistema turi būti nuolatos vertinama ir pritaikoma prie besikeičiančios socialinės ir ekonominės aplinkos bei prie kintančių darbuotojų poreikių. [37]

Lietuvoje šiuo metu vyrauja apmokėjimo sistemos, pagrįstos realizavimo pajamų dydžiu, tačiau šių sistemų efektinga alternatyva – apmokėjimo sistema, grindžiama pridėtinės vertės dydžiu.

Pridėtinė vertė yra lygi pajamoms už parduotą produkciją, iš kurių atimamos medžiagų ir paslaugų, gautų iš šalies, sąnaudos. Taigi pridėtinę vertę sudaro darbo užmokestis, valdymo išlaidos ir pelnas. Pridėtinė vertė – tai dydis, sukuriamas gamybos ar kitame procese įmonės viduje. Jo lygis rodo rentabilumą. Pridėtinės vertės padidėjimą virš tam tikros nustatytos normos galima vertinti kaip bendrų gamybos rodiklių augimą. [36]

Žinomi įvairūs darbo užmokesčio susiejimo su pridėtine verte apmokėjimo sistemoje būdai, pavyzdžiui, gana paplitusi „Rakerio plano“ schema, kurios autorius – amerikiečių ekonomistas A. B. Rakeris. „Rakerio plano“ schema naudoja darbo užmokesčio santykį su pridėtine verte. Pagerėjus pridėtinės vertės ir darbo užmokesčio santykiui, išmokamos premijos. Apmokėjimo pagal įmonės darbo rezultatus privalumai:

- darbuotojai geriau mato savo indėlį į įmonės veiklą ir sąsajas su kitomis įmonės grandimis;
- darbuotojai laimi, kai tobulinamos technologijos. Skatinamas naujų rentabilumo didinimo būdų kūrimas. Naudojant schemas, kurios remiasi pridėtine verte, darbuotojai laimi net ir tuo atveju, kai gamyba neplečiama;
- darbuotojai suinteresuoti, kad vadovavimas ir kontrolė būtų kokybiškesni, kad kiltų darbo kokybė;
- darbuotojų atstovų supažindinimas su finansine informacija ir konsultacijų darbininkams suteikimas (tai sudedamoji apmokėjimo schemas dalis) gali pagerinti ir kitų sričių supratimą;
- paprastai šią schemą yra pigiau diegti ir naudoti negu individualaus apmokėjimo pagal rezultatus ar dienos darbo apimties normavimo schemas. [37]

Tačiau nepaisant to, apmokėjimo pagal įmonės darbo rezultatus sistema turi ir tam tikrų trūkumų:

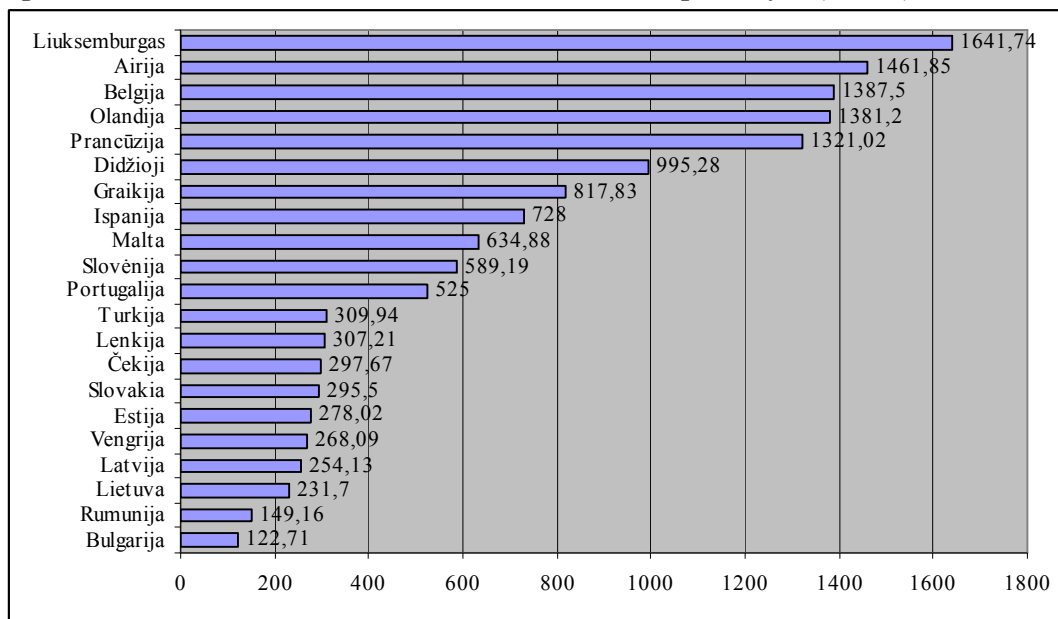
- tiesioginis kiekvieno darbuotojo skatinimo efektas yra palyginti menkas, nes ryšys tarp atskiro žmogaus pastangų ir premijų išmokėjimo gana silpnas. Premijos pradedamos vertinti kaip pastovaus atlyginimo dalis, todėl, joms sumažėjus, gali kilti nepasitenkinimas;
- darbuotojams gali būti sunku suprasti vidinius schemas subtilumus, pavyzdžiui, ne taip lengva suprasti schemą, grindžiamą pridėtine verte;
- gamybos rodiklių gerinimo, vadinasi, ir premijų didėjimo, galimybės sumažėja didėjant įmonės efektyvumui;
- pardavimų pajamų ir pridėtinės vertės pokyčiai priklauso nuo rinkos situacijos ir nuo to, kaip efektyviai vadovaujama. Taigi premijų dydį gali veikti veiksniai, nepriklausantys nuo paprastų darbuotojų. [36]

Be to, sėkmingai realizuoti šią sistemą galima tik tuomet, kai yra tam tikros sąlygos:

- vadovybė ir darbuotojai turi būti pasiruošę bendradarbiauti ir pripažinti faktą, kad jų interesai ne visuomet sutampa;
- būtinas geras ryšys tarp administracijos, darbuotojų ir profesinių sąjungų. Jeigu darbuotojai neskatinami aktyviai domėtis tuo, kas vyksta, vargu ar apmokėjimo pagal įmonės rezultatus schema bus veiksminga;
- įmonė tam tikrą laiką turi kruopščiai registruoti produkcijos išleidimą, pardavimus, atlyginimus ir t. t., kad galima būtų nustatyti normas ir suderinti jas su administracija ir darbuotojais. [37]

Šių funkcijų realizavimas reikalauja turėti ir naudoti darbo rezultatų matavimo ir vertinimo sistemą. Tokios finansinio motyvavimo sistemos egzistavimas gali užtikrinti, kad bus mokama už darbo rezultatus priklausomai nuo sukurtos pridėtinės vertės dydžio. Prieš kelis dešimtmečius pradėjus perėjimą nuo planinės prie rinkos ekonomikos buvo padaryta daug klaidų. Didžiosios jų dalies priežastimi buvo įsivaizdavimas, kad tai kas blogai funkcionavo planinėje ekonomikoje, visai nereikalinga rinkos ekonomikos sąlygomis. Daugelyje įmonių buvo uždaryti planavimo, darbo užmokesčio ir panašus skyriai ir atsisakyta šių funkcijų vykdymo. Šiais laikais tokiose įmonėse darbo atlygio sistemos grindžiamos padalinio vadovo intuicija, įmonėje istoriškai susiformavusiais atlygiais, kurie lyginami su didžiausių konkurentų naudojamais atlyginimais, bei turi patenkinti konkretaus darbuotojo individualius interesus, bet nesukiršinti kolektyvo. Ryškiausias tokių „sistemų“ privalumas – jų funkcionavimas ir palaikymas beveik nereikalauja specialistų darbo laiko sąnaudų. Didžiausias trūkumas – gauti rezultatai retai tiesiogiai atspindi konkretaus darbuotojo indėlį į sukurtą pridėtinę vertę. Įmonės turėtų suprasti, kad galima turėti tiek atlyginimo, tiek skatinimo sistemas, kurios bus pagrįstos darbo rezultatų įvertinimu priklausomai nuo sukurtos pridėtinės vertės, kurios leis planuoti darbo sąnaudas, kurios skatins darbuotojus dirbti ir kurti įmonei aukštesnę pridėtinę vertę.

8 pav. Minimalus darbo užmokestis 2009 metais Europos šalyse (eurais)

Šaltinis: autorės sudaryta pagal Eurostat^o duomenų bazės informaciją.

Statistikos agentūros EuroStat duomenimis, minimalus atlyginimas Lietuvoje yra vienas mažiausių tarp Europos Sąjungos šalių. Jį šiuo metu sudaro 232 eurai. Nuo Lietuvos atsilieka tik tokios šalys kaip Rumunija (142 eurai) ir Bulgarija (123 eurai). Nuo 2010 m. mažiausius minimalius atlyginimus išmokančių šalių sąrašą papildė Latvija, Estija, Vengrija, Čekija, Slovakija, Lenkija. Didžiausiu minimaliu darbo užmokesčiu visoje ES gali pasigirti Liuksemburgas (1683 eurai), Airija (1462 eurai) ir Nyderlandai (1408 eurai). Ir šioje vietoje matomas išsivysčiusių šalių efektingas darbo atlyginimo sistemų valdymas, nes tose šalyse, kur vidutiniai atlyginimai yra pakankamai aušti, aukšti tų šalių ir bendri vidaus produktai, aukšta tose šalyse kuriama pridėtinė vertė.

Kalbant apie Lietuvos valstybę, čia nepakaks vien to, kad įmonės savo veikloje turės efektyvias darbo atlyginimo sistemas, grindžiamas kuriama pridėtinė vertė. Visų pirma valstybei reikia sureguliuoti mokesčių sistemą, pritraukti daugiau užsienio investicijų, kurti ir eksportuoti daugiau aukštos pridėtinės vertės produkcijos, įgyvendinti daugiau inovatyvių idėjų versle, vyriausybei skatinti, remti ir plėtoti aukštą pridėtinę vertę kuriančius, generuojančius verslus, o jau įgyvendinus visa tai, efektyvi atlygio sistema skatins augti minimalų darbo užmokestį mūsų šalyje, bei galės ženkliai prisidėti prie visos šalies kuriamos pridėtinės vertės augimo.

1.8. Darbo našumo efektyvinimo būdai

Norėdama sėkmingai plėtoti savo ūkį ir tenkinti nuolat augančius gyventojų poreikius, visuomenė turi be paliovos didinti įvairių materialinių gėrybių gamybą ir teikiamų paslaugų kiekį. Tai pasiekti galima dviem būdais: pasitelkiant į gamybą vis daugiau žmonių ir efektyviau bei našiau naudojant jų darbą.

Šie būdai savo reikšme anaipol nėra vienodi. Darbuotojų skaičiaus didėjimas priklauso ne tik nuo visų šalies gyventojų skaičiaus augimo, bet pirmiausia nuo darbingų žmonių skaičiaus prieaugio. Visuomenės raidos istorija rodo, kad materialinių vertybių poreikiai auga sparčiau negu darbingų gyventojų skaičius. Todėl pagrindinis būdas visuomeniniam produktui didinti yra efektyvesnis, našesnis darbo panaudojimas, t.y. jo našumo didinimas.

Darbo našumas ryškiausiai parodo darbo jėgos panaudojimo efektyvumą. Augant darbo našumui, nuolat didėja produkcijos gamybos apimtis, kuriama didesnė pridėtinė vertė. Darbas darosi vis našesnis, o visuomenė turtingesnė. Kylant našumui, tuo pačiu ir pridėtinei vertei, įmonės nedidindamos kainų, gali didinti darbo užmokestį, dividendus akcininkams, investuoti arba plėstis. Našumo kilimas svarbus ir atskiroms įmonėms, ir visai šaliai. Kylant darbo našumui, darbuotojų atlyginimai gali didėti, nemažinant firmų rentabilumo, t.y. pelningumo, ir tai užtikrina sąlygas kelti šalies žmonių gyvenimo lygį.

Anot Tomo J. Peterso (JAV), geroje įmonėse eiliniai žmonės – tai pagrindinis kokybės ir našumo šaltinis. Našumas yra labai svarbus įmonės sėkmės įvertinimo rodiklis. Bendriausiu atveju jis parodo veiklos efektyvumą: atliktas darbas lyginamas su darbo veiksmu sunaudotu šiai veiklai atlikti. [40]

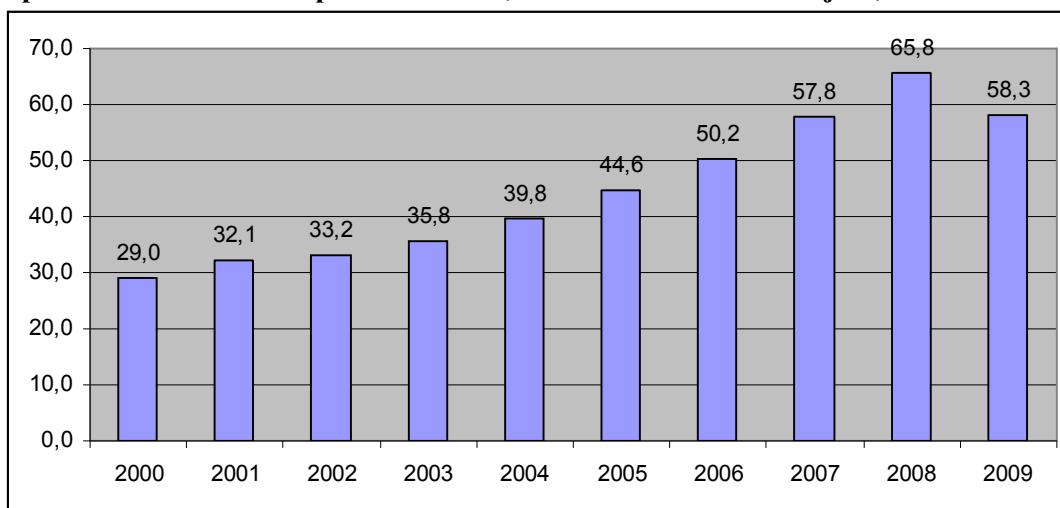
Darbo našumas visų pirma priklauso nuo žmogiškojo veiksnio, žmogaus noro ir sugebėjimo dirbti. Žmogaus sugebėjimą dirbti sąlygoja jo išsimokslinimas, turima patirtis. Tačiau turėti tam tikrų sugebėjimų ir juos panaudoti yra ne tas pats. Ar bus panaudotas žmogaus turimas darbo potencialas, žymia dalimi priklauso nuo žmogaus nusiteikimo, pasiruošimo dirbti.

Investuodamos į savo darbuotojus, įmonės siekia pakelti jų darbo našumą, sumažinti darbo laiko nuostolius ir tuo pačiu užtikrinti savo konkurencingumą. Lėšos skiriamos profesionalaus parengimo kursų rengimui, darbuotojų gydymo ir profilaktinių renginių išlaidoms padengti, fizinio lavinimo ir sveikatingumo centrų, ikimokyklinių vaikų įstaigų statybai. Perėjimas prie naujų technologijų reikalauja ženklių išlaidų, susijusių su žinių atnaujinimu. Formalus išsilavinimas jau seniai nėra vienintelis ir pakankamas darbo jėgos rengimo metodas. Diplomo gavimas ir darbinės veiklos pradžia nėra mokymosi proceso pabaiga, o tik jo bendros preliminarinės dalies užbaigimas ir labiau specializuoto bei ilgesnio profesionalios kvalifikacijos įgijimo proceso pradžia. Todėl nenutrūkstamo mokymo ir nuolatinio kvalifikacijos kėlimo sistemos vystymo būtinybė tam, kad įmonės darbo našumas didėtų. Lietuvos verslo šakos atstovai, kurie darbuotojų mokymams neturi

pakankamai lėšų, finansinę paramą žmogiškųjų išteklių tobulinimui gali gauti iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų. Europos Sąjunga 2004 – 2006 metų laikotarpiu žmogiškųjų išteklių plėtrai Lietuvoje skyrė 793 mln. Lt paramos (631 projektai).

Autorė taip pat išskirtų dar vieną svarbią priemonę darbo našumui didinti – technikos pažanga, nes būtent technikos vystymasis – tai materialinis darbo našumo kėlimo įmonėje pagrindas. Kai darbui, kurį anksčiau dirbo žmonės, pasitelkiamos mašinos, darbo našumas paprastai kyla. Geresnės technikos ir naujos technologijos pasitelkimas gamyboje mažina darbo sąnaudas produkcijos vienetui pagaminti. Susidaro galimybė per laiko vienetą pagaminti daugiau produkcijos, t.y. darbas tampa našesnis. Kartu naujos technikos diegimas įmonėse sudaro galimybes iš pagrindų pagerinti ir palengvinti darbo sąlygas, bei sutrumpinti darbo trukmę, likviduoti sunkų fizinį darbą ir bet kurį nekvalifikuotą darbą, taip pat didinti produkcijos gamybą bei gerinti jos kokybę. Techninės pažangos įtaka produktyvumui labai svarbi, o laikui bėgant ir vis labiau tobulėjant technikai yra gerinamas ne tik darbo našumas, bet ir visa šalies ekonominė būklė.

9 pav. Darbo našumas – pridėtinė vertė, tenkanti vienam užimtajam, 2000-2009 m. (tūkst. Lt)

Šaltinis: autorės sudaryta pagal Statistikos departamento duomenis

Ekonominio pakilimo metais Europos ekonomistus Lietuva stebino makroekonominiais rodikliais: atlyginimai Lietuvoje kilo kur kas sparčiau, nei didėjo darbo našumas. Ši situacija nesikeičia ir paskutiniiais krizinio laikotarpio metais, darbo užmokestis visame ūkyje per 2009 metus sumažėjo 4,2 proc. (2008 m. buvo 2262,5 Lt, 2009 m. nukrito iki 2169,5 Lt), o darbo našumas smuko 9-11 proc. (2008 m. buvo 65,8 tūkst. Lt, 2009 m. nukrito iki 58,3 tūkst. Lt). Tokią situaciją galima suprasti kaip verslininkų nenorą sunkmečiu investuoti į darbo našumą didinančias technologijas – tam stinga ir lėšų, ir tikėjimo ateitimi. Kaip teigė vienas Lietuvos verslininkas, jo teigimu „ekonominio kilimo metais tobulinti technologijų nėra reikalo, o per krizę – nėra pinigų ir laiko, nes visos jėgos išiekuojamos stengiantis bent jau nenuskėsti. Vilties nežadina ir Lietuvos vyriausybė, per pastaruosius metus realiai nėra niek nepagerinusi verslo aplinkos, neskatinusi

nacionalinių investicijų į pramonę ir palankiomis išimtimis viliojanti tik užsienio investuotojus“.
[40]

Tačiau kol Lietuvoje vyrauja tokios nuostatos, tarptautinė aplinka vietoje nestovi. Iki krizės Lietuvos dirbantieji per tą patį laiką pagamindavo tik kiek daugiau nei pusę to, ką gamina Vakarų europiečiai. Darbo našumas kai kuriose šalyse didėjo net ir sunkmečiu (Airijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Lenkijoje, Islandijoje, Didžiojoje Britanijoje), o kai kur bent jau išliko beveik arba visiškai nepakitęs (Bulgarijoje, Estijoje, Italijoje, Maltoje, Šveicarijoje). Tai reiškia, kad dėl savo didelio nuosmukio Lietuva, kartu su tokiais šalimis kaip Latvija, Rumunija ar Slovėnija, tapo dar mažiau konkurencingos reikioje Europos darbo rinkoje.

6 lentelė. Europos Sąjungos valstybių darbo našumas 2003-2009 m. (lyginant su bendru ES našumu)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Visų ES valstybių našumas	100	100	100	100	100	100	100
Belgija	134,5	131,7	129,7	128,3	126,7	125,9	125
Bulgarija	34,5	34,6	35,6	36,2	37,1	38,8	38,5
Čekijos Respublika	66,5	68	68,5	69,3	71,4	72	71,8
Vokietija	106,1	108,6	106,7	106,4	103,1	101,6	100,4
Danija	108,6	108,1	109,3	109,1	108,3	106,5	104,6
Estija	54,5	57,4	60,5	62,1	65,8	64	64,5
Airija	136,1	135,4	134,4	135,1	136,9	129	132,1
Graikija	101,2	100,6	98,4	98	97,5	99	98
Ispanija	103,7	102	101,2	102,6	103,1	103,5	110,9
Prancūzija	121,5	120,6	122,1	121,1	121,3	121,5	120,6
Italija	115,4	112,1	110,9	110	110,1	109,6	109,8
Kipras	82,4	82,8	82,8	83,7	86	87,3	88,8
Latvija	44	45,7	47,9	48,8	51,2	52,1	50
Lietuva	52	53,3	54,4	56,2	59	62,4	55,5
Liuksemburgas	167,1	169,6	169,4	178,6	179	177,3	169,8
Vengrija	65,9	67,5	67,4	67,8	67,9	71,9	70,2
Malta	90,2	90,2	90,9	90,7	89	88	88,1
Olandija	110,7	112,2	113,9	113,8	114	114,7	111
Austrija	118,1	117,5	115	115,9	114,3	114,2	111,6
Lenkija	60	61,5	61,3	60,7	61,7	62,2	65,3
Portugalija	70,5	69,3	72,3	72,5	73	73,7	74,1
Rumunija	31,1	34,4	35,9	39,6	43,2	50,1	47,2
Slovėnija	79,2	82	83,8	83,9	83,9	84,9	81,8
Slovakija	63,3	65,4	68,6	71,5	75,6	79,1	78,6
Suomija	109,3	112,9	110,5	110	113,2	112	107,2
Švedija	111,2	114,9	111,4	112,5	114	112,5	111,6
Didžioji Britanija	112,5	113,8	112,4	112,1	110,2	109,9	110,3
Islandija	101,2	107,6	105,4	98,7	96,6	98,1	101,5
Norvegija	134,8	142,3	152,5	156,5	149,9	156,6	145,1
Šveicarija	105,4	105	104,1	105,5	108,6	109,3	109,2
Kroatija	68,6	69,5	70,4	72,1	74,5	76,1	78,1

Šaltinis: autorės sudaryta pagal EuroStat'o duomenų bazės informaciją.

[vertinus visas šias aplinkybes telieka konstatuoti, kad net ir krizė Lietuvos vyriausybės ir verslo atstovų nedaug ko išmokė. Tiek Vyriausybė, tiek verslas sunkmetį stengiasi kaip nors pragyventi, tačiau sunkmečiui pasibaigus pažangos ir progreso Lietuvos ūkyje bus dar mažiau nei prieš kelerius metus.

Vertinant palyginamosiomis kainomis, 2008 m. didžiausias – 94,30 lito – darbo našumas buvo finansinio tarpininkavimo įmonėse, transporto, sandėliavimo ir ryšių įmonėse darbo našumas sudarė 65,60 lito, nekilnojamojo turto, nuomos ir kitame versle – 63,69 lito. Be minėtų veiklos rūšių, daugiau, palyginti su darbo našumu visame ūkyje, pridėtinės vertės to meto kainomis per vieną dirbtą valandą buvo sukurta elektros, dujų ir vandens tiekimo, kasybos ir karjerų eksploatavimo įmonėse. [48]

Labiausiai darbo našumo rodiklius per 2009 metus pabloginusios Lietuvos ūkio šakos – kasyba ir karjerų eksploatavimas, statyba, finansinis tarpininkavimas, žemės ūkis bei didmeninė ir mažmeninė prekyba. Visų jų, išskyrus žemės ūkio, efektyviai sukuriamos produkcijos nuosmukį galima paaiškinti tuo, kad tai labiausiai krizės paveiktos ūkio šakos, kuriose kad ir kaip įmonės stengtųsi, šiuo metu gerų rezultatų nepasiektų. [48]

Tačiau kaip ir užsienio šalyse, taip ir Lietuvoje, pakankamai gerus darbo našumo rezultatus tradiciškai rodo tos sritys, kuriose daugiausiai investuojama į gamybos modernizavimą. Lietuvoje tai yra naftos perdirbimo, chemijos pramonė – sritys, kurios labai daug eksportuoja ir dėl to neišvengiamai tobulina gamybos procesą bei savo produktus. Ypač nuo eksporto priklausantis biotechnologijų sektorius, sunkmečiu taip pogi dideles investicijas skiria gamybos pajėgumų modernizavimui, naujų produktų gamybai, skverbimuisi į naujas rinkas.

Lietuvoje glūdi didelė problema tame, kad dauguma Lietuvos verslininkų tiesiog nežino kaip padidinti įmonės efektyvumą. Lietuvoje įprasta manyti, kad visus reikalus galima sutvarkyti pasitelkus lobizmą, politinius ryšius, o ne ieškant konkrečių būdų, kaip padidinti savo verslo konkurencingumą. Lietuvos verslininkai mano, kad ryžtis investuoti į papildomus pajėgumus per krizę protinga tik tada, jei gali pagrįstai tikėtis didesnės grąžos. O šioje vietoje dažniausiai verslininkai nuleidžia rankas.

Vyriausybės politika taip pat nelabai prisideda prie verslų našumo didinimo, gamybos efektyvumo gerinimo. Nuolatinis mokesčių kaitaliojimas, jų didinimas, net jei jie tiesiogiai nesusiję su investicijomis į gamybos efektyvumo didinimą, paprasčiausiai mažina verslininkų norą investuoti pinigus į produktų kokybės gerinimą.

Paskutiniaisiais metais gamybos įrenginių importas į Lietuvą sumažėjo beveik 50 proc. Tai dar kartą parodo, kad Lietuvos įmonės smarkiai sumažino investicijas į gamybos modernizavimą, darbo našumo didinimą, didesnės pridėtinės vertės kūrimą. Pagal vietines investicijas į kapitalą Lietuva gerokai atsilieka ne tik nuo Vakarų šalių, Lietuvą gerokai lenkia ir Estija, ir Latvija. Lietuvos

vyriausybė paskutiniu metu sutelkusi didelį dėmesį į užsienio investicijų pritraukimą. Tačiau darydama tai, vyriausybė turi nepamiršti ir vietinių verslininkų, kurie be valdžios paramos dabar turi labai mažai galimybių didinti gamybos efektyvumą. [40]

Siekiant sukurti didesnę pridėtinę vertę verslo sektoriuje būtina aktyviau diegti naujoves taip didinant darbo našumą. Darbo našumo augimas yra viena pagrindinių prielaidų, mažinančių didėjančių išteklių kainų neigiamą poveikį įmonių veiklos pelningumui. Šalies ūkio ir ekonomikos augimo pagrindas yra įmonės, įgyvendinančios inovacinius projektus ir orientuotos į naujausių žinių panaudojimą. Naujovės ir pažangios technologijos yra reikalingos siekiant atlaikyti vis didėjantį konkurencinį spaudimą ir sėkmingai skverbtis į naujas rinkas.

2. PRAKTINĖ DALIS

2.1. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pagrindiniai ypatumai

Biotechnologija plačiąja prasme – tai biologija pagrįsta technologija. Biotechnologija yra bet kokios technologijos pritaikymas naudojant biologines sistemas bei gyvus organizmus arba produktų ar procesų kūrimas bei jų keitimas pagal poreikius, turint konkretų tikslą. [22]

Šiuo metu biotechnologija yra sparčiausiai auganti pramonės šaka visame pasaulyje. 2005 metais pasaulyje buvo daugiau nei 4200 biotechnologinių kompanijų. Beveik 50 procentų iš jų – Europos Sąjungoje (Vokietija pirmauja biotechnologinių kompanijų skaičiumi), 30 procentų JAV ir likusi dalis Azijoje ir Pietų Amerikoje. Šioje srityje darbuojasi dauguma pasaulinio lygio biotechnologinių įmonių. [22]

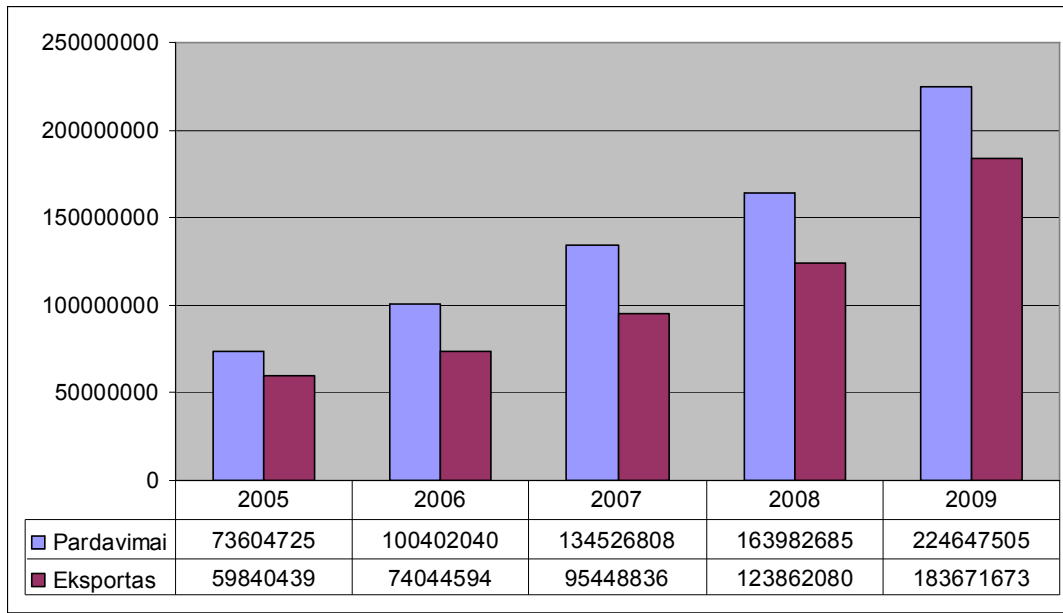
Lietuvos biotechnologijos sektorius nėra didelis įmonių skaičiumi, tačiau įmonėse dirbantys aukščiausios kvalifikacijos specialistai, įdiegta moderni įranga užtikrina produktų konkurencingumą pasaulinėje gaminių ir mokslo rinkoje. Lietuvos ekonomistų vertinimu, Lietuvos biotechnologijos rinka yra viena didžiausių Vidurio ir Rytų Europos valstybėse. Lietuviški produktai neturi atitikmenų Centrinėje ir Rytų Europoje, todėl yra visos prielaidos toliau plėtoti biotechnologijos tyrimus ir veiksmingai juos naudoti Lietuvos pramonės konkurencingumui didinti.

Lietuvos biotechnologijos pramonė sukurta kryptingai vystant fundamentinius mokslinius tyrimus, jų rezultatus nuosekliai paverčiant paklausiais produktais. Lietuvoje veikiančios įmonės sukūrė savo mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros padalinius, kuriuose atliekami tiksliniai fundamentiniai ir taikomieji tyrimai.

Didžioji dalis Lietuvos biotechnologijos pramonės potencialo sutelkta Vilniuje. Čia veikia UAB „Fermentas“ (biologiniai produktai genų inžinerijai, molekulinei biologijai, medicininei diagnostikai), UAB „SICOR Biotech“ (baltyminės kilmės vaistų kūrimas ir gamyba; šiuolaikinė biofarmacijos įmonė, pastatyta pritraukus užsienio kapitalą), UAB „Biocentras“ (mikroorganizmų naudojimas teršalams šalinti). Rengiami įmonių UAB „Biotechfarma“ ir UAB „Biota“ plėtros planai, išryškinant jų biotechnologinį profilį. Šios įmonės sudaro Lietuvos biotechnologijų sektoriaus branduolį. Iš viso šiose šalies įmonėse dirba per 550 darbuotojų, produkcija eksportuojama į 86 valstybes. Nuo 2000 m. moderniosios biotechnologijos įmonių sąrašą papildė naujos inovatyvios įmonės: „Sorpo“, „Biotechpharma“, „Imunolita“, „Profarma“ ir kt.

Iki 2013 m. biotechnologijos pramonėje tikimasi sukurti 200 naujų tiesioginių darbo vietų, metinės realizacijos apimtis pasieks 0,4–0,5 mlrd. litų, tikimasi 100–200 mln. litų užsienio investicijų. [41]

Lietuvos biotechnologijos sektorius nėra didelis įmonių skaičiumi, tačiau jame dirbantys aukščiausios kvalifikacijos specialistai ir įdiegta moderni įranga užtikrina produktų konkurencingumą visame pasaulyje.

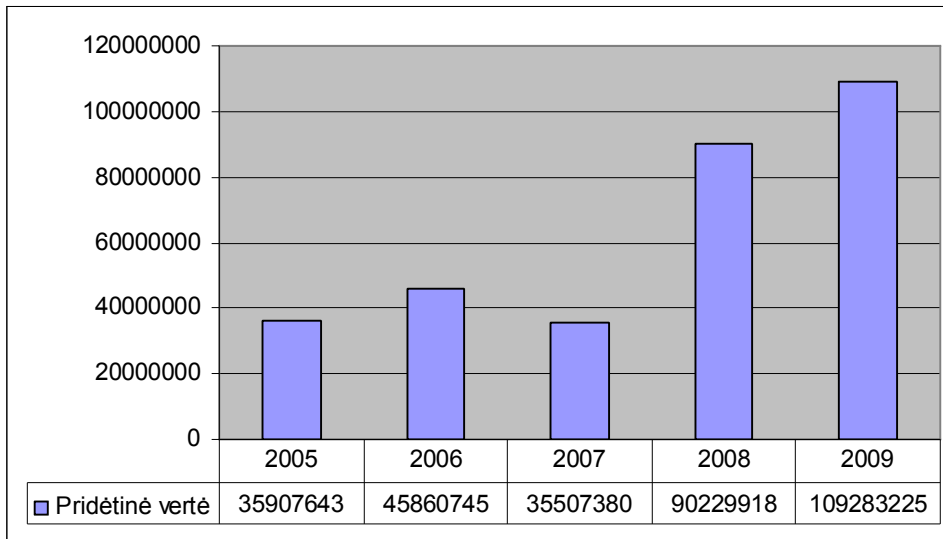
10 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pardavimų ir eksporto apimtys 2005-2009 m. (Lt)

Šaltinis: autorės sudaryta pagal Statistikos departamento informaciją ir įmonių pateiktus duomenis

Kaip matyti 10 paveiksle, biotechnologijų sektoriaus pardavimai vis didėja ir gan sparčiai. Nežiūrint į tai, kad Lietuva yra mažas verslo rinkas turinti šalis, iš biotechnologijų sektoriaus pardavimo apimčių matyti, kad ši rinka Lietuvoje yra pakankamai išvystyta, jos sukurta pridėtinė vertė prisideda prie visos šalies ekonominės gerovės. Didelę pardavimų dalį šiame sektoriuje sudaro eksportas. Biotechnologijų sektoriaus eksporto dalis visame šalies ūkio eksporte 2009 metais sudarė 4-5 proc. Būtent eksporto didinimas Lietuvos verslo subjektams gali padėti išplėsti savo veiklą, didinti pardavimus, kurti aukštesnę pridėtinę vertę.

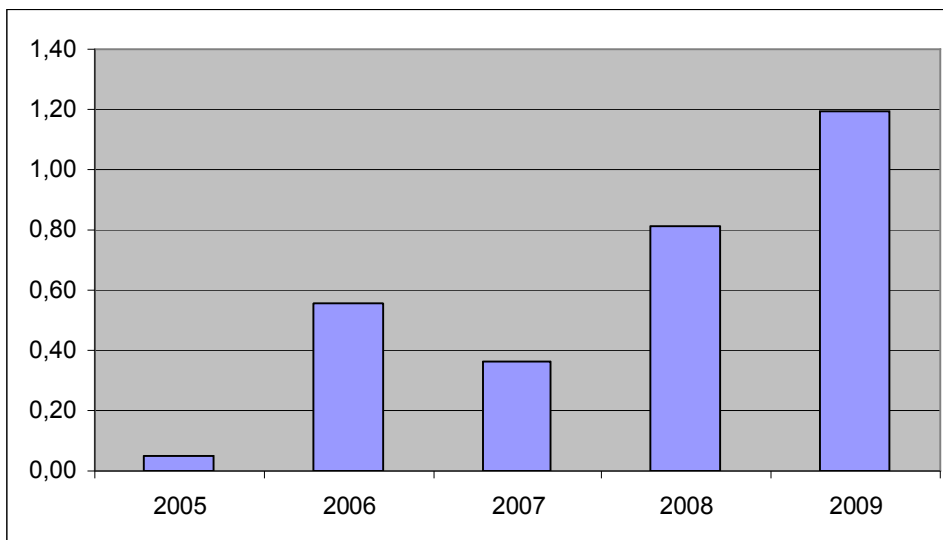
Sparti, užtikrinta biotechnologijos pramonės plėtra duoda stiprų akstiną ekonomikos plėtrai. Tad neatsitiktinai biotechnologija yra viena iš penkių prioritetinių Lietuvos mokslo sričių. Pasak specialistų, Lietuvoje atliekama daug svarių mokslinių tyrimų, molekulinė biotechnologija yra gerai išplėtota ir jos ateities perspektyvos – labai geros.

Ši sritis tampa viena svarbiausių ne tik Lietuvoje – biotechnologija (genomo tyrimai) yra Europos Sąjungos šeštosios bendrosios mokslinių tyrimų programos prioritetas. Europos Komisija teigia, kad biotechnologijos pramonė taps pagrindiniu XXI a. pirmųjų dešimtmečių Europos ekonomikos augimo varikliu. [41]

11 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus sukurta pridėtinė vertė 2005-2009 m. (Lt)

Šaltinis: autorės sudaryta pagal Statistikos departamento informaciją ir įmonių pateiktus duomenis

Nepaisant pasaulį krečiančios krizės, Lietuvos biotechnologijų sektoriaus kuriama pridėtinė vertė paskutiniaisiais metais ženkliai padidėjo. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad šio sektoriaus atstovai vis labiau plečia savo produkcijos pardavimus, skverbiasi į vis naujas užsienio rinkas. Nemažą indėlį kuriamai pridėtinei vertei duoda naujos inovatyvios Lietuvos biotechnologijų sektoriaus įmonės, be to, šio sektoriaus atstovai palaipsniui modernizuoja gamybą, didina darbo našumą.

12 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus sukurtos pridėtinės vertės dalis šalies BVP 2005-2009 m. (proc.)

Šaltinis: autorės sudaryta pagal Statistikos departamento informaciją ir įmonių pateiktus duomenis

Iš 12 paveikslo matyti, kad Lietuvos biotechnologijų sektoriaus indėlis į visos šalies ekonominę gerovę paskutiniaisiais metais pakankamai sparčiai didėjo, ir jau 2009 metais sudarė apie 1 proc. Lietuvos BVP. Tai tik patvirtina Lietuvos Ūkio ministerijos teiginį, kad ilgalaikėje perspektyvoje pramoninės biotechnologijos šaka, kurianti aukštos pridėtinės vertės produktus, taps

labai reikšminga Lietuvos ūkio struktūroje. Todėl vyriausybei turėtų būti ypač svarbu paskatinti pramoninės biotechnologijos srities įmones kurti medžiagas ir produktus iš atsinaujinančių žaliavų, panaudojant biotechnologinius metodus, bei plėtoti jų taikymo technologijas.

Biotechnologijų pramonė yra viena iš prioritetinių Vyriausybės patvirtintų aukštųjų technologijų plėtros krypčių, padėsiančių mūsų ekonomiką paversti konkurencinga. Tik žiniomis paremta ekonomika padės Lietuvai užtikrinti šalies ekonominę ir socialinę pažangą. [18]

Biotechnologijos ir šios srities mokslas Lietuvai yra labai naudingas. Juos plėtojant nereikia naudoti nei daug elektros energijos, nei naftos. Reikia tik modernių laboratorijų, įrangos, nedidelių gamyklų. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus įmonėse darbuotojų skaičius santykinai nedidelis, o pagaminamos produkcijos kiekiai ženkliai auga. Dėl to šiame sektoriuje sukuriama pridėtinė vertė yra išties didelė. Lietuvos ateitis – plėtoti būtent tokias pramonės šakas, kurios reikalauja intelektualių darbuotojų, o ne tūkstančių, siuvančių vieną siūlę.

Tačiau tam, kad biotechnologijų sektorius dar sparčiau plėtotųsi, Lietuvai reikia Nacionalinės moderniosios biotechnologijos mokslo ir pramonės raidos trumpalaikės ir ilgalaikės programos, kurioje būtų nustatyti mokslinių ir taikomųjų tyrimų finansavimo šaltiniai. Verslo projektai paprastai yra trumpalaikiai, todėl negalima skirti pakankamai lėšų keleto metų trukmės programoms, kurios užtikrintų perspektyvių projektų vykdymą mokslo institucijose. Reikalingos didelės investicijos, kad mokslo institucijų turimą patyrimą ir įrangą būtų galima pasukti taikomųjų mokslinių tyrimų link.

Mokslo ir pramonės, verslo sričių bendradarbiavimas taip pat turėtų intensyvėti. Geras verslininkas, matydamas pasaulio rinkos tendencijas, visada turės idėjų, kaip būtų galima ne tik užsidirbti dar daugiau pinigų, bet ir sukurti intelektualesnį produktą. Jis suformuluos užduotį, o geras mokslininkas įgyvendins šį projektą. Technologijų slėnis galėtų būti vienas pagrindinių įvairius interesus šioje srityje vienijančių veiksnių. Tik taikomųjų mokslinių tyrimų plėtra Lietuvoje, remiantis pasaulyje atliekamais fundamentiniais tyrimais, skatintų vaisingą žinių bei verslo partnerystę. Pavyzdžiui įmonėje „Sicor Biotech“ verslas ir mokslas yra tampriai susiję: įmonės gana stiprus mokslo padalinys dalyvauja sprendžiant ne tik gamyboje išskylančias problemas, tobulina technologijas ir rengia naujas, bet ir atlieka užsakomuosius darbus kitoms Europos Sąjungos kompanijoms. Dėl to, minėtos įmonės kuriama pridėtinė vertė palaipsniui didėja.

Taigi, pagrindiniai siūlymai plėtojant biotechnologijų sektorį Lietuvoje būtų:

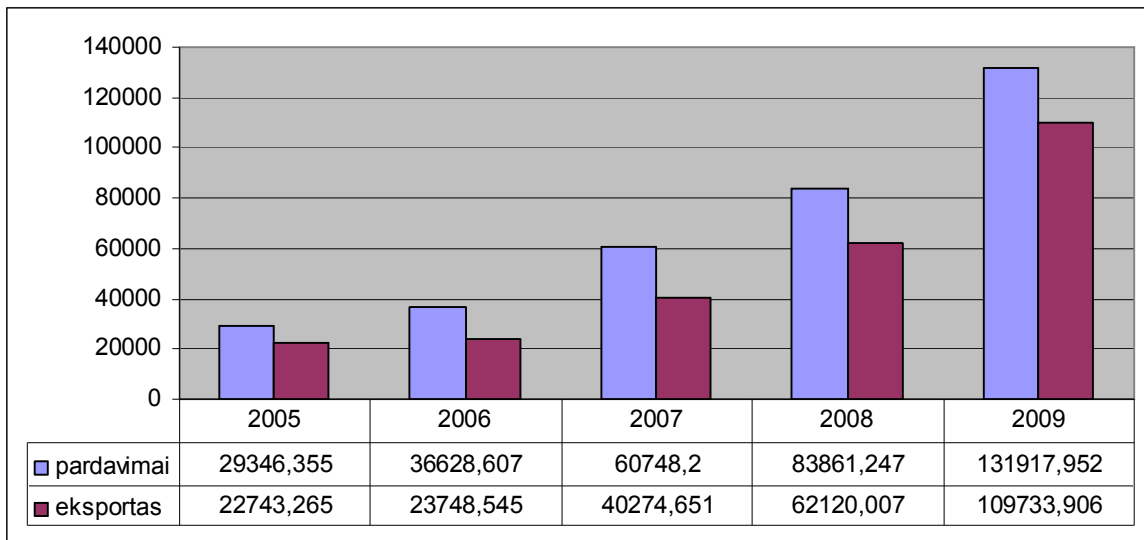
- Ženkliai padidinti paramą baziniams tyrimams Lietuvoje. Leisti mokslinius tyrimus inicijuoti ne tik mokslo bendruomenei, bet ir atitinkamų pramonės sričių darbuotojams. Sukurti pramonei atsiperkančias schemas baziniams tyrimams remti;
- Sukurti funkcionalią naujai besikuriančių įmonių skatinimo sistemą, teikti tęstinę paramą patentų kūrimui ir palaikymui;

- Sukurti solidžią įstatyminę bazę, užtikrinančią šios pramonės šakos efektyvumą ir veiksmingumą;
- Nuolatos sekti didžiausią pažangą biotechnologijos srityje darančių užsienio šalių sėkmės istorijas ir iš jų mokytis;
- Sukurti technologijų slėnį, kur sutelktos biotechnologijų sektoriaus verslo subjektų, tiek naujų, tiek seniai besivystančių, naujos idėjos, patirtis, mokslininkų gebėjimai bei verslininkų išmonė, leistų sparčiau didinti aukštos pridėtinės vertės produktų pardavimus.

2.2. Aukštą pridėtinę vertę kuriančios UAB „Biotech Sicor“ plėtros tendencijos

Biotechnologijas kurianti Lietuvos bendrovė „Sicor Biotech“ – Lietuvos perspektyvios aukštą pridėtinę vertę kuriančios bendrovės pavyzdys. UAB „Sicor Biotech“ – biotechnologinės farmacijos įmonė, kurianti ir gaminanti rekombinantinius biofarmacinius preparatus pagal pažangiausias mokslo ir gamybos technologijas. UAB „Sicor Biotech“ kuriamų ir gaminamų vaistų kokybė orientuojama į Europos Sąjungos ir JAV keliamus kokybės reikalavimus. Modernios mokslinių tyrimų laboratorijos, bandomosios gamybos linijos ir aukšto profesinio lygio darbuotojai – įmonės mokslinės ir technologinės plėtros potencialas. Įmonės misija – pasitelkiant naujausias mokslo ir gamybos technologijas kurti, gaminti ir vartotojams pateikti modernius, saugius ir efektyvius biotechnologinius vaistus. Gerinti visuomenės gyvenimo kokybę – sukurti gausų visiems prieinamų aukštos kokybės generinių ir naujoviškų vaistinių preparatų pasirinkimą. [49]

13 pav. UAB „Sicor Biotech“ pardavimų ir eksporto apimtys 2005-2009 m. (tūkst. Lt)

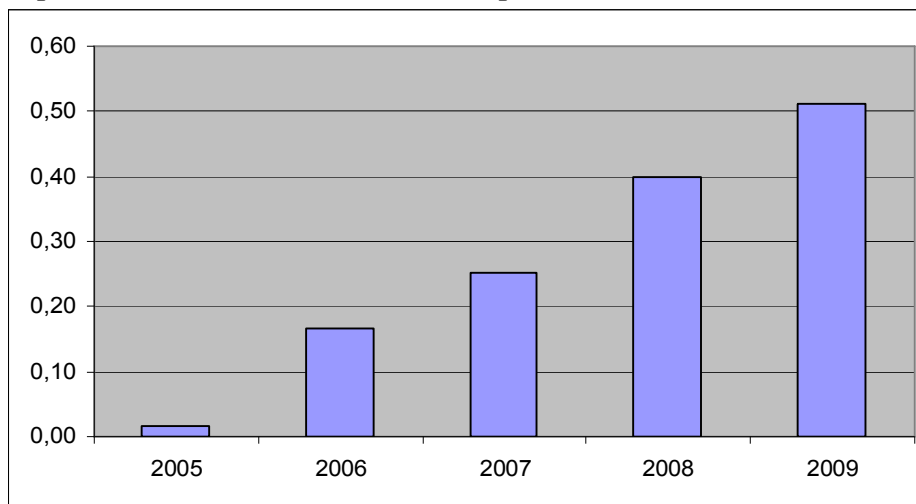

Šaltinis: autorės sudaryta pagal įmonės pateiktus duomenis

Iš 13 paveikslą matyti, kad UAB „Sicor Biotech“ per 5 metus sugebėjo savo pardavimus padidinti daugiau nei keturis kartus ir žvelgiant su perspektyva, įmonės pardavimai turėtų tik didėti. Didžiąją įmonės pardavimų apimtį sudaro eksportas, nes kaip žinia Lietuvos rinkai tokių kiekių biotechnologinių produktų nereikia, mūsų vidaus rinka yra per maža šio sektoriaus plėtrai. Todėl užsienio rinkų ieškojimas turėtų būti pagrindinis kiekvienos įmonės, norinčios didinti kuriamą pridėtinę vertę, faktorius. UAB „Sicor Biotech“ pardavimų apimtys, jų augimas tik patvirtina, kad aukštos pridėtinės vertės produktų gamyba, jų pardavimas ir eksportas pasauliniu mastu tik svarbėja, jų pasiūla didėja, todėl susitelkimas ties šių produktų plėtra turėtų būti kiekvienos valstybės, kiekvieno šiuolaikinio verslo prioritetine sritimi.

Lietuvos įmonių ateitį „Sicor Biotech“ mato globaliame aukštųjų technologijų kontekste. Siekiant konkurencingumo būtinas investuotojų pritraukimas, darbas dideliuose globaliuose projektuose. Įmonės, kuriančios globalinę reikšmę turinčius produktus ir juos realizuojančios globalioje erdvėje, yra žymiai atsparesnės ekonominės situacijos kaitai – netekus galimybių vienoje rinkose, galima ieškoti kitų. „Sicor Biotech“ aktyviai dirba didindama eksportą ir sparčiai žengdama į naujas rinkas. Šiuo metu „Sicor Biotech“ dirbančių biotechnologų sukurti vaistiniai preparatai parduodami daugiau nei trisdešimtyje pasaulio šalių. Aukštos pridėtinės vertės bendrovėje gaminamų biotechnologinių produktų eksportas sudaro 70 procentų pardavimo. Tikimasi, jog 2012 m. įgyvendinus gamyklos plėtros projektą atliktos investicijos vaistinių preparatų gamybos apimtis ir eksportą leis padidinti net 2 kartus. Bendrovė taip pat priklauso TEVA biofarmacinių produktų grupei, todėl turi itin puikių galimybių plėsti eksporto rinkas. Aukštos pridėtinės vertės produktų gamyba ir eksportas – bendrovės „Sicor Biotech“ prioritetinės sritys, padėjusios pasiekti Lietuvos biofarmacijos lyderės vardą. [42]

14 pav. UAB „Sicor Biotech“ sukurtos pridėtinės vertės dalis šalies BVP 2005-2009 m. (proc.)

Šaltinis: autorės sudaryta pagal įmonės pateiktus duomenis

Iš 14 paveikslo matyti tendencingas UAB „Sicor Biotech“ sukurtos pridėtinės vertės dalies augimas šalies BVP. Todėl įmonės noras 2020 metais pasiekti, kad jos sukurtos pridėtinės vertės dalis sudarytų apie 1 proc. Lietuvos BVP tikrai yra realistinis.

Didelę laiko ir žinių dalį „Sicor Biotech“ skiria šalies moderniosios biotechnologinės farmacinės pramonės plėtrai. Bendrovė glaudžiai bendradarbiauja su įvairiomis fundamentalaus biotechnologijos mokslo įstaigomis bei skatina biotechnologijos, genų inžinerijos ir kitų panašios krypties studijų kokybės gerinimą Lietuvos aukštosiose mokyklose. Bendrovės iniciatyva, 1994 m. Vilniaus Gedimino technikos universitete (VGTU) įkurta Bioinžinerijos katedra. VGTU studentai baigiamuosius darbus rengia naudodamiesi „Sicor Biotech“ moksline baze. VGTU ir Vilniaus Universiteto laboratorijas įmonė kasmet remia teikdama įrangą ir reagentus. [49]

Lietuvos biotechnologijų sektoriaus lyderė „Sicor Biotech“ šiuo metu plečia gamyklą – jau sumontuotas naujas gamyklos modulis, kurį užbaigus bendrovė planuoja padvigubinti vaistų gamybą. Šis plėtros projektas, pritraukęs Lietuvai 23 mln. litų užsienio investicijų, leis padidinti šaliai aukštųjų technologijų eksportą. Pažangių produktų eksportas stiprina mūsų šalies kaip aukštųjų technologijų produktų gamintojos pozicijas. Diegiama ypač moderni aukštųjų technologijų įranga ne tik didins Lietuvos produktų pridėtinę vertę, jos konkurencingumą, bet ir leis gerokai išplėsti biofarmacinių produktų eksporto apimtį. Nauja gamybos linija padidins „Sicor Biotech“ produkcijos gamybos apimtį, pusantro karto padidės ir bendrovės eksportas, o jo dalis įmonės veikloje pasieks 85 proc. visos produkcijos.

Intelektu ir daug žinių reikalaujančių inovacijų skatinimas ir vystymas yra svarbiausia niša, padėsianti Lietuvai pritraukti investicijas, išlaikyti geriausius žmones, įgyvendinti dideles asmenines žmonių ir organizacijų ambicijas, didžiutis savo pasiekimais pasaulyje. Viena perspektyviausių intelektinių pridėtinę vertę kuriančių sričių Lietuvoje tampa biofarmacija. Biotechnologijų ir biofarmacijos pramonės dalis Lietuvos BVP prilygsta tokių išsivysčiusių šalių kaip Prancūzija, Vokietija, Olandija rodikliams ir kelis kartus lenkia, pvz., Italiją, Norvegiją, Portugaliją. Biofarmacijos sektoriaus darbuotojai sukuria 3-4 kartus didesnę pridėtinę vertę nei tradiciniuose sektoriuose dirbantys darbuotojai.

7 lentelė. Darbo našumo visame Lietuvos ūkyje ir UAB „Sicor Biotech“ palyginimas 2005-2009 m. (tūkst. Lt)

	2005	2006	2007	2008	2009
Visas ūkis	44,6	50,2	57,8	65,8	58,3
UAB „Sicor Biotech“	75,4	93,4	142,6	268,4	289,3

Šaltinis: autorės sudaryta pagal Statistikos departamento ir įmonės pateiktus duomenis

Iš 7 lentelės matyti, kad darbo našumas įmonėje „Sicor Biotech“ yra žymiai didesnis negu viso Lietuvos ūkio darbo našumas. Darbo našumo augimą įmonėje sąlygoja tokios aplinkybės kaip gamybos modernizavimas, kompetetingas žmogiškasis kapitalas. Aukštos pridėtinės vertės produktus įmonėje kuria tik aukštą intelektą ir kompetenciją turintys darbuotojai, o jų gamybą spartina moderniausi technologiniai sprendimai.

Kalbant apie biotechnologijų sektoriaus perspektyvas Lietuvoje, jos išlieka optimistinės ir dabartinėmis pasaulio ekonomikos nuosmukio sąlygomis. Ekonomiškai išsivysčiusios šalys būtent gamybos technologijų atnaujinimą, jų plėtrą laiko izeitimi iš užklupusios krizės, todėl šios šalys nemažina finansavimo pažangiems moksliniams tyrimams. Lietuva turėtų dar labiau prisidėti prie šio sektoriaus sukuriamos pridėtinės vertės didinimo, kadangi tai didintų visos visuomenės gerovę ir būtų viena iš priemonių Lietuvai įveikiant krizę.

2.3. Kuriamos pridėtinės vertės prognozės Lietuvos biotechnologijų sektoriuje

Šioje dalyje autorė prognozuoja sukuriamos pridėtinės vertės apimčių pasikeitimus Lietuvos biotechnologijų sektoriuje 2010 – 2013 metais. Ši prognozė atliekama pasitelkus eilutės trendo prognozavimo metodą. Laiko eilutės trendas (trendo komponentė) neseka kiekvieną žemyn ir aukštyn eilutės svyravimą, jis atspindi pagrindinę laiko eilutės reikšmių kitimo tendenciją. [6] Laiko funkcija, kuria aproksimuojama išvestinių finansinių priemonių apyvarta, galima užrašyti taip:

$$T_t = a_0 + a_1 * t ; \quad (1)$$

Čia a_0 , a_1 yra lygties koeficientai, t – metai, T_t – trendo reikšmė laikotarpiui. [6]

Koeficientus a_0 , a_1 galima rasti pagal formules:

$$a_1 = \frac{n \sum ty + \sum t \sum y}{n \sum t^2 - (\sum t)^2} ; \quad (2)$$

$$a_0 = \frac{\sum y}{n} - a_1 \frac{\sum t}{n} ; \quad (3)$$

Koeficiento a_1 reikšmė parodo, jog per nagrinėjamą laikotarpį pridėtinės vertės rodiklis vidutiniškai didėjo šio dydžio reikšme. Jei pastarųjų metų trendas išsilaikys ateityje galima taikyti (1) lygybę su atitinkamais koeficientais laiko eilutės trendo komponentei planuoti. [6]

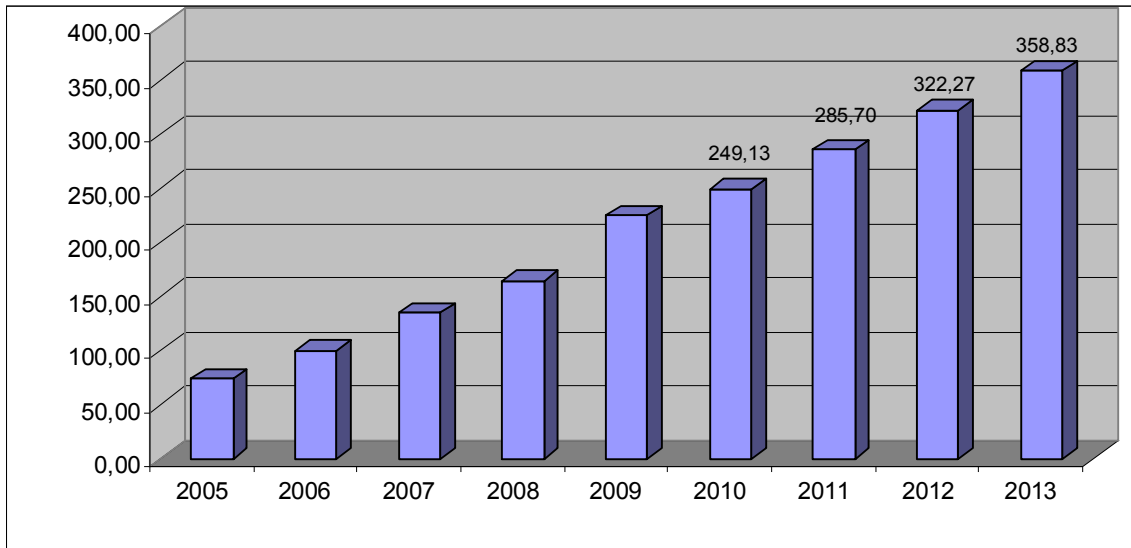
8 lentelė. Stambiausių Lietuvos biotechnologijų sektoriaus įmonių pardavimai 2005-2009 m. (mln. Lt)

Metai	Pardavimai (mln. Lt)
2005	73,60
2006	100,40
2007	134,53
2008	163,98
2009	224,65

Šaltinis: sudaryta autorės pagal įmonių duomenis

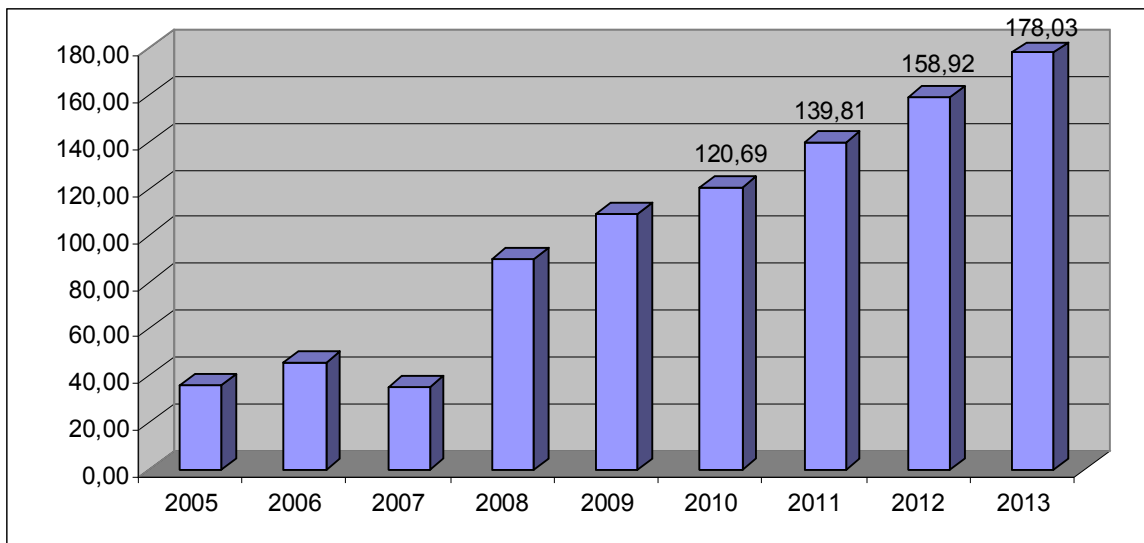
Visų pirma buvo atliekama Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pardavimų apimties prognozė. Kaip matyti paveiksle, šio sektoriaus pardavimai 2005-2009 m. palaipsniui augo. Grafiniai šios prognozės rezultatai pavaizduoti 8 paveiksle. Duomenys koeficientams suskaičiuoti D priede. Taip pat buvo prognozuojama biotechnologijų sektoriaus kuriamos pridėtinės vertės augimo tendencija Lietuvoje, kuri buvo atlikta taippogi trendo eilutės prognozavimo metodu. Grafiniai rezultatai pavaizduoti 15 ir 16 paveiksluose.

15 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pardavimų apimtys prognozės Lietuvoje 2010 - 2013 metais (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

16 pav. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus kuriamos pridėtinės vertės prognozės Lietuvoje 2010 - 2013 metais (mln. Lt)

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

15 ir 16 paveiksluose matome, kad prognozuojamos biotechnologijų sektoriaus pardavimų ir sukuriamos pridėtinės vertės apimtys 2010 metais atitinkamai padidės iki 249,13 mln. Lt ir 120,69 Lt, atitinkamai jų apimtys didės tiek 2011 metais, tiek 2012 metais, ir jau 2013 metais išaugs atitinkamai iki 358,83 mln. Lt ir 178,03 mln. Lt. Tokią šio sektoriaus pardavimų ir sukuriamos pridėtinės vertės augimo tendenciją gali lemti tai, kad biotechnologijos yra Lietuvos prioritetinga sritis, jos plėtros svarba suprantama Lietuvos valdžiai ir patiems šio sektoriaus dalyviams, nes būtent aukštųjų technologijų skatinimas gali stipriai prisidėti prie šalies ekonomikos augimo. Teikiama parama, diegiamos inovatyvios idėjos, kuriami aukštos pridėtinės vertės biotechnologiniai

produktai lems šio sektoriaus sparčius augimo tempus net ir esant sudėtingai ekonominei situacijai šalyje.

Kaip jau buvo minėta prieš tai, Lietuvos biotechnologijų sektorius, kuriantis aukštos pridėtinės vertės produktus yra labai reikšmingas Lietuvos ūkio struktūroje, be to, biotechnologija yra viena iš penkių prioritetinių Lietuvos mokslo sričių. Biotechnologijų svarba auga sparčiai visame pasaulyje, Europos Komisija teigia, kad biotechnologijos pramonė taps pagrindiniu XXI a. pirmųjų dešimtmečių Europos ekonomikos augimo varikliu. Todėl minėtos prognozės rezultatus autorė vertintų teigiamai. Jeigu biotechnologijų sektoriaus įmonės sieks savo užsibrėžtų tikslų, o vyriausybė pildys savo pažadus ir teiks visokiariopą pagalbą šioje srityje, Lietuvos biotechnologijų sektoriaus kuriama pridėtinė vertė palaipsniui augs ir ženkliai prisidės prie visos visuomenės gerovės.

2.4. Pridėtinės vertės priklausomybės tyrimas

Autorė surinko duomenis, kad ištirtų ekonominės pridėtinės vertės augimo mastus ir jiems įtakos turinčių veiksnių ryšius. Kaip jau buvo anksčiau minėta, nėra pakankamai tiek statistinių duomenų, tiek kitos informacijos apie Lietuvos verslo sektoriuje kuriamą pridėtinę vertę, jos tempus bei plėtrą, todėl pridėtinės vertės priklausomybės tyrimui autorė pasirinko bendrąjį vidaus produktą kaip pagrindinį veiksnį, kurio analizė iš dalies parodys ekonominės pridėtinės vertės Lietuvos verslo sektoriuje tendencijas, priklausomybes. Autorės nuomone, bendrojo vidaus produktui, tuo pačiu pridėtinės vertės kūrimui, jos augimui gali turėti įtakos eksportas (X_1), tiesioginės užsienio investicijos (X_2) ir Lietuvos verslo sektoriaus uždirbamos pajamos (X_3). Statistiniai duomenys pateikti 3 lentelėje.

9 lentelė. Bendrasis vidaus produktas Lietuvoje ir jam įtakos turintys veiksniai (mln. Lt)

Metai	Ketvirtis	Bendrasis vidaus produktas (Y)	Ekportas (X_1)	Tiesioginės užsienio investicijos (X_2)	Pardavimo pajamos (X_3)
2002	I	11 407,3	4,1	10,7	15,6
	II	13 126,1	5,1	10,7	17,7
	III	13 678,8	4,9	12,1	18,0
	IV	13 857,9	5,0	12,6	19,5
2003	I	12 679,9	5,1	13,2	17,9
	II	14 129,2	4,9	13,8	19,6
	III	14 815,6	5,5	14,1	21,1
	IV	15 334,7	5,8	13,3	23,3
2004	I	13 524,3	5,5	13,7	21,2
	II	15 478,4	6,1	14,7	24,8
	III	16 365,0	6,7	15,0	26,0
	IV	17 330,1	7,5	15,4	28,5
2005	I	15 057,7	6,8	16,2	24,9
	II	17 736,0	7,8	19,7	29,1
	III	19 145,6	8,6	22,1	32,4
	IV	20 121,1	9,6	25,5	35,8
2006	I	17 335,3	9,1	23,9	31,1
	II	20 250,7	10,1	24,7	36,7
	III	22 206,0	10,0	24,2	38,8
	IV	23 000,9	9,7	25,2	40,6
2007	I	20 468,8	9,7	28,9	37,5
	II	24 338,7	10,9	32,0	44,6
	III	26 625,6	11,6	33,5	48,1
	IV	27 236,1	11,0	35,0	51,3
2008	I	24 636,2	12,6	35,5	48,2
	II	28 697,8	14,9	34,8	55,6
	III	29 478,5	15,6	34,6	56,6
	IV	28 377,4	12,5	34,0	50,7

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Pirmiausiai apskaičiuojamos visų nagrinėjamų veiksnių skaitinės charakteristikos – vidurkiai, dispersijos ir vidutiniai standartiniai nuokrypiai. Jų reikšmės pateiktos 4 lentelėje.

10 lentelė. Skaitinės charakteristikos

	Y	X1	X2	X3
Vidurkis	19158.56071	8.453571429	21.753571	32.68571
Dispersija	29362943.13	9.797487245	75.44463	156.7077
Kvadratinis nuokrypis	5418.758449	3.130093808	8.6858868	12.51829

Saltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Norėdama nustatyti, ar egzistuoja stochastinis ryšys tarp pasirinktų veiksnių, pirmiausia autorė atliko porinę koreliacinę analizę Y su kiekvienu X₁, X₂, X₃.

$$r = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} \sqrt{n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2}} ; \quad (4)$$

Esančiomis sąlygomis gaunami koreliacijos koeficientai, kuriuos atspindi lentelė.

11 lentelė. Koreliacijos koeficientai

	Koeficiento reikšmė
r (Y ir X₁)	0.96614649
r (Y ir X₂)	0.96235096
r (Y ir X₃)	0.99368162

Saltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Reikia įvertinti koreliacijos koeficientų statistinį reikšmingumą. Skaičiuojama statistika t.

$$t = r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} ; \quad (5)$$

Statistikos t reikšmės kiekvienu atveju pateiktos lentelėje.

12 lentelė. Statistikos t reikšmė

	Statistikos reikšmė
t (Y ir X₁)	19.1
t (Y ir X₂)	18.1
t (Y₁ ir X₃)	45.1

Saltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Kritinę reikšmę, su kuria reikia palyginti apskaičiuotą t reikšmę, randama naudojant statistinę funkciją TINV. Esant reikšmingumo lygmeniui 0,05 ir 26 (t.y. 28 – 2) laisvės laipsnių t_{kr} = **2,05553**. Gauname:

$$T=19,1 > t_{0,05;26}^{kr} = 2,05553$$

$$T=18,1 > t_{0,05;26}^{kr} = 2,05553$$

$$T=45,1 > t_{0,05;26}^{kr} = 2,05553$$

Koreliacijos koeficientams apskaičiuotoji statistikos reikšmė t yra didesnė už kritikos reikšmę ir galima daryti išvadą, jog šie koreliacijos koeficientai yra reikšmingi. Taigi, autorė nustatė, kad tarp bendrojo šalies vidaus produkto ir eksporto, bendrojo šalies vidaus produkto ir tiesioginių

užsienio investicijų, bendrojo šalies vidaus produkto ir verslo sektoriaus pardavimo pajamų – egzistuoja tiesinis ir labai stiprus ryšys.

Porinė regresinė analizė Y su X_1 , Y su X_2 ir Y su X_3 . Autorė nustatė, kad tarp nagrinėjamų veiksnių egzistuoja stochastinis ryšys, kiekvienai porai sudarome tiesinės regresijos lygtį.

Bendrasis regresijos lygties pavidalas yra:

$$\hat{y} = a_0 + a_1 x ; (6)$$

Regresijos koeficientus a_0 ir a_1 galima rasti, naudojant formules:

$$a_1 = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} ; (7)$$

$$a_0 = \frac{\sum y_i}{n} - a_1 \frac{\sum x_i}{n} ; (8)$$

13 lentelė. Regresijos koeficientai a_0 ir a_1

	Y, X_1	Y, X_2	Y, X_3
a_0	5019.3	6098.4	5099.4
a_1	1672.6	600.4	430.1

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Tuomet regresijos lygtys bus:

$$Y_{x1} = 5019,3 + 1672,6 * X_1$$

$$Y_{x2} = 6098,4 + 600,4 * X_2$$

$$Y_{x3} = 5099,4 + 430,1 * X_3$$

Adekvatumui įvertinti reikia apskaičiuoti regresijos ir likutinę dispersijas. Skaičiavimai pateikti 8, 9, 10 lentelėse.

Regresijos dispersija skaičiuojama pagal (12) formulę:

$$S_{regr}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m} ; (12)$$

Likutinė dispersija skaičiuojama pagal (13) formulę:

$$S_{lik}^2 = \frac{\sum (\hat{y}_i - y_i)^2}{n - 2} ; (13)$$

14 lentelė. Priklausomybės tarp bendrojo vidaus produkto ir eksporto adekvatumo tikrinimas

Bendrasis vidaus produktas (Y)	Eksportas (X_1)	\hat{y}_i	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
11407.3	4.1	11876.89	220513.9	53022742.2
13126.1	5.1	13549.46	179236.5	31461973.3
13678.8	4.9	13214.95	215158.2	35326526.3

13857.9	5.0	13382.21	226284.9	33366274.7
12679.9	5.1	13549.46	756140.4	31461973.3
14129.2	4.9	13214.95	835855.8	35326526.3
14815.6	5.5	14218.49	356536.7	24404268.4
15334.7	5.8	14720.27	377529.9	19698465.7
13524.3	5.5	14218.49	481904.0	24404268.4
15478.4	6.1	15222.04	65721.7	15496213.9
16365.0	6.7	16225.58	19437.3	8602362.9
17330.1	7.5	17563.64	54541.7	2543766.8
15057.7	6.8	16392.84	1782597.9	7649213.0
17736.0	7.8	18065.41	108513.5	1194969.9
19145.6	8.6	19403.47	66498.7	59982.2
20121.1	9.6	21076.05	911925.1	3676756.2
17335.3	9.1	20239.76	8435890.9	1168993.0
20250.7	10.1	21912.33	2761030.3	7583271.8
22206.0	10.0	21745.08	212449.7	6690068.5
23000.9	9.7	21243.31	3089139.8	4346159.2
20468.8	9.7	21243.31	599858.2	4346159.2
24338.7	10.9	23250.39	1184409.4	16743101.7
26625.6	11.6	24421.20	4859395.8	27695332.9
27236.1	11.0	23417.65	14580547.5	18139855.9
24636.2	12.6	26093.77	2124511.9	48097135.6
28697.8	14.9	29940.69	1544779.1	116254342.9
29478.5	15.6	31111.49	2666667.6	142872600.8
28377.4	12.5	25926.51	6006846.5	45805179.9
		Suma	54723922.9	767438484.8
		S²_{lik}	2104766.3	

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Dispersijų santykis $F = 364.6$ ir yra daug didesnis už kritinę statistikos F reikšmę, kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, ir laisvės laipsniai $v_1=1$; $v_2=26$: $F^{kr}= 4,22520119023956$. Taigi galima daryti apie išvadą apie (9) regresijos lygties adekvatumą realiai padėčiai.

15 lentelė. Priklausomybės tarp bendrojo vidaus produkto ir tiesioginių užsienio investicijų adekvatumo tikrinimas

Bendrasis vidaus produktas (Y)	Tiesioginės užsienio investicijos (X₂)	\hat{y}_i	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y}_i - \bar{y})^2$
11407.3	10.7	12522.33	1243283.2	44039609.6
13126.1	10.7	12712.72	170880.9	41548829.6
13678.8	12.1	12841.76	700632.3	39901943.3
13857.9	12.6	13486.96	137596.1	32167049.0
12679.9	13.2	12798.75	14125.1	40447205.1
14129.2	13.8	13529.97	359072.1	31680991.5
14815.6	14.1	14175.17	410148.0	24834162.9
15334.7	13.3	15121.46	45470.1	16298159.3
13524.3	13.7	14218.19	481476.7	24407309.9
15478.4	14.7	15766.66	83094.5	11504982.8
16365.0	15.0	16282.82	6753.6	8269886.0
17330.1	15.4	17358.15	786.8	3241477.9

15057.7	16.2	15809.67	565465.4	11215039.9
17736.0	19.7	17616.23	14345.0	2378785.4
19145.6	22.1	19035.67	12085.5	15103.2
20121.1	25.5	20498.12	142140.5	1794406.4
17335.3	23.9	18476.49	1302323.6	465215.1
20250.7	24.7	20885.23	402633.7	2981401.4
22206.0	24.2	21788.51	174296.4	6916642.9
23000.9	25.2	22562.75	191975.6	11588503.3
20468.8	28.9	21229.34	578421.1	4288126.8
24338.7	32.0	24283.28	3071.5	26262733.0
26625.6	33.5	25788.74	700332.6	43959293.8
27236.1	35.0	27165.16	5031.9	64105700.4
24636.2	35.5	25831.75	1429350.5	44531514.8
28697.8	34.8	29014.73	100446.3	97144126.1
29478.5	34.6	29444.86	1131.3	105808053.6
28377.4	34.0	26907.08	2161826.4	60039627.8
		Suma	11438196.7	801835880.8
		S²_{lik}	439930.6	

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Dispersijų santykis $F = 1822.6$ ir yra daug didesnis už kritinę statistikos F reikšmę, kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, ir laisvės laipsniai $v_1=1$; $v_2=26$: $F^{kr}= 4,22520119023956$. Taigi galima daryti apie išvadą apie (10) regresijos lygties adekvatumą realiai padėčiai.

16 lentelė. Priklausomybės tarp bendrojo vidaus produkto ir pardavimo pajamų adekvatumo tikrinimas

Bendrasis vidaus produktas (Y)	Pardavimų pajamos (X ₃)	\hat{y}_i -tasis	$(\hat{y}_i - y_i)^2$	$(\hat{y} - \bar{y})^2$
11407.3	15.6	11809.44	161720.6	54009502.6
13126.1	17.7	12712.72	170880.9	41548829.6
13678.8	18.0	12841.76	700632.3	39901943.3
13857.9	19.5	13486.96	137596.1	32167049.0
12679.9	17.9	12798.75	14125.1	40447205.1
14129.2	19.6	13529.97	359072.1	31680991.5
14815.6	21.1	14175.17	410148.0	24834162.9
15334.7	23.3	15121.46	45470.1	16298159.3
13524.3	21.2	14218.19	481476.7	24407309.9
15478.4	24.8	15766.66	83094.5	11504982.8
16365.0	26.0	16282.82	6753.6	8269886.0
17330.1	28.5	17358.15	786.8	3241477.9
15057.7	24.9	15809.67	565465.4	11215039.9
17736.0	29.1	17616.23	14345.0	2378785.4
19145.6	32.4	19035.67	12085.5	15103.2
20121.1	35.8	20498.12	142140.5	1794406.4
17335.3	31.1	18476.49	1302323.6	465215.1
20250.7	36.7	20885.23	402633.7	2981401.4
22206.0	38.8	21788.51	174296.4	6916642.9
23000.9	40.6	22562.75	191975.6	11588503.3
20468.8	37.5	21229.34	578421.1	4288126.8
24338.7	44.6	24283.28	3071.5	26262733.0

26625.6	48.1	25788.74	700332.6	43959293.8
27236.1	51.3	27165.16	5031.9	64105700.4
24636.2	48.2	25831.75	1429350.5	44531514.8
28697.8	55.6	29014.73	100446.3	97144126.1
29478.5	56.6	29444.86	1131.3	105808053.6
28377.4	50.7	26907.08	2161826.4	60039627.8
		Suma	10356634.0	811805773.7
		S²_{lik}	398332.1	

Saltinis: sudaryta autorės pagal Lietuvos statistikos departamento internetinėje svetainėje pateiktus duomenis

Dispersijų santykis $F = 2038.0$ ir yra didesnis už kritinę statistikos F reikšmę, kai reikšmingumo lygmuo $\alpha=0,05$, ir laisvės laipsniai $v_1=1$; $v_2=26$: $F^{kr}= 4,22520119023956$. Taigi galima daryti apie išvadą apie (11) regresijos lygties adekvatumą realiai padėčiai.

Atlikus bendrojo vidaus produkto Lietuvoje priklausomumo nuo tokių veiksnių kaip eksportas, tiesioginės užsienio investicijos ar Lietuvos verslo sektoriaus uždirbamos pajamos tyrimą, autorė nustatė, kad minėti veiksniai turi didelę įtaką bendrojo vidaus produkto, o tuo pačiu ir pridėtinės vertės augimui. Todėl šis tyrimas dar kartą patvirtina, kad Lietuvos valstybių politikai, verslo atstovai, kiti visuomenės nariai turi didelį dėmesį skirti šių ekonominių priemonių skatinimui, nes visa tai prisideda prie kiekvienos šalies ekonominės gerovės.

IŠVADOS

- Apibendrinant mokslinėje literatūroje pateiktus skirtingus pridėtinės vertės apibrėžimus, autorė pateiktą tokią pridėtinės vertės sampratą: pridėtinė vertė – tai skirtumas tarp pardavimų apimties ir įsigytų prekių, žaliavų kainos. Gauta pridėtinė vertė skirstoma: darbo užmokesčiui, didesnėms socialinėms garantijoms; inovacijoms, technologijų diegimui, naujoms idėjoms; investicijoms į naujoves, darbuotojus, projektus; gamybos, pardavimų, eksporto didinimui; akcininkų pelnui, dividendų išmokėjimui; mokesčiams, taip prisidedant prie visos visuomenės gerovės.

- Ekonominė pridėtinė vertė, jos valdymas turėtų būti natūralus organizacijos valdymo elementas, apimantis visą įmonę, nukreiptas į ateitį, orientuotas į pridėtinės vertės augimą ir teisingą jos generavimą. Apžvelgus mokslinę literatūrą, autorė išskiria šiuos pridėtinę vertę didinančius ekonominius svertus – mokesčių sistemos reguliavimas, eksporto didinimas, finansinė parama įmonėms, investicijos į technologijas, inovacijas, žmonių mokymą, darbo našumo gerinimas.

- Remiantis moksline literatūra, atliktais tyrimais, Lietuvos įmonės po truputį pradeda vykdyti veiklą, grindžiamą inovacijomis. Vien iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų 2007-2013 metų laikotarpiu Lietuvai skirta 2 mlrd. priemonėms, susijusioms su moksliniais tyrimais, technologine plėtra ir inovacijomis. Tačiau inovacijų diegimas dar nereiškia, kad tai padidins įmonės kuriamą pridėtinę vertę, tai tik prielaida, kuri gali pasiteisinti arba ne. Tam, kad inovacijos taptų esmine verslo konkurencingumo varomąja jėga, reiktų stiprinti verslo dalyvių ir mokslo atstovų bendradarbiavimą, plėtoti veiksmingą inovacijų infrastruktūrą bei paskatų sistemą, ugdyti inovacinės veiklos versle dalyvių kompetenciją.

- Remiantis kitų šalių pavyzdžiu, autorė išskirtų verslo sektorius, kurie yra vieni inovatyviausių, labiausiai pritraukiančių investicijas ir kuriančių auštą pridėtinę vertę šalyse, tai būtų chemijos ir farmacijos, elektros ir optinės įrangos, mašinų ir įrengimų, logistikos sektoriai.

- Statistikos departamento duomenimis, tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 2009 m. sausio 1 d. sudarė 31,48 mlrd. litų. Vidutiniškai vienam šalies gyventojui teko 9 400 litų tiesioginių užsienio investicijų. Tai vieni žemiausių rodiklių Europos Sąjungoje. Lietuvoje trūksta papildomų paskatų investuotojams. Lietuva norėdama atsiderinti lygioje konkurencinėje kovoje dėl investicijų pritraukimo, turi gerinti investicinę aplinką, kurti finansinių paskatų instrumentus šalies ir užsienio investuotojams, užtikrinti naujų investicinių projektų pritraukimą ir jau esamų įgyvendintų investicinių projektų išlaikymą bei jų plėtrą, įgyvendinti Lietuvos, kaip patrauklios investicijoms valstybės, rinkodaros ir komunikavimo priemones.

- Lietuvoje aukštųjų technologijų produkcijos eksportas sudaro labai mažą dalį viso šalies eksporto. Lyginant Lietuvos rodiklius su Europos Sąjungos valstybėmis narėmis, Lietuvos aukštųjų

technologijų produkcijos eksportas yra vienas žemiausių, 2007 m. 7,7 proc. viso šalies eksporto, 2008 m. 6,8 proc. Tuo tarpu kitose šalyse, kuriose BVP patys aukščiausi, kurios labiausiai pritraukia tiesiogines užsienio investicijas, šioje šalyse aukštųjų technologijų produkcijos eksportas sudaro beveik pusę viso šalies eksporto. Užsienio šalių pavyzdžiai parodo, kad tik aukštosios technologijos, jų gamyba ir eksportas gali ženkliai padidinti šalies BVP.

- Šiuo metu biotechnologijos sektorius yra sparčiausiai augantis visame pasaulyje. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus indėlis į visos šalies ekonominę gerovę paskutiniaisiais metais pakankamai sparčiai didėjo, ir jau 2009 metais sudarė apie 1 proc. Lietuvos BVP. Be to, biofarmacijos sektoriaus darbuotojai sukuria 3-4 kartus didesnę pridėtinę vertę nei tradiciniuose sektoriuose dirbantys darbuotojai. Taigi, ilgalaikėje perspektyvoje pramoninės biotechnologijos šaka, kurianti aukštos pridėtinės vertės produktus, taps labai reikšminga Lietuvos ūkio struktūroje.

- Atlikus UAB „Sicor Biotech“ veiklos analizę, nustatyta, kad įmonėje aukšta pridėtinė vertė kuriama per moderniomis technologijomis paremtų produktų eksporto apimčių didinimą, skverbimąsi į vis naujas rinkas, per užsienio investuotojų pritraukimą, gamybos modernizavimą, inovatyvių idėjų realizavimą. Vadovaujantis tokia politika, UAB „Sicor Biotech“ per 5 paskutiniuosius metus sugebėjo savo pardavimus padidinti daugiau nei keturis kartus.

- Prognozuojama, kad biotechnologijų sektoriaus pardavimų ir sukuriamos pridėtinės vertės apimtys didės. Bendrojo vidaus produkto Lietuvoje priklausomumo tyrimas parodė, kad eksportas, tiesioginės užsienio investicijos ir verslo sektoriaus uždirbamos pajamos turi didelę įtaką bendrojo vidaus produkto, o tuo pačiu ir pridėtinės vertės augimui. Todėl Lietuvos valstybių politikai, verslo atstovai, kiti visuomenės nariai turi didelį dėmesį skirti šių ekonominių priemonių skatinimui, nes visa tai prisideda prie kiekvienos šalies ekonominės gerovės.

- Verslo sukuriamos pridėtinės vertės svarba kiekvienam visuomenės nariui yra labai didelė, tačiau ne kiekvienas iš jų tą svarbą supranta. Taip yra todėl, kad nėra pakankamai informacijos, statistinių duomenų, rodiklių apie Lietuvos verslo sektoriaus kuriamą pridėtinę vertę, jos paskirstymą. Tam, kad realiai pamatytume kas didina pridėtinę vertę, kokias priemones jos didinimui naudoti, kurių atsisakyti, reikia nuolat skaičiuoti ir skelbti verslo kuriamos pridėtinės vertės duomenis. Teisingus duomenis teikianti pridėtinės vertės skirstymo sistema padėtų kiekvienam gyventojui pamatyti ir pajauti, kad sukurta pridėtinė vertė yra vienintelis tikrasis šaltinis visiems mokesčiams, biudžetams, socialiniams fondams, atlyginimams ir darbo vietoms išlaikyti ir vystyti, investicinei grąžai investuotojams sumokėti.

LITERATŪROS ŠALTINIAI

1. Gečas K. Taikomojo mokslinio tyrimo darbas. Inovacijų versle plėtra: strateginiai prioritetai ir veiksmas, 2007, 89 psl.
2. Ginevičius, R. Eksperto ir investicijų plėtra Lietuvoje. Vilnius: Technika, 2005, 363 psl.
3. Jakubavičius A. ir kt. Inovacijos: procesai, valdymo modeliai, galimybės. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras, 2003, 125 psl.
4. Karlof B., Lovingsson F. H. Vadybos koncepcijos ir modeliai nuo A iki Z. Vilniaus spauda. Vilnius, 2006, 415 psl.
5. Langvinienė N., Vengrauskas, P., Žitkienė, R. Tarptautinis verslas. Kaunas: Technologija 2004, 341 psl.
6. Pabedinskaitė A. Kiekybinių sprendimų metodai. Technika. Vilnius, 2009, 102 psl.
7. Petravičius T., Tamošiūnienė R. Transport. Corporate performance and the measures of value added. Technika. Vilnius, 2008, 201 psl.
8. Smith A. Tautų turtas. Margi raštai. Vilnius, 2004, 510 psl.
9. Valentinavičius S. Pramonės įmonių augimo ir konkurencingumo tyrimai. Ekonomika. 2003, 143 psl.
10. Žukauskas V. Lietuvos ekonominis tyrimas 2010/2011, 2010, Vilnius, 20 psl.
11. Audretsch D. ir kt. First Section of the Annual Report on EU Small and Medium-sized Enterprises, 2009, 46 psl.
12. Dimitris K., Anastassis C. The validity of the value added approach: an empirical application. Europos finansų valdymas. 2007, 71–100 psl.
13. Ehrbar A., Stewart S. EVA – the real key to creating wealth. 1998, 234 psl.
14. Grant J. L. Economic Value Added. 2nd edn. John Wiley and Sons. 2003, 324 psl.
15. Porter M. E., Teisberg E. O. Redefining Health Care: Creating Value – Based Competition on Results. Harvardo verslo mokykla, 2006, 506 psl.
16. Abate J. A., Grant J.L., B. Stewart III, The EVA Style of Investing. Portfelio valdymas. 2004, 61-72 psl.
17. Bhalla V. K., Creating Wealth. Corporate Financial Strategy and Decision Making. Vadybos tyrinėjimai. 2004, Nr. 1, 13-34 psl.
18. Budvytienė G. Biotechnologijų pramonė – viena iš prioritetinių aukštųjų technologijų plėtros krypčių. <http://www.medicine.lt/index.php?pagrid=leidiniai&strid=6405&subid=gm> [žiūrėta 2010-08-03]
19. Bugakovas M. Pridėtinės vertės teorija ir ekonominė krizė <http://www.anarchija.lt/index.php/politika/21040-michailas-bugakovas-pridetines-vertes-teorija-ir-ekonomine-krize.html> [žiūrėta 2010-08-25]

20. Chmieliauskaitė M. Ekonominės pridėtinės vertės modelis ir jo nauda SVV http://www.e-library.lt/resursai/Mokslai/Kolegijos/Kolpingo_kolegija/konferencija2006/04.pdf [žiūrėta 2010-07-15]
21. Gedvilaitė R. Lietuvos investicinio klimato formavimas ir plėtra. Kauno technologijos universitetas. 2008, 6 psl. www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk.../Gedvilaite%20Rutene.pdf [žiūrėta 2010-09-05]
22. Grinius L. ir kt. Modernios biotechnologijos saugaus naudojimo ir vystymo perspektyvos Lietuvoje. 2007, 80psl. http://www.ibt.lt/uploads/file/bvtl-2/Modernios%20biotechnologijos_LT.pdf [žiūrėta 2010-09-05]
23. Janušas D. EVA – įmonės vertės didinimo priemonė. NK Verslas. Nr. 2. <http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.printer/3c146483bd25c> [žiūrėta 2010-09-10]
24. Jasinavičius N. SVV plėtros planai ir realybė. Verslo žinios. http://www.toc.lt/lit/SVV_pletros_planai_ir_realybe/630/6 [žiūrėta 2010-08-02]
25. Jasinavičius R. ir kt. Efektyviai smulkiojo ir vidutinio verslo veiklai Lietuvoje taikomų šakninių apribojimų nustatymas ir jų įveikimo strategija: Taikomasis mokslinis tyrimas/ Užsakovas: LR ūkio ministerija. <http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/Saknines%20problemos/Saknines%20problemos.pdf> [žiūrėta 2010-04-05]
26. Jasinavičius N. Apribojimų teorija – išsigelbėjimas nuo ekonominės krizės. Business&Exhibitions. Lithuanian Economic Review. http://www.toc.lt/lit/Konkurencija_vercia_mojuoti_mazu_kainu_v/160/6 [žiūrėta 2010-09-10]
27. Jusevičius R. Investavimo skatinimas gerinant investicinę aplinką Lietuvoje. Žinių visuomenės institutas, KTU verslo strategijos institutas. www.ukmin.lt/files/Docs/strateginis_2003-2005/tyrimu_studija/investavimo_atask.doc Žiūrėta [2010-08-05]
28. Vasiliauskas A. Apie apribojimų teoriją <http://www.commonsense.lt/about/apie-apribojimu-teorija/> [žiūrėta 2010-09-22]
29. Žukauskas V. Bendruoju vidaus produktu tikime, tik ar žinome http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/ziniasklaidai/straipsniai_ir_komentarai/bvp_tikime_tik_ar_zinome/5806 [žiūrėta 2010-10-03]
30. Investicijų skatinimo 2008–2013 metų programa. 2007 m. 11 psl. [e-stud.vgtu.lt/users/files/dest/8182/investiciju%20strategija.doc](http://stud.vgtu.lt/users/files/dest/8182/investiciju%20strategija.doc) [žiūrėta 2010-07-15]
31. Inovacijų versle plėtra: strateginiai prioritetai ir veiksmai. Taikomojo mokslinio tyrimo darbas – programinė studija. Viešoji įstaiga Lietuvos inovacijų centras. www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/ino/doc/Prog_2007-LIC.doc [žiūrėta 2010-09-10]

32. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija. Lietuvos mokslų akademija/ Užsakovas: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija.

www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/galutine040121.doc [žiūrėta 2010-08-10]

33. Lietuvos eksporto plėtros potencialo didinimas, skatinant inovacijas ir kitus konkurencingumą lemiančius veiksnius. Taikomojo mokslinio tyrimo darbo galutinė ataskaita/ Užsakovas: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija.

www.ukmin.lt/lt/veiklos_kryptys/es_strukturiniai.../MTD_galutine.pdf [žiūrėta 2010-09-05]

34. Straipsnis „10 sprendimų, kad išjudėtume verslo sąlygų gerinimo link“
http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/10_sprendimu_kad_isjudetume_verslo_salygu_gerinimo_link/5539;from_topic_id:61 [žiūrėta 2010-10-02]

35. Straipsnis „Finansinis planavimas“. <http://auditum.lt/index.php/straipsniai/93-finansinis-planavimas.html> [žiūrėta 2010-10-03]

36. Straipsnis „Darbo apmokėjimo ir skatinimo sistema“
<http://auditum.lt/index.php/straipsniai/97-darbo-apmokejimo-ir-skatimo-sistema.html> [žiūrėta 2010-10-25]

37. Straipsnis „Darbo užmokesčio reguliavimas“ <http://www.baa.lt/content/view/47/56/> [žiūrėta 2010-10-25]

38. Straipsnis „PVM svarba“ <http://www.vicrokiskis.lt/pvm-svarba/> [žiūrėta 2010-08-15]

39. Straipsnis „Inovacijas versle skatins finansininkai“ Verslo žinios
http://vz.lt/straipsnis/2009/06/03/Inovacijas_versle_skatins_finansiskai2 [žiūrėta 2010-09-05]

40. Straipsnis „Pagal darbo našumą sparčiai atsiliecame nuo Europos“
<http://www.veidas.lt/ekonomika/verslas/pagal-darbo-nasuma-sparciai-tolstame-nuo-europos> [žiūrėta 2010-10-05]

41. Straipsnis „Biotechnologijos ir farmacija“. Žinių ekonomikos forumas.
http://www.zef.lt/nextgen/sritys_biotech_farmacija.php [žiūrėta 2010-10-15]

42. Straipsnis „Įžengus į ES rinką Sicor Biotech apyvarta išaugo beveik perpus“
http://www.madeinlithuania.lt/Technologijos-straipsnis193-Izengus_i_ES_rinka_Sicor_Biotech_apyvarta_isaugo_beveik_pe [žiūrėta 2010-09-10]

43. Europos Sąjungos struktūrinė parama 2007-2013 metais
http://www.ukmin.lt/lt/veikla/veiklos_sritys/es_strukturiniai_fondai/2007-2013/2007_2013.php [žiūrėta 2010-10-05]

44. Inovacijų kūrimo schema. blog.lyga.lt/2008/09/30/inovaciju-kurimo-schema/ [žiūrėta 2010-08-10].

45. European Commission European Innovation Scoreboard (EIS) 2009, 76 psl.

46. Bendrą vidaus produktą sudarančių mokesčių dalis skirtingose šalyse http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_tax_revenue_as_percentage_of_GDP [žiūrėta 2010-10-15]
47. Mokesčių tarifai Europoje http://en.wikipedia.org/wiki/Tax_rates_of_Europe [žiūrėta 2010-10-15]
48. Lietuvos statistikos departamento internetinis puslapis www.stat.gov.lt [žiūrėta nuo 2009-03-10 iki 2010-10-15]
49. Bendrovės „Sicor Biotech“ internetinis puslapis www.sicor.lt [žiūrėta 2010-09-05]
50. EuroStat duomenų bazės internetinis puslapis www.eurostat.com [žiūrėta nuo 2009-03-10 iki 2010-10-15]

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Mačiulytė R. Nuosavo verslo Lietuvoje plėtros ekonominiai svertai / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2010. – 75 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išnagrinėti Lietuvos verslo sektoriaus plėtros ekonominiai svertai, verslo kuriamos pridėtinės vertės teikiama svarba tiek atskirai verslo šakai, tiek visai šalies ekonomikai. Išskirti pagrindiniai verslo ypatumai, pateikta pridėtinės vertės kaip pagrindinio verslo ekonominio svorto samprata. Analizuojamos pagrindinės pridėtinę vertę didinančios priemonės, tokios kaip inovacijos, investicijos, eksporto plėtra, darbo atlyginimo valdymas, darbo našumo didinimas. Baigiamajame darbe analizuojamos aukštos pridėtinės vertės kūrimo prioritetinės kryptys, verslo šakos, kuriančios aukštą pridėtinę vertę Lietuvoje. Atliekama Lietuvos verslo sektoriaus kuriamos pridėtinės vertės analizė, nustatomos pagrindinės verslo plėtros tendencijos ir pridėtinės vertės augimo prognozės. Išnagrinėjus teorinius ir praktinius Lietuvos verslo kuriamos pridėtinės vertės plėtros aspektus, pateikiamos baigiamojo darbo išvados ir siūlymai.

Darbą sudaro šios dalys: įvadas, verslo situacijos Lietuvoje bei pridėtinės vertės augimą skatinančių priemonių teoriniai aspektai, praktinis Lietuvos verslo sektoriuje sukuriamos pridėtinės vertės tyrimas bei numatomos prognozės, išvados ir siūlymai, literatūros sąrašas.

Darbo apimtis – 75 psl. teksto be priedų, 16 paveikslų, 14 lentelių, 50 bibliografiniai šaltiniai. Atskirai pridedami darbo priedai.

Pagrindiniai žodžiai: ekonominė pridėtinė vertė, ekonominis efektyvumas, eksportas, inovacijos, tiesioginės užsienio investicijos, verslas.

Mačiulytė R. Economic levers of own business development in Lithuania / Master's Work in Financial Markets. Supervisor assoc. prof. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2010. – 75 p.

ANNOTATION

This master's thesis examines economic levers of Lithuanian business sector development, importance of value added to both individual businesses and the entire national economy. Key business principles are singled out, the concept and main features of value added as the main economic lever is presented. Main measures, increasing value added are analyzed: innovation, investment, export development, manage of salary, increase of productivity. The thesis analyzes priority areas of value added development, indicates businesses that create high value added in Lithuania. Analysis of value added, created by Lithuanian business sector is carried out; key business development trends and value added growth forecasts are indicated. Conclusions and suggestions are presented after examining theoretical and practical aspects of value added, created by Lithuanian business.

The paper comprises of the following components: introduction; problematic; business situation in Lithuania and theoretical aspects of value added growth measures; practical investigation of value added, created by Lithuanian business sector; forecasts, conclusions and suggestions; list of references.

Thesis consist of: 75 p. text without appendixes, 16 pictures, 14 tables, 50 bibliographical entries.

Appendixes included.

Keywords: Economic value added, cost-efficiency, export, innovation, foreign direct investment, business.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Mačiulytė R. Nuosavo verslo Lietuvoje plėtros ekonominiai svertai / Finansų rinkų magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2010. – 75 p.

Verslas labai svarbus kiekvienos šalies ekonomikai, jo teikiamą naudą gali pajusti tiek verslininkai, verslo atstovai, tiek ir kiti visuomenės nariai. Lietuvoje šiuo metu verslo sektorius yra pažengęs, tačiau jame yra dar daug neišspręstų problemų, neatsakytų klausimų. Šiuo metu Lietuva dar negali pasigirti aukštą pridėtinę vertę kuriančių verslų gausa, ir pati šalies vyriausybė tik po truputį pradeda suprasti pridėtinės vertės kūrimo ir jos generavimo svarbą visai šalies ekonomikai, tad darbe autorė aptarė pridėtinės vertės kaip pagrindinio ekonominio svarto svarbą verslui ir šalies ekonomikai, nustatė kokius ekonominius svertus, kokios priemonės versle padėtų kurti aukštesnę pridėtinę vertę.

Baigiamojo darbo tikslas – išsiaiškinti verslo Lietuvoje plėtros ypatumus, nustatyti, kokius ekonominius svertus didina verslo kuriamą pridėtinę vertę. Darbo hipotezė – nepakankamas verslo sektoriaus pridėtinės vertės kūrimas ir generavimas Lietuvoje. Baigiamojo darbo pagrindiniai uždaviniai: supažindinti su Lietuvos verslo sektoriumi, atskleisti pagrindinius šio sektoriaus ypatumus, išskirti pagrindines jo problemas; apibūdinti pridėtinę vertę, jos kūrimo procesą bei teikiamą naudą; apibūdinti pagrindinius ekonominius svertus, didinančius verslo Lietuvoje kuriamą pridėtinę vertę, išnagrinėti kur ir kam ši sukurta pridėtinė vertė yra paskirstoma; atlikti pasirinktos verslo sektoriaus šakos Lietuvoje analizę, įvertinti kokią pridėtinę vertę ši šaka sukuria ir kokią naudą ta sukurta vertė duoda Lietuvos ekonomikai. Darbe naudojami tyrimo metodai: pirminių duomenų šaltinių analizė, mokslinės literatūros studijos ir antrinių duomenų analizė, atliktų tyrimų analizė ir vertinimas, statistinių duomenų analizė.

Šis baigiamasis magistro darbas supažindina su pridėtine verte kaip pagrindiniu ekonominiu svortu, skatinančiu nuosavo verslo steigimą ir plėtrą Lietuvoje, apibūdina verslo steigimo ir jo plėtros problemas ir sėkmės veiksnius, atskleidžia šio sektoriaus ateities tendencijas. Atliktų tyrimų, analizių rezultatai parodo pagrindinius ekonominius aspektus, kurie skatina nuosavo verslo plėtrą bei įvertina pagrindines priemones, padedančias spręsti problemas didinant verslo sukuriamą pridėtinę vertę.

Apžvelgus teorinę verslo pusę, jame kuriamos pridėtinės vertės teikiamą naudą šalies ekonomikai, versle egzistuojančių problemų vyravimą, atlikus verslo kuriamos pridėtinės vertės prognozavimo ir priklausomumo tyrimus, daroma išvada, kad verslas – tai vienas iš pagrindinių ekonomikos augimo veiksnių, skatinantis didesnės pridėtinės vertės kūrimą bei turintis esminį poveikį bendrai Lietuvos ūkio raidai, naujų darbo vietų kūrimui ir socialiniam stabilumui, todėl verslo plėtotė turi būti viena iš svarbiausių Lietuvos ekonominės politikos krypčių. Būtina išplėsti

pridėtinės vertės sampratą, išplėsti esamų ir būsimų verslininkų požiūrį į pridėtinę vertę, ją didinančias priemones, skatinti inovacijų diegimą versle, sudaryti palankias sąlygas, kurios pritrauktų tiesiogines užsienio investicijas į Lietuvos verslo sektorių, didinti eksporto apimtį, galiausiai, verslo valdymas, jo organizavimas, pagrindinių tikslų nustatymas versle, darbo atlyginimo valdymas, našumo rodiklio gerinimas turi remtis šiuolaikinėmis apribojimų teorijos metodikomis. Visa tai įgyvendinus, Lietuva galėtų prisijungti prie aukštą pridėtinę vertę kuriančių ir sėkmingai ją generuojančių valstybių rato.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

Mačiulytė R. Economic levers of own business development in Lithuania / Master's Work in Financial Markets. Supervisor assoc. prof. dr. R. Jasinavičius. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2010. – 75 p.

Business is extremely important for any country's economy; its benefits can be experienced by both the business community, business representatives and also by other members of the public. Lithuanian business sector is currently advanced, however there are still many unsolved problems and open questions. Lithuania cannot yet be proud of plenty businesses, creating high value added, moreover, the government itself is only beginning to gradually realize the importance of value added creation to the national economy, therefore the author of this paper has discussed the importance of value added as a major economic leverage to both business and the national economy, determined the factors and measures are required for creating higher value added.

The aim of the paper: to identify business development characteristics in Lithuania; to determine, what economic levers increase the value added of private business. Working hypothesis: lack of value added, generated by Lithuanian business sector. Main tasks: to introduce the theoretical side of the business sector; to identify the main features of the sector; to highlight its major problems; to analyze factors and measures, helping create a higher value added and promoting development of the country's private business; to perform analysis of a selected Lithuanian business sector branch; to assess the value added, created by that branch and the benefits to Lithuanian economy. Research methods: analysis of primary data sources; analysis of secondary data and scientific literature; analysis of research and statistical data.

This master's thesis presents the value added as a key economic lever, accelerating establishment and development of private business in Lithuania, describes the challenges and success factors of its establishment and development; reveals the future tendencies of this sector. Results of the research and analysis indicate key economic aspects that stimulate development of private business and assess main measures for solving the problems, occurring while establishing private business and increasing the value added, created by the business.

Review of the theoretical business side, benefits of the value added to country's economy, dominance of problems, existing in business, and analysis of value added forecast and dependency studies, it was concluded that business is a key economic growth factor, stimulating creation of higher value added and having a substantial impact on the development of Lithuanian economy, job creation and social stability, therefore business development should be one of Lithuania's key economic policies. It is necessary to extend the concept of value added, to expand the attitude of the business community towards the value added, means to increase it, to encourage innovations in business, to create openings to attract foreign investments in Lithuanian business sector, to increase

exports, and finally, business management, organization and establishing of main goals, manage of salary, increase of productivity should be based on modern methodologies of the limitation theory. Implementation of these factors could result in Lithuania being able to other countries, creating and successfully generating a higher value added.

PRIEDAI

A priedas

1 lentelė. Įmonių skaičius

Ekonominės veiklos rūšis	2005	2006	2007	2008
Miškininkystė, medienos ruošą ir susijusių paslaugų veikla	217	255	265	288
Nevalytos naftos ir gamtinių dujų gavyba; paslaugų veikla, būdinga naftos ir dujų gavybai, išskyrus žvalgybą	5	7	6	4
Maisto produktų ir gėrimų gamyba	619	606	583	584
Tekstilės gaminių gamyba	204	204	203	197
Plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba	60	61	65	64
Leidyba, spausdinimas ir įrašytų laikmenų tiražavimas	610	645	662	645
Chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamyba	92	99	91	94
Pagrindinių metalų gamyba	27	32	34	27
Metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamyba	475	525	538	548
Radio, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba	47	50	54	52
Medicinos, tiksliųjų ir optinių prietaisų, įvairių tipų laikrodžių gamyba	97	111	119	138
Variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių gamyba	21	25	26	25
Baldų gamyba; kita, niekur kitur nepriskirta, gamyba	546	608	669	737
Elektros, dujų, garo ir karšto vandens tiekimas	157	163	174	185
Vandens rinkimas, valymas ir paskirstymas	66	66	64	61
Statyba	2 933	3 619	4 472	5 102
Variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas, techninė priežiūra ir remontas; automobilių degalų mažmeninė prekyba	2 191	2 456	2 711	2 898
Didmeninė ir komisinė prekyba, išskyrus prekybą variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais	5 115	5 522	5 880	6 230
Mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą; asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas	4 261	4 359	4 688	4 847
Viešbučiai ir restoranai	1 450	1 610	1 698	1 805
Paštas ir telekomunikacijos	266	281	296	311
Nekilnojamojo turto operacijos	2 077	2 679	3 108	3 680
Moksliniai tyrimai ir bandomoji veikla	66	89	98	91
Kita verslo veikla	3 038	3 753	4 387	4 864
Švietimas	300	375	423	383
Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	494	610	696	672
Poilsio organizavimo, kultūrinė ir sportinė veikla	463	622	693	582

B priedas

1 lentelė. Pardavimo pajamos

Ekonominės veiklos rūšis	2005	2006	2007	2008
Miškininkystė, medienos ruošą ir susijusių paslaugų veikla	480 350	531 982	803 720	741 605
Nevalytos naftos ir gamtinių dujų gavyba; paslaugų veikla, būdinga naftos ir dujų gavybai, išskyrus žvalgybą	267 331	263 084	282 270	327 854
Maisto produktų ir gėrimų gamyba	7 358 170	8 152 580	10 022 732	11 001 772
Tekstilės gaminių gamyba	1 167 210	1 183 278	1 179 470	1 002 538
Plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba	357 432	428 173	530 595	600 787
Leidyba, spausdinimas ir įrašytų laikmenų tiražavimas	990 016	1 193 304	1 458 434	1 441 069
Chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamyba	2 090 442	2 800 302	5 228 994	7 006 893
Pagrindinių metalų gamyba	69 198	73 877	99 886	225 256
Metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamyba	1 536 618	1 939 652	2 512 646	2 146 388
Radio, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba	1 063 184	796 496	561 519	579 219
Medicinos, tikslųjų ir optinių prietaisų, įvairių tipų laikrodžių gamyba	330 868	410 483	487 115	535 587
Variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių gamyba	162 822	385 379	532 621	538 718
Baldų gamyba; kita, niekur kitur nepriskirta, gamyba	1 714 807	2 232 065	2 838 751	3 244 293
Elektros, dujų, garo ir karšto vandens tiekimas	5 804 167	6 454 437	7 387 877	9 294 205
Vandens rinkimas, valymas ir paskirstymas	351 195	365 281	408 783	427 566
Statyba	9 847 781	13 125 337	18 507 776	17 607 973
Variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas, techninė priežiūra ir remontas; automobilių degalų mažmeninė prekyba	9 085 395	12 005 750	15 990 739	15 493 823
Didmeninė ir komisinė prekyba, išskyrus prekybą variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais	29 333 228	36 729 847	45 254 211	49 042 427
Mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą; asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas	13 741 670	16 032 410	20 106 484	22 031 227
Viešbučiai ir restoranai	1 090 194	1 391 164	1 712 620	1 726 767
Paštas ir telekomunikacijos	3 069 101	3 314 943	3 712 632	3 952 503
Nekilnojamojo turto operacijos	2 458 070	3 565 129	5 371 780	5 361 919
Moksliniai tyrimai ir bandomoji veikla	47 347	60 553	84 128	95 009
Kita verslo veikla	3 009 098	3 954 695	5 074 968	5 333 254
Švietimas	154 368	196 566	293 505	271 101
Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	241 794	343 972	470 302	529 779
Poilsio organizavimo, kultūrinė ir sportinė veikla	929 371	1 274 334	1 514 301	1 435 803

C priedas
1 lentelė. Grynas pelnas

Ekonominės veiklos rūšis	2004	2005	2006	2007	2008
Miškininkystė, medienos ruošą ir susijusių paslaugų veikla	16 255	36 370	32 916	98 320	14 345
Nevalytos naftos ir gamtinių dujų gavyba; paslaugų veikla, būdinga naftos ir dujų gavybai, išskyrus žvalgybą	105 643	158 988	113 759	78 710	109 654
Maisto produktų ir gėrimų gamyba	220 936	289 175	261 239	525 982	217 611
Tekstilės gaminių gamyba	667	21 885	9 051	-31 558	-17 462
Plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba	8 061	10 710	11 219	13 971	13 392
Leidyba, spausdinimas ir įrašytų laikmenų tiražavimas	37 993	74 091	43 090	25 252	15 224
Chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamyba	51 310	149 099	109 013	407 963	367 643
Pagrindinių metalų gamyba	711	-3 081	4 218	-321	5 551
Metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, gamyba	36 562	52 229	81 704	97 087	69 353
Radio, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba	17 279	-103 636	-80 173	18 446	305
Medicinos, tikslųjų ir optinių prietaisų, įvairių tipų laikrodžių gamyba	20 401	31 711	44 883	48 620	50 774
Variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių gamyba	12 950	6 600	24 181	31 756	23 370
Baldų gamyba; kita, niekur kitur nepriskirta, gamyba	54 961	35 023	39 580	87 570	66 155
Elektros, dujų, garo ir karšto vandens tiekimas	267 010	233 815	340 275	411 792	-80 002
Vandens rinkimas, valymas ir paskirstymas	-7 709	-11 905	-10 822	-9 821	-24 612
Statyba	348 621	619 746	896 891	1 245 123	845 194
Variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas, techninė priežiūra ir remontas; automobilių degalų mažmeninė prekyba	112 826	161 906	268 153	397 302	170 131
Didmeninė ir komisinė prekyba, išskyrus prekybą variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais	847 034	984 429	1 345 577	2 008 999	1 543 913
Mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą; asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas	186 744	254 538	390 220	1 858 654	641 396
Viešbučiai ir restoranai	-28 022	24 794	28 018	-7 265	-41 949
Paštas ir telekomunikacijos	310 333	466 141	577 661	476 119	194 379
Nekilnojamojo turto operacijos	122 734	523 587	1 338 634	2 044 756	332 907
Moksliniai tyrimai ir bandomoji veikla	2 249	4 997	5 598	8 804	6 280
Kita verslo veikla	373 825	529 067	529 817	6 143 505	616 861
Švietimas	7 248	11 396	17 211	28 775	17 489
Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	-774	9 811	8 678	29 467	30 247
Poilsio organizavimo, kultūrinė ir sportinė veikla	51 219	-3 416	39 712	81 405	40 844

D priedas

1 lentelė. Europos Sąjungos valstybių chemijos produktų pramonėje sukurtos pridėtinės vertės dalis (proc.)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Belgija	31,8	31,8	:	30,1	28,6	30,1	29,6	27,1
Bulgarija	:	24,9	25,3	25,5	24	24	:	26,7
Čekijos Respublika	:	25,6	26,3	27,5	25,8	27,5	24,6	24,1
Vokietija	39,9	38,6	38,6	40,9	41,6	39,8	37	36,4
Danija	32,7	32,8	33,7	33,1	33,1	33,2	32	31,6
Estija	22,1	24,4	24,4	26	23,1	24,4	21,9	24,1
Airija	49,7	47,8	52,5	55,2	43,7	40,4	40,2	39,5
Graikija	:	:	:	34	32,2	30,7	32	33,4
Ispanija	29,3	28,1	28,6	27,6	27,2	26,7	25,9	24,9
Prancūzija	25,3	24,6	24,4	24,9	23,8	25,3	26,2	26,9
Italija	26,3	24,3	23,5	24,3	22,8	22,6	21,3	21,9
Kipras	39,2	36,8	37,2	38,2	39,6	41,4	40,9	39,4
Latvija	31,4	48,1	34	46	45	46,7	45,5	42,7
Lietuva	9,8	18	16	16,8	18,8	24,5	17,8	18,7
Liuksemburgas	30,1	19,4	21,7	26,3	26,8	26,6	22,9	25,4
Vengrija	31,9	34,1	34,4	36,9	34,6	33,7	33,5	32,1
Olandija	22,1	20,7	22,6	22,5	21,1	23,4	17,9	17,4
Austrija	35,8	31,1	34,7	36,3	35,2	37	36,9	36,4
Lenkija	32,7	:	:	30,2	31,5	31,2	28	30,2
Portugalija	27,2	27,2	27,3	27,6	:	28,4	:	24,7
Rumunija	26,8	27	24,2	22,1	21,6	23,1	22,2	20,3
Slovėnija	29,1	29,7	30,1	41,9	40,8	38	38,8	36,8
Slovakija	19,7	20,7	20,3	18,5	18,8	18,8	17,7	15,1
Suomija	32,3	32,6	30,8	31,5	32,1	31,2	30,2	30,9
Švedija	36,2	40	44,1	43,9	42,3	42	41,7	40,2
Didžioji Britanija	35,3	35,1	37	34,6	35,4	36,1	32,2	30,6
Norvegija	36,5	30,6	31,8	34,2	34,9	31,1	35,4	:

E priedas

1 lentelė. Europos Sąjungos valstybių patentų skaičius aukštosioms technologijoms 2000-2007 m. (vienam milijonui gyventojų)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Belgija	25,65	26,81	32,29	24,87	31,07	31,22	26,92	21,81
Bulgarija	0,17	0,36	0,19	0,35	0,28	0,84	1,01	:
Čekijos Respublika	0,48	0,81	0,62	0,99	1,46	1,49	1,84	0,89
Vokietija	44,45	44,29	42,82	45,29	44,38	41,59	36,36	20,21
Danija	49,73	49,04	46,37	39,67	42,97	38,66	37,61	25,49
Estija	0,85	3,05	0,96	5,48	1,73	3,61	8,87	5,16
Airija	15,11	20,56	16,73	12,54	13,63	13,67	16,59	8,84
Graikija	1,13	1,25	1,65	1,98	1,40	1,46	1,26	0,56
Ispanija	3,14	3,66	3,61	3,02	3,41	3,98	4,42	2,16
Prancūzija	29,30	30,61	29,65	29,64	30,03	29,11	28,78	17,72
Italija	8,23	7,08	8,58	8,41	8,40	9,20	7,98	4,28
Kipras	2,17	7,64	2,37	6,92	:	0,61	1,74	6,00
Latvija	0,37	0,13	0,68	0,32	:	0,87	0,22	1,02
Lietuva	0,58	0,40	0,10	0,48	0,45	0,38	0,88	0,69
Liuksemburgas	17,87	17,65	8,15	8,72	22,90	15,89	36,41	9,87
Vengrija	3,30	2,79	1,65	2,49	2,85	2,28	4,50	1,92
Malta	:	:	2,53	:	:	2,48	2,96	:
Olandija	78,00	100,15	72,04	44,71	63,36	55,63	51,93	21,30
Austrija	18,28	23,08	26,80	24,22	23,21	27,46	35,09	18,04
Lenkija	0,12	0,25	0,31	0,38	0,53	0,61	0,59	0,64
Portugalija	0,42	0,86	0,47	0,95	0,78	3,25	2,34	2,72
Rumunija	0,09	0,18	0,12	0,12	0,12	0,27	0,26	0,34
Slovėnija	2,15	3,90	6,16	3,34	1,50	1,95	2,52	6,96
Slovakija	0,26	0,89	1,28	0,60	0,57	0,48	1,41	0,71
Suomija	121,59	119,88	115,14	106,80	127,99	115,80	104,69	39,67
Švedija	72,55	56,61	52,00	48,66	59,33	59,74	73,90	36,37
Didžioji Britanija	31,53	28,86	25,79	22,86	22,95	21,20	20,11	9,17
Islandija	41,00	27,42	34,72	45,07	14,18	17,37	17,67	9,75
Lichtenšteinas	61,68	93,72	54,59	59,06	29,16	173,41	23,78	28,44
Norvegija	17,69	15,21	17,99	14,51	17,74	17,49	15,14	3,47
Šveicarija	65,77	65,60	55,68	44,65	57,31	53,14	48,70	29,62
Kroatija	0,07	0,38	0,79	0,07	0,32	0,41	1,62	0,54

G priedas

1 lentelė. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus pardavimų apimties prognozei 2005 - 2013 metais naudojami duomenys

Metai		Reikšmė (mln. litų)	Metai*reikšmė	t*t
2005	1	73,604725	73,604725	1
2006	2	100,40204	200,80408	4
2007	3	134,526808	403,580424	9
2008	4	163,982685	655,93074	16
2009	5	224,647505	1123,237525	25
Iš viso	28	697,163763	2457,157494	55

2 lentelė. Koeficientai

a1	36,5666205
a0	29,7328911

3 lentelė. Rezultatai

Metai	Pardavimai
2005	73,60
2006	100,40
2007	134,53
2008	163,98
2009	224,65
2010	249,13
2011	285,70
2012	322,27
2013	358,83

4 lentelė. Lietuvos biotechnologijų sektoriaus kuriamos pridėtinės vertės augimo prognozei 2010 - 2013 m. naudojami duomenys

Metai		Reikšmė (mln. litų)	Metai*reikšmė	t*t
2005	1	35,907643	35,907643	1
2006	2	45,860745	91,72149	4
2007	3	35,50738	106,52214	9
2008	4	90,229918	360,919672	16
2009	5	109,283225	546,416125	25
Iš viso	15	316,788911	1141,48707	55

5 lentelė. Koeficientai

a1	19,1120337
a0	6,0216811

6 lentelė. Rezultatai

Metai	Pridėtinė vertė
2005	35,91
2006	45,86
2007	35,51
2008	90,23
2009	109,28
2010	120,69
2011	139,81
2012	158,92
2013	178,03